

Informacja o wynikach kontroli

KNO.430.010.2019

Nr ewid. 5/2020/P19025/KNO

Finansowanie badań podstawowych

MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej

WIZJA

Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa

Informacja o wynikach kontroli
Finansowanie badań podstawowych

Dyrektor Departamentu Nauki,
Oświaty i Dziedzictwa Narodowego

Piotr Prokopczyk

Akceptuję:

Wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli

Tadeusz Dziuba

Zatwierdzam:

Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Marian Banaś

Warszawa, dnia 13.05.2020

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
02-056 Warszawa
T/F +48 22 444 50 00

www.nik.gov.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW, SKRÓTOWCÓW I POJĘĆ	4
1. WPROWADZENIE	5
2. OCENA OGÓLNA.....	7
3. SYNTEZA	9
4. WNIOSKI	11
5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI	12
5.1. FINANSOWANIE BADAŃ PODSTAWOWYCH.....	12
5.1.1. PRIORYTETOWE OBSZARY BADAŃ PODSTAWOWYCH.....	12
5.1.2. WYBÓR PROJEKTÓW DO FINANSOWANIA.....	15
5.1.3. REALIZACJA PROJEKTÓW BADAWCZYCH PRZEZ BENEFICJENTÓW	20
5.1.4. EFEKTY REALIZACJI PROJEKTÓW BADAWCZYCH	28
5.1.5. MONITOROWANIE I NADZÓR NCN NAD PROJEKTAMI BADAWCZYMI	36
5.2. NADZÓR MINISTRA NAUKI I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO NAD NCN	42
6. ZAŁĄCZNIKI	46
6.1. METODYKA KONTROLI I INFORMACJE DODATKOWE	46
6.2. ANALIZA STANU PRAWNEGO I UWARUNKOWAŃ ORGANIZACYJNO-EKONOMICZNYCH.....	50
6.3. SYSTEMY FINANSOWANIA BADAŃ PODSTAWOWYCH W UE I WYBRANYCH KRAJACH	54
6.4. SPOSÓB PRZEPROWADZENIA ORAZ WYNIKI BADANIA KWESTIONARIUSZOWEGO.....	58
6.5. WYKAZ AKTÓW PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH KONTROLOWANEJ DZIAŁALNOŚCI.....	67
6.6. WYKAZ PODMIOTÓW, KTÓRYM PRZEKAZANO INFORMACJĘ O WYNIKACH KONTROLI	68
6.7. STANOWISKO MINISTRA DO INFORMACJI O WYNIKACH KONTROLI	69
6.8. OPINIA PREZESA NIK DO STANOWISKA MINISTRA	70

WYKAZ SKRÓTÓW, SKRÓTOWCÓW I POJĘĆ

Minister NiSW	Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
MNiSW	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
NCN	Narodowe Centrum Nauki – agencja wykonawcza Ministra NiSW.
Ustawa o NCN	Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Nauki (Dz. U. z 2019 r. poz. 1384).
Ustawa o zfn	Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki (Dz. U. z 2018 r. poz. 87), uchylona z dniem 1 października 2018 r.
Ustawa Pwsn	Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz. 85, ze zm.).
Badania podstawowe	1. Oryginalne prace badawcze eksperymentalne lub teoretyczne podejmowane przede wszystkim w celu zdobywania nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne (art. 2 pkt 3 lit. a ustawy o zfn; definicja obowiązywała do 1 października 2018 r.). 2. Prace empiryczne lub teoretyczne mające przede wszystkim na celu zdobywanie nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne (art. 4 ust. 2 pkt 1 ustawy Pwsn; definicja obowiązuje od 1 października 2018 r.).
Projekt badawczy	Przedsięwzięcie mające na celu wykonanie w ustalonym okresie badań podstawowych o tematyce określonej przez wnioskodawcę, realizowane na podstawie umowy o realizację i finansowanie projektu (art. 2 pkt 2 ustawy o NCN).
Ufp	Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 869, ze zm.).
Ustawa o NIK	Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz. U. z 2019 r. poz. 489, ze zm.).

1. WPROWADZENIE

Pytanie definiujące cel główny kontroli

Czy finansowanie badań podstawowych było prawidłowe i przyniosło zakładane efekty?

Pytania definiujące cele szczegółowe kontroli

Czy priorytetowe obszary badań podstawowych zostały określone zgodnie ze strategią rozwoju kraju i właściwie zaprojektowane?

Czy dofinansowane projekty zostały wybrane i zrealizowane w sposób prawidłowy i zgodny z założeniami?

Czy dofinansowane projekty przyniosły zakładane efekty?

Czy realizacja projektów na podstawie zawartych umów była właściwie monitorowana i nadzorowana?

Czy nadzór Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego nad działalnością NCN był prawidłowy?

Jednostki kontrolowane

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Narodowe Centrum Nauki, pięć uczelni publicznych, pięć instytutów naukowych Polskiej Akademii Nauk, pięć instytutów badawczych

Jednostki objęte badaniem kwestionariuszowym

Uczelnie publiczne i niepubliczne, instytuty naukowe Polskiej Akademii Nauk oraz instytuty badawcze

Okres objęty kontrolą

2011-2018

W 2010 r. zmieniony został system finansowania badań podstawowych prowadzonych przez jednostki naukowe. Wyeliminowany został dotychczasowy udział Ministra NiSW w przyznawaniu środków finansowych na projekty badawcze. Rolę podmiotu zarządzającego tymi środkami przejęło nowo utworzone NCN, które jest agencją wykonawczą Ministra NiSW.

Kompetencje w zakresie definiowania i określania: kierunków rozwoju badań podstawowych, priorytetowych dyscyplin naukowych, rodzaju ogłaszanych konkursów oraz podziału środków na ich finansowanie przyznane zostały środowiskom naukowym, reprezentowanym przez 24 członków Rady NCN.

Powyższe zmiany znacząco wpłynęły na podejście do badań podstawowych. Wprowadzony został nowy podział dyscyplin na tzw. panele dziedzinowe, zmieniono także sposób oceniania wniosków o finansowanie projektów badawczych. Ważnym elementem systemu stała się ustanowiona funkcja koordynatorów dyscyplin, tj. osób odpowiedzialnych za ogłaszanie i przeprowadzanie konkursów, ocenę wniosków pod względem formalnym i organizowanie pracy zespołów ekspertów. Stworzona została możliwość składania wniosków o dofinansowanie badań naukowych przez osoby fizyczne.

Przyjęte regulacje prawne miały przyczynić się nie tylko do uczestniczenia coraz większej liczby osób w realizacji projektów badawczych, ale także do zwiększenia racjonalności gospodarowania środkami finansowymi i skutecznego wyłaniania projektów najwyższej jakości.

Badania podstawowe są nieodzowne dla rozwoju nauki i państwa. Zgodnie z definicją ustawową, są to prace empiryczne lub teoretyczne, których celem jest zdobycie nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów. Szczególną cechą tych badań jest brak nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne.

Zapewnienie możliwie dobrych warunków do rozwoju kadry naukowej i otwarcie na nowe sposoby myślenia jest warunkiem koniecznym wypełnienia misji NCN, jaką jest wzrost znaczenia polskiej nauki na arenie międzynarodowej oraz podniesienie jakości i efektywności badań naukowych dzięki konkurencyjnemu systemowi przyznawania grantów.

Infografika nr 1.
Typy konkursów ogłaszanych przez NCN.

 OPUS konkurs na projekty badawcze otwarty dla wszystkich naukowców	 RELUDIUM konkurs na projekty badawcze realizowane przez osoby nieposiadające stopnia naukowego doktora	 PRELUDIUM BIS konkurs na projekty badawcze realizowane przez doktorantów w szkołach doktorskich	 SONATINA konkurs na projekty badawcze realizowane przez osoby posiadające stopień naukowy doktora, uzyskany w okresie do 3 lat przed rokiem wystąpienia z wnioskiem	 SONATA konkurs na projekty badawcze realizowane przez osoby posiadające stopień naukowy doktora
 SONATA BIS konkurs na projekty badawcze mające na celu powołanie nowego zespołu naukowego, realizowane przez osoby posiadające stopień naukowy lub tytuł naukowy, które uzyskały stopień naukowy doktor w okresie od 5 do 12 lat przed rokiem wystąpienia z wnioskiem	 MAESTRO konkurs dla doświadczonych naukowców na projekty badawcze mające na celu realizację pionierskich badań naukowych, w tym interdyscyplinarnych, ważnych dla rozwoju nauki, wykraczających poza dotychczasowy stan wiedzy, których efektem mogą być odkrycia naukowe	 SYMFONIA konkurs na międzydziedzinowe projekty badawcze realizowane przez wybitnych naukowców, przekraczające granice dyscyplin naukowych	 BEETHOVEN classic konkurs na polsko-niemieckie projekty badawcze z zakresu nauk humanistycznych, społecznych i o sztuce oraz wybranych dyscyplin nauk ścisłych i technicznych, realizowane przez zespoły polsko-niemieckie	 BEETHOVEN life konkurs na polsko-niemieckie projekty badawcze z zakresu nauk o życiu, realizowane przez zespoły polsko-niemieckie
 ETIUDA konkurs na stypendia doktorskie	 FUGA konkurs na krajowe staże po uzyskaniu stopnia naukowego doktora	 TANGO konkurs na projekty zakładające wdrażanie w praktyce gospodarczej i społecznej wyników uzyskanych w rezultacie badań podstawowych	 POLONEZ konkurs dla naukowców przyjeżdżających z zagranicy	 MINIATURA konkurs na działanie naukowe
 HARMONIA konkurs na projekty badawcze realizowane w ramach współpracy międzynarodowej	 DAINA konkurs na polsko-łitewskie projekty badawcze	 UWERTURA konkurs na staże w zagranicznych zespołach naukowych realizujących granty ERC	 DIOSCURI konkurs na utworzenie Centrów Doskonałości Naukowej Dioscuri	 SHENG konkurs na polsko-chińskie projekty badawcze
 MOZART konkurs na polsko-austriackie projekty badawcze	 ALPHORN konkurs na polsko-szwajcarskie projekty badawcze			

Źródło: <https://ncn.gov.pl/finansowanie-nauki/konkursy/typy>

2. OCENA OGÓLNA

Finansowanie badań podstawowych było prawidłowe, ale realizacja projektów badawczych nie zawsze przebiegała właściwie

W latach 2011-2018 finansowanie badań podstawowych było prawidłowe i zgodne z zasadami przyjętymi na etapie przyznawania środków. Nieprawidłowości wystąpiły natomiast w toku realizacji projektów przez beneficjentów. Nie zostały one zidentyfikowane przez NCN w trakcie ich oceny. Nie miały wpływu na uzyskane efekty badań, niemniej wskazują na słabości nadzoru nad realizacją projektów. Nie wypracowano również odpowiedniej metodologii oceny wpływu badań podstawowych finansowanych ze środków publicznych na rozwój nauki polskiej.

Stworzono warunki do osiągania przez beneficjentów zakładanych efektów realizacji projektów. Wymiernym, końcowym efektem były publikacje wyników badań w czasopismach o zasięgu międzynarodowym lub uzyskanie stopnia naukowego. W okresie objętym kontrolą na realizację projektów badawczych i ich obsługę wydano ponad 7,4 mld zł, co umożliwiło rozwój naukowy ok. 6,5 tysiąca osób oraz przygotowanie ponad 37 tysięcy publikacji.

Brak wypracowanej metodologii oceny wpływu badań podstawowych na rozwój nauki polskiej w znacznej mierze utrudnia identyfikację warunków sprzyjających osiąganiu wybitnych efektów naukowych oraz podejmowanie kierunkowych decyzji w tym zakresie. Jednocześnie uniemożliwia to stwierdzenie stopnia oddziaływania wyników badań finansowanych przez NCN na rozwój światowej nauki.

Rada NCN, kolegiálny organ NCN, właściwie wypełniała ustawowe zadania. Określone przez Radę priorytetowe obszary badań podstawowych wpisywały się w cele Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015. Obszary te zostały właściwie zaprojektowane, objęły bowiem wszystkie dziedziny nauki.

Środowiska naukowe miały otwarty dostęp do pozyskania środków finansowych na prowadzenie badań naukowych. Zapewniały to różnorodne oferty konkursowe przygotowywane przez NCN. Wyboru dofinansowanych projektów dokonywano zgodnie z obowiązującymi procedurami i regulaminami. Wnioski o dofinansowanie projektów badawczych podlegały szczegółowej weryfikacji pod względem formalnym oraz wnikliwej ocenie merytorycznej dokonywanej przez niezależnych ekspertów. Decyzje o przyznaniu środków finansowych na badania, które uzyskały kwalifikację konkursową, podejmowane były nie później niż w ciągu sześciu miesięcy od upływu terminu składania wniosków.

Dobłą praktyką było wprowadzenie w życie *Kodeksu NCN dotyczącego rzetelności badań naukowych i starań o fundusze na badania*. Ustalone w nim reguły stanowią przesłankę rzetelności i wiarygodności badań naukowych.

W latach 2011-2013 w umowach o realizację i finansowanie projektów badawczych NCN nie umieszczało postanowień obligujących beneficjentów do prowadzenia wydzielonego rachunku bankowego dla środków grantu otrzymanego na realizację projektu. Nie nakładano także na beneficjentów obowiązku zwrotu odsetek uzyskanych od czasowo wolnych środków finansowych otrzymanych z NCN. Pozyskiwane w ten sposób kwoty wykorzystywane były przez beneficjentów na potrzeby własne, zamiast stanowić dla NCN uzupełniające źródło finansowania kolejnych grantów.

NCN nadzorowało i monitorowało realizację dofinansowanych projektów zgodnie z obowiązującymi regulacjami wewnętrznymi. W latach 2011-2018 NCN skontrolowało 112 z ponad 19 tysięcy

dofinansowanych projektów. W wyniku tych kontroli od 29 realizatorów projektów NCN zażądało zwrotu łącznie ponad 4,8 mln zł. Wskazuje to na potrzebę zintensyfikowania nadzoru sprawowanego w toku realizacji projektów.

Kontrole NIK, którymi objęto w większości projekty uznane przez NCN za wykonane i rozliczone, ujawniły także nieprawidłowości. Dziewięciu spośród 15 skontrolowanych beneficjentów realizowało niektóre projekty w sposób niezgodny z ustalonymi zasadami. Dokonywano m.in. nieuprawnionych (bez zgody NCN) zmian warunków umowy, przeprowadzono doświadczenie na zwierzętach bez uzyskania zgody właściwej komisji etycznej, bezzasadnie zaliczano do kosztów projektów wydatki niekwalifikowalne, zawierano umowy z wykonawcami projektów niezgodnie z regulacjami obowiązującymi w tych jednostkach, nie składano lub składano nieterminowo obligatoryjne raporty z przebiegu realizacji projektów.

Powyższe ustalenia wskazują na potrzebę wzmocnienia mechanizmów kontroli zarządczej w NCN w obszarze nadzoru nad realizacją i rozliczaniem projektów. Procedura kontrolna w NCN w znacznej mierze opierała się na informacjach przekazywanych przez beneficjentów, bez ich bezpośredniej weryfikacji.

Nadzór Ministra NiSW nad NCN w latach 2011-2018 wykonywany był – co do zasady – w sposób rzetelny i zgodny z przepisami prawa. Wyjątkiem był nadmiernie ograniczony zakres kontroli spełniania przez członków tzw. Zespołu Identyfikującego oraz Rady NCN tych wymogów, które miały przeciwdziałać konfliktowi interesów. Ponadto stwierdzono jednostkowy przypadek powołania do Rady NCN (przy uzupełnianiu jej składu) osoby z niewłaściwej grupy dziedzin nauki oraz nieprawidłowe ogłaszanie komunikatów o powołanych członkach Rady NCN po uzupełnieniu składów.

3. SYNTEZA

Skala finansowania badań podstawowych

W 2010 r. zmieniony został w Polsce system finansowania badań podstawowych. Jednostką prowadzącą finansowanie projektów i odpowiedzialną za uzyskanie rezultatów zostało NCN, zastępując w tej roli MNiSW. W latach 2011-2018 w konkursach Opus, Preludium, Sonata, Sonata BIS, Sonatina, Etiuda, Fuga, Harmonia, Maestro, zorganizowanych przez NCN, złożonych zostało 81,9 tys. wniosków, z których do finansowania wybrano ostatecznie 16,8 tys. projektów, przyznając na ich realizację łącznie ponad 7 543 723 tys. zł. Szczegółową kontrolą NIK objęto realizację 143 projektów, na realizację których wydatkowano łącznie 47 204,6 tys. zł.

[12, 17]

Wybór projektów do dofinansowania zgodny z procedurami

Wnioski zgłaszane w postępowaniach konkursowych podlegały w NCN ocenie formalnej oraz dwuetapowej weryfikacji merytorycznej dokonywanej przez niezależnych ekspertów. W tym zakresie NIK nie stwierdziła odstępstw od obowiązujących procedur, wprowadzonych stosownymi regulaminami. Jednakże wyniki przeprowadzonych przez NIK badań ankietowych wskazują, że ułomnością procesu kwalifikacji wniosków jest arbitralność opinii ekspertów, które nie podlegają żadnej procedurze odwoławczej. Nawet wyeliminowana jest możliwość przeprowadzenia polemiki naukowej.

[15-19]

Nie zawsze prawidłowa realizacja projektów przez beneficjentów

Realizacja skontrolowanych projektów finansowanych przez NCN przyniosła zakładane rezultaty. W przebiegu prac stwierdzono jednak nieprawidłowości polegające m.in. na samowolnych odstępstwach od warunków określonych w umowach, prowadzenia badań na zwierzętach bez wymaganej zgody komisji etycznej, bezzasadnym rozliczaniu w ramach projektów kosztów niekwalifikowanych czy nierzetelnym albo nieterminowym raportowaniu do NCN o przebiegu i wynikach prac.

[20-28]

Brak metodologii oceny wpływu badań podstawowych na rozwój nauki

Wadą systemu finansowania badań podstawowych w Polsce jest brak metodologii, pozwalającej na sformułowanie jednoznacznej oceny wpływu badań podstawowych finansowanych ze środków publicznych na rozwój nauki polskiej, co jest ustawowym zadaniem NCN. Prezentowanie wybranych wskaźników zasilanych danymi z raportów rocznych i końcowych nie pozwala bowiem na dokonanie całościowej oceny systemu wspierania działalności naukowej w zakresie badań podstawowych.

[41]

Efekty realizacji badań podstawowych

Efektem realizacji projektów badawczych w ramach badań podstawowych był rozwój naukowy ponad 6,5 tys. osób oraz ponad 37 tys. publikacji naukowych. Wynikiem projektów objętych kontrolą NIK było uzyskanie stopni naukowych przez 30 osób, 651 publikacji w czasopismach naukowych, umieszczenie wyników dwóch prac w międzynarodowych bazach danych oraz rejestracja zgłoszenia patentowego, którym objęte zostały wyniki jednej z prac. Tematy projektów były generalnie powiązane z kierunkami rozwoju kraju, określonymi w Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015 i Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).

[12, 28-36]

Zaniechanie poboru odsetek

W początkowych latach okresu objętego kontrolą (2011-2013) nieprawidłowością w procedurach finansowania projektów przez NCN był brak zobligowania beneficjentów do zwrotu odsetek uzyskanych w wyniku lokowania czasowo wolnych środków grantu. Nieprawidłowości tej sprzyjało niezastrzeżenie w umowach, że środki na realizację projektu powinny być ewidencjonowane przez beneficjentów na wyodrębnionych rachunkach bankowych.

Konieczność wzmocnienia funkcji kontrolnej NCN

[19]
NCN nie dysponowało możliwościami zwiększenia liczby kontroli realizacji finansowanych przez siebie projektów, chociaż na taką potrzebę wskazują wyniki prowadzonych w tym zakresie postępowań. W okresie objętym kontrolą NIK, w wyniku weryfikacji kontrolnej tylko 112 z ponad 19 tys. projektów, NCN zażądało od 29 realizatorów projektów (tj. 25,9% ogółu skontrolowanych przez NCN wykonawców projektów) zwrotu ponad 4,8 mln zł. Zasadniczy mechanizm weryfikacji rozliczeń projektów polegał na analizie informacji przekazywanych przez beneficjentów. Informacje te nie dawały wystarczającej podstawy do pełnej i wnikliwej oceny rzetelności rozliczeń, a NCN nie dysponowało wystarczającymi zasobami kadrowymi dla przeprowadzania w większej skali kontroli przebiegu realizacji projektów u beneficjentów. Zdaniem NIK potrzebne są działania w celu wzmocnienia potencjału kontrolnego NCN i zwiększenia skali kontroli dofinansowanych projektów. Z uwagi zaś na stwierdzenie przez NIK, w projektach uznanych przez NCN za zakończone i rozliczone, nieprawidłowości o charakterze finansowym i naruszeń obowiązujących regulacji, niezbędnym jest także wykorzystanie uprawnień NCN do kontroli następcej projektów, zwłaszcza przez ekspertów naukowych.

Nadzór Ministra NiSW nad NCN

[36-39]
Minister NiSW rzetelnie nadzorował działalność NCN. Wyjątkiem było ograniczone weryfikowanie spełniania przez członków tzw. Zespołu Identyfikującego oraz Rady NCN wymogów dotyczących przeciwdziałania konfliktowi interesów. Dotyczy to wymogów: niepozostawania w związku małżeńskim, pokrewieństwie lub powinowactwie do drugiego stopnia oraz niepozostawania w stosunku prawnym, który może mieć wpływ na prawa i obowiązki z członkami Rady, Zespołami Ekspertów, Dyrektorem NCN lub Koordynatorami Dyscyplin. Weryfikacja kandydatów na członków tzw. Zespołu Identyfikującego odbywała się do listopada 2018 r. na podstawie nieudokumentowanych rozmów telefonicznych, a następnie jedynie mailowego potwierdzenia o braku ww. ograniczeń. Natomiast weryfikacja kandydatów na członków Rady NCN odbywała się wyłącznie na podstawie oświadczenia o znajomości przepisów nie będącego tożsamym z oświadczeniem woli tych osób o przestrzeganiu tych przepisów. Stwierdzone pozostałe uchybienia nie miały istotnego wpływu na pozytywną ocenę jakości sprawowanego nadzoru.

[42-45]

4. WNIOSKI

W celu usprawnienia systemu wspierania działalności naukowej w zakresie badań podstawowych oraz rozliczania projektów badawczych NIK wnioskuję o podjęcie niżej wskazanych działań.

Minister Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

1. Rzetelne weryfikowanie spełniania przez członków Zespołu Identyfikującego oraz Rady NCN wymogów określonych w ustawie o NCN, ograniczających ryzyko wystąpienia konfliktu interesów.

Dyrektor Narodowego
Centrum Nauki

1. Wypracowanie skutecznej metodologii oceny wpływu badań podstawowych finansowanych przez NCN na rozwój nauki polskiej.
2. Podjęcie działań w celu wzmocnienia potencjału kontrolnego NCN i zwiększenia skali kontroli realizacji projektów prowadzonych u beneficjentów.
3. Wykorzystanie przez NCN, w możliwych przypadkach, umownych uprawnień do przeprowadzenia przez ekspertów naukowych kontroli następcej projektów, dla których nie upłynął pięcioletni termin od ich zakończenia, z uwzględnieniem przedstawionych wyników kontroli NIK.

5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

5.1. FINANSOWANIE BADAŃ PODSTAWOWYCH

7,5 mld zł na działalność
NCN w latach 2011-2018

W latach 2011-2018 finansowanie badań podstawowych było prawidłowe i zgodne z zasadami przyjętymi na etapie przyznawania środków. Nieprawidłowości wystąpiły natomiast w toku realizacji projektów przez beneficjentów, które nie zostały zidentyfikowane przez NCN w trakcie ich oceny. Wskazuje to na potrzebę wzmocnienia mechanizmów kontroli zarządczej w NCN w obszarze nadzoru nad realizacją i rozliczaniem projektów. Efektem realizacji projektów dofinansowanych przez NCN w ramach badań podstawowych były publikacje w wydawnictwach o zasięgu międzynarodowym lub uzyskanie stopnia naukowego. Nie wypracowano jednakże odpowiedniej metodologii oceny wpływu badań podstawowych na rozwój nauki polskiej.

W latach 2011-2018 NCN otrzymało z MNiSW środki finansowe w łącznej wysokości 7 554 102,4 tys. zł, z czego:

- 7 169 553,4 tys. zł w ramach dotacji celowych na realizację zadań,
- 286 074,0 tys. zł tytułem dotacji podmiotowych na pokrycie bieżących kosztów zarządzania zadaniami realizowanymi przez NCN,
- 88 475,0 tys. zł dotacji celowych na finansowanie lub dofinansowanie kosztów inwestycji dotyczących obsługi realizacji zadań.

Z otrzymanych kwot NCN wykorzystało 7 439 350,9 tys. zł (tj. 98,6%) , z czego:

- 7 144 218,7 tys. zł na realizację zadań,
- 221 923,5 tys. zł na pokrycie bieżących kosztów zarządzania zadaniami realizowanymi przez NCN,
- 73 208,6 tys. zł na finansowanie lub dofinansowanie kosztów inwestycji dotyczących obsługi realizacji zadań.

5.1.1. PRIORYTETOWE OBSZARY BADAŃ PODSTAWOWYCH

Rada NCN określiła
priorytetowe obszary
badań podstawowych

Rada NCN wypełniła ustawowe zadanie, określając priorytetowe obszary badań podstawowych. Stosowna uchwała w tej sprawie została podjęta w dniu 13 grudnia 2012 r. Przyjęto podział na trzy główne obszary nauk, tj. Nauki Ścisłe i Techniczne, Nauki o Życiu oraz Nauki Humanistyczne, Społeczne i o Sztuce. Przyjęto także wskaźniki do wykorzystania przy podziale nakładów finansowych na poszczególne obszary badań.

Określając priorytetowe obszary, Rada wzorowała się na rozwiązaniach funkcjonujących w Europejskiej Radzie ds. Badań Naukowych¹ (European Research Council – ERC). Rada uznała za konieczne szersze otwarcie na konkurencję na rynku międzynarodowym, poprzez umożliwienie tworzenia dużych, w tym interdyscyplinarnych zespołów badawczych, zdolnych konkurować o granty ERC. Uzasadnieniem był bardzo słaby udział polskich naukowców w Programach Ramowych Unii Europejskiej, szczególnie niski w ubieganiu się o granty ERC.

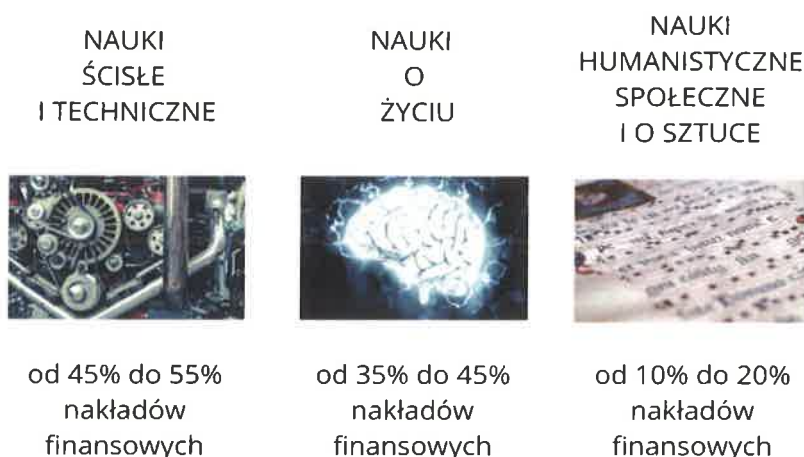
Ustalono trzy główne obszary badań podstawowych wpisujące się w założenia i cele Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015. Dokument ten zakładał wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, w szczególności poprzez „podniesienie poziomu technologicznego gospodarki przez wzrost nakładów na badania i rozwój oraz innowacje”. W Strategii wskazano m.in., że „sektor nauki w Polsce wymaga konsekwentnego zwiększania nakładów mających na celu wzmocnienie jego konkurencyjności. Z jednej strony konieczny jest rozwój bazy

¹ Utworzona w 2007 r. przez Komisję Europejską niezależna instytucja finansująca najwyższej jakości badania prowadzone na terenie Unii Europejskiej.

badawczej oraz kadry naukowej, a z drugiej ukierunkowanie już istniejących zasobów na prowadzenie badań w dziedzinach priorytetowych dla rozwoju kraju. Niezbędne jest zwiększenie roli badań naukowych w rozwoju gospodarczym”.

Infografika nr 2.

Priorytetowe obszary badań podstawowych określone przez Radę NCN.

Źródło: Opracowanie własne NIK.

25 paneli dziedzinowych

W 2011 r. Rada NCN wypełniła ustawowe zadanie, którym było określenie maksymalnie 30 dyscyplin lub grup dyscyplin, w ramach których miały być ogłaszane i przeprowadzane konkursy na realizację projektów badawczych.

Za podstawę procesu kwalifikacji i oceny projektów badawczych przyjęto podział na 25 tzw. paneli dziedzinowych (dyscyplin lub grup dyscyplin), tematycznie pokrywających cały obszar badań naukowych, w trzech głównych działach.

Wybór paneli, wzorowany na podziale funkcjonującym w ERC, miał przeciwdziałać zamykaniu się nauki w wąskich dziedzinowych obszarach oraz zmuszać do podejmowania projektów interdyscyplinarnych. Miał również zapobiegać powstawaniu wąskich grup interesów, które w swoim gronie oceniają jakość uprawianej przez siebie nauki.

HS – Nauki Humanistyczne, Społeczne i o Sztuce

Nazwa panelu	Dziedzina
HS1 Fundamentalne pytania o naturę człowieka i otaczającej go rzeczywistości	filozofia, nauki o poznaniu, religioznawstwo, teologia
HS2 Kultura i twórczość kulturowa	literaturoznawstwo, językoznawstwo, kulturoznawstwo, bibliotekoznawstwo, nauki o sztuce, architektura
HS3 Wiedza o przeszłości	historia, archeologia, etnologia, antropologia kulturowa
HS4 Jednostka, instytucje, rynki	ekonomia, finanse, zarządzanie, demografia, geografia społeczno-ekonomiczna, urbanistyka
HS5 Prawo, nauki o polityce, polityki publiczne	prawo, nauki o polityce, polityka regionalna i społeczna
HS6 Człowiek i życie społeczne	psychologia, pedagogika, socjologia

ST – Nauki Ścisłe i Techniczne

Nazwa panelu	Dziedzina
ST1 Nauki matematyczne	wszystkie dziedziny matematyki, teoretyczne oraz stosowane, a także

		podstawy matematyczne informatyki, fizyki i statystyki
ST2	Podstawowe składniki materii	fizyka cząstek elementarnych, jądrowa, plazmy, atomowa, molekularna, gazów i optyczna
ST3	Fizyka fazy skondensowanej	struktura, własności elektronowe, płyny, nano-nauka, fizyka biologiczna
ST4	Chemia	chemia fizyczna /fizyka chemiczna, chemia teoretyczna, chemia analityczna, chemia nieorganiczna, chemia organiczna, rozwój metod
ST5	Materiały	otrzymywanie materiałów, związki struktury z właściwościami, zaawansowane i funkcjonalne materiały o założonych właściwościach, architektura (makro)molekularna, inżynieria materiałowa
ST6	Informatyka i technologie informacyjne	technologie i systemy informacyjne, informatyka, obliczenia naukowe, systemy inteligentne
ST7	Inżynieria systemów i telekomunikacji	elektronika, telekomunikacja, optoelektronika
ST8	Inżynieria procesów i produkcji	modelowanie, projektowanie, sterowanie, konstrukcje i procesy budowlane, inżynieria materiałowa, systemy energetyczne
ST9	Astronomia i badania kosmiczne	astrofizyka, astrochemia, astrobiologia, Układ Słoneczny, układy planetarne, astronomia gwiazdowa, galaktyczna i pozagalaktyczna, badania kosmiczne, instrumenty
ST10	Nauki o Ziemi	nauki geologiczne, nauki o atmosferze i klimacie, geochemia, geodezja, geookologia, geofizyka, geografia fizyczna, geoinformatyka, geologia planetarna, gleboznawstwo, górnictwo, oceanologia chemiczna i fizyczna, ochrona środowiska

NZ – Nauki o Życiu

Nazwa panelu	Dziedzina
NZ1 Podstawowe procesy życiowe na poziomie molekularnym	biologia molekularna, biologia strukturalna, biotechnologia
NZ2 Genetyka, genomika	genetyka molekularna, genomika, proteomika, bioinformatyka, biologia systemowa, epidemiologia molekularna
NZ3 Biologia na poziomie komórki	biologia komórkowa, biologia rozwoju i starzenia, neurobiologia
NZ4 Biologia na poziomie tkanek, narządów i organizmów	budowa i czynność układów, narządów i organizmów ludzi i zwierząt, medycyna doświadczalna, podstawy chorób układu nerwowego
NZ5 Choroby zakaźne ludzi i zwierząt	przyczyny, mechanizmy, rozpoznawanie i leczenie chorób, zatruc i urazów (z wyjątkiem chorób układu nerwowego)
NZ6 Immunologia i choroby zakaźne ludzi i zwierząt	odporność, choroby immunologiczne, immunoterapia, choroby zakaźne i inwazyjne, mikrobiologia, transplantologia, alergologia
NZ7 Nauki o lekach i zdrowie publiczne	epidemiologia, choroby cywilizacyjne i społeczne zagrożenia środowiskowe dla zdrowia ludzi i zwierząt, medycyna i weterynaryjna ochrona zdrowia publicznego, medycyna pracy, nauki o lekach
NZ8 Podstawy wiedzy o życiu na poziomie środowiskowym	biologia ewolucyjna, biologia populacyjna, biologia środowiskowa, systematyka
NZ9 Podstawy stosowanych nauk o życiu	rolnictwo, leśnictwo, ogrodnictwo, rybactwo, żywienie i żywność, biotechnologia środowiskowa

W ramach każdego panelu ustalone zostały pomocnicze określenia definiujące, np.: HS1_006 – Natura ludzkiego umysłu (w tym: ewolucja umysłu, biopsychologiczne uwarunkowania poznania, sztuczna inteligencja), HS6_015 – Socjologia idei, władzy, norm, organizacji, ST1_014 – Matematyka dyskretna i kombinatoryka, ST6_005 – Kryptologia, prywatność i bezpieczeństwo, informatyka kwantowa, NZ3_009 – Organogeneza, NZ5_007 – Leczenie chorób człowieka.

Dobra praktyka

Wprowadzenie w życie „Kodeksu NCN dotyczącego rzetelności badań naukowych i starań o fundusze na badania”.

W Kodeksie omówiono podstawowe zasady rzetelności w badaniach naukowych na etapie planowania i przeprowadzania badań, dokumentowania wyników badań, publikowania i prezentowania wyników. Poruszono kwestie autorstwa, współpracy naukowej i konfliktu interesów oraz problematykę szkolenia, treningu i nadzoru w odniesieniu do zasad dotyczących rzetelności w badaniach.

W Kodeksie zwrócono uwagę na nadużycia i naruszenia zasad rzetelności badań naukowych oraz wskazano możliwe sankcje.

5.1.2. WYBÓR PROJEKTÓW DO FINANSOWANIA

Określono warunki przeprowadzania konkursów

Rada NCN określała warunki przeprowadzania konkursów odrębnie dla:

- projektów badawczych, w tym finansowania zakupu lub wytworzenia aparatury naukowo-badawczej niezbędnej do realizacji tych projektów;
- projektów badawczych realizowanych przez osoby rozpoczynające karierę naukową, nieposiadające stopnia naukowego doktora albo posiadające ten stopień;
- projektów badawczych niepodlegających współfinansowaniu z zagranicznych środków finansowych;
- dla doświadczonych naukowców mających na celu realizację pionierskich badań naukowych.

Rada określała sposób i termin składania wniosków, kryteria ich oceny, sposób finansowania, tryb wykonywania nadzoru nad projektem oraz sposób rozliczenia i oceny końcowej. Warunki przeprowadzania konkursów były powiązane z regulaminami przyznawania środków na realizację zadań. Regulaminy te, zgodnie z art. 21 ustawy o NCN, określała Rada. W regulaminach i odrębnych uchwałach uwzględniono zasadę przejrzystości procedur konkursowych oraz procedur wyłaniania ekspertów, a także dodatkowe kryteria oceny wniosków, poza określonymi w art. 30 ust. 1 ustawy o NCN.

Koordynatorzy Dyscyplin wypełniali ustawowe zadania prawidłowo

Do zadań Koordynatorów Dyscyplin należało organizowanie i przeprowadzanie konkursów, organizowanie prac Zespołów Ekspertów powołanych do oceny wniosków złożonych w konkursach, upowszechnianie w środowisku naukowym informacji o przeprowadzanych konkursach, analiza złożonych wniosków pod względem formalnym, ocena rzetelności i bezstronności opinii przygotowanych przez ekspertów oraz przedkładanie Dyrektorowi NCN do zatwierdzenia list rankingowych przygotowanych przez Zespoły Ekspertów.

W latach 2011-2018 na stanowiska Koordynatorów Dyscyplin zatrudniono 34 osoby. Wybór Koordynatorów Dyscyplin dokonywany był – zgodnie z regulacjami – w drodze konkursu. Koszty związane z pracą Koordynatorów Dyscyplin wyniosły w tym okresie łącznie 12 502,7 tys. zł.

Koordynatorzy Dyscyplin dokonywali oceny formalnej złożonych wniosków po zakończeniu naboru w danej edycji konkursu. O wadliwości wniosków, np. bez kompletu podpisów czy pieczętek, informowano wnioskodawcę i wyznaczano termin na ich uzupełnienie. Spośród 80 513 wniosków złożonych i ocenionych formalnie przez Koordynatorów Dyscyplin do końca 2018 r. odrzuconych zostało 4 568. Były to wnioski, w których stwierdzono niezgodność

z warunkami konkursu. Wnioskodawcy byli informowani o przyczynach odrzucenia wniosku z powodów formalnych.

Tworzenie warunków do zapewnienia bezstronności opinii przygotowanych przez ekspertów odbywało się poprzez:

- wybór przez Radę NCN zespołów ekspertów – zwracano uwagę, aby nie byli wybierani eksperci, którzy w danej edycji konkursów złożyli wnioski jako kierownicy projektów lub jako ich wykonawcy, co rodziłoby konflikt interesów;
- zwiększanie udziału ekspertów zagranicznych;
- informowanie potencjalnych ekspertów o zasadach etycznych i konieczności unikania konfliktu interesów;
- przydzielanie przez przewodniczących Zespołów Ekspertów konkretnych wniosków do oceny ekspertom, którzy nie pozostają w konflikcie interesów;
- decyzje o kierowaniu zaproszeń do wykonania ocen w drugim etapie, po weryfikacji informacji dotyczących możliwości wystąpienia u eksperta konfliktu interesów – informacje pochodziły z wniosków i z publicznie dostępnych danych.

Szczegółowa ocena Koordynatorów Dyscyplin dotycząca rzetelności opinii przygotowywanych przez ekspertów odbywała się poprzez weryfikację:

- zgodności uzasadnień i komentarzy zawartych w opiniach z zasadami oceny wniosków, kryteriami ocen, szczegółowym trybem sporządzania ocen wniosków;
- kompletności opinii ekspertów;
- zgodności opinii z informacjami zawartymi we wniosku;
- zapewnienie zamieszczenia w ocenie końcowej merytorycznego uzasadnienia.

Koordynator Dyscypliny w przypadku opinii, co do których rzetelności miał zastrzeżenia, wycofywał recenzję z prośbą o poprawienie opinii. W szczególnych przypadkach, np. z uwagi na krótki czas do posiedzenia Zespołu Ekspertów, koordynator informował zespół o swoich zastrzeżeniach. Nie stwierdzono zmiany przez Koordynatorów Dyscyplin kolejności projektów badawczych na listach rankingowych przygotowywanych przez Zespoły Ekspertów.

Zespoły Ekspertów działały zgodnie z przyjętym trybem dokonywania ocen

Zespoły Ekspertów powoływano dla oceny wniosków złożonych w konkursach i przygotowania na tej podstawie list rankingowych, a od dnia 25 maja 2015 r. także dla dokonywania ocen merytorycznych związanych z rozliczeniem przyznanych środków finansowych.

Na etapie oceny merytorycznej Zespoły Ekspertów rozpatrzyły negatywnie 56 048 wniosków, głównie ze względu na:

- niespełnianie przez projekt kryterium badań podstawowych;
- uznanie, że projekt nie miał charakteru naukowego;
- nierzetelne przygotowanie projektu;
- skierowanie wniosku do niewłaściwego panelu NCN;
- niewystarczająco nowatorski charakter projektu;
- niewykonalność projektu;
- niewielki wpływ na rozwój dyscypliny naukowej, a także niską ocenę osiągnięć naukowych zespołu wykonawców;
- negatywną ocenę wykonania przez kierownika projektu wcześniejszych projektów badawczych finansowanych ze środków na naukę;
- niezasadne zaplanowanie budżetu w stosunku do przedmiotu i zakresu badań.

Z przeprowadzonego przez NIK w ramach kontroli badania ankietowego wynika, że jednym z istotnych problemów w procesie oceny wniosków

o dofinansowanie jest arbitralność opinii (recenzji) eksperta (brak możliwości odwołania się lub przeprowadzenia polemiki). W ocenie respondentów ma to negatywny wpływ na proces wnioskowania o dofinansowanie, albowiem negatywna opinia przesądza o braku zakwalifikowania projektu do finansowania.

W latach 2011-2018 koszty związane z pracą ekspertów wyniosły łącznie 90 207,2 tys. zł, w tym:

- wynagrodzenia ekspertów w związku z ich udziałem w pracach Zespołu Ekspertów – 11 311,6 tys. zł,
- wynagrodzenia członków Zespołów Ekspertów oraz ekspertów zewnętrznych w związku z dokonywaniem ocen – 69 195,3 tys. zł,
- podróże członków Zespołów Ekspertów – 4 741,8 tys. zł,
- noclegi dla członków Zespołów Ekspertów zapewniane przez NCN – 4 958,5 tys. zł.

Działalność Komisji Odwoławczych Rady

W przypadku naruszenia procedury konkursowej lub innych naruszeń formalnych wnioskodawcy przysługiwało odwołanie do Komisji Odwoławczej Rady w terminie 14 dni od dnia doręczenia decyzji Dyrektora NCN.

W latach 2012-2018 Komisje Odwoławcze rozpatrzyły łącznie 2 211 odwołań. W odniesieniu do 2 060 wydano decyzje utrzymujące w mocy zaskarżone decyzje Dyrektora NCN. Do sądów administracyjnych wniesiono trzy skargi na decyzje Komisji Odwoławczej NCN. W wyniku ich rozpatrzenia uchylono dwie zaskarżone decyzje oraz jedno postanowienie Komisji Odwoławczej. Na mocy wyroków NCN dokonało w marcu 2019 r. zwrotu skarżącym kosztów postępowania w łącznej wysokości 697 zł.

Z badania kwestionariuszowego wynika, że w latach 2011-2018 odwołania od decyzji Dyrektora NCN złożyło 116 wnioskodawców spośród 424 uczestniczących w badaniu. Najwięcej odwołań wniesiono w ramach konkursu Opus (365), najmniej natomiast w konkursie Fuga (3). Nie wnoszono odwołań na decyzje Dyrektora NCN wydane w ramach konkursu Sonatina. W przypadku 48 odwołań nie rozstrzygnięto ich z zachowaniem trzymiesięcznego terminu. W trzech przypadkach wnioskodawcy zdecydowali się wnieść skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego na decyzję Komisji Odwoławczej Rady. Sąd administracyjny prawomocnie uwzględnił dwie skargi.

NIK zwraca uwagę, że wyrok wojewódzkiego sądu administracyjnego nie daje skarżącemu wpływu na możliwość uczestniczenia w dalszym procesie oceny wniosku. Wydawany jest on na ogół po zakończeniu konkursu. Ponowne rozpoznanie wniosku o finansowanie jest niemożliwe z uwagi na fakt, że pula środków na dany konkurs została już rozdysponowana. Regulamin przyznawania środków na realizację zadań finansowanych przez NCN w zakresie projektów badawczych nie przewiduje żadnych procedur postępowania z wnioskami o finansowanie projektów badawczych w przypadku uchylecia decyzji przez wojewódzki sąd administracyjny.

Wnioski złożone i zakwalifikowane do finansowania

Liczba złożonych wniosków na finansowanie badań podstawowych w konkursach Etiuda, Fuga, Harmonia, Maestro, Opus, Preludium, Sonata, Sonata BIS, Sonatina ogłoszonych w latach 2011-2018 wyniosła łącznie 81 861².

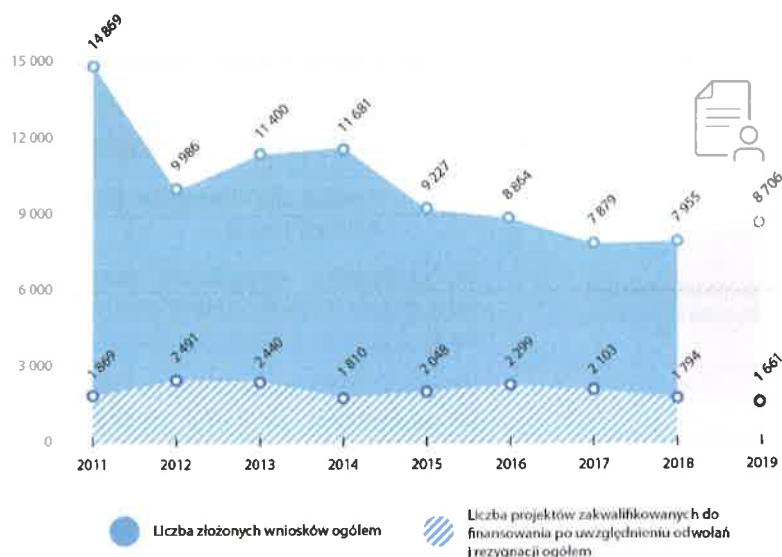
W okresie objętym kontrolą ponad 76% wniosków złożonych zostało przez uczelnie. Instytuty naukowe PAN złożyły 13,4% wniosków. Najmniej wniosków

² W 2019 r. w konkursach Etiuda, Fuga, Harmonia, Maestro, Opus, Preludium, Sonata, Sonata BIS, Sonatina złożono 8 706 wniosków.

złożyły instytuty badawcze (5,3%) oraz inne podmioty mogące brać udział w konkursach NCN (4,8%)³.

Infografika nr 3.

Liczba wniosków złożonych do NCN i zakwalifikowanych do finansowania w konkursach Etiuda, Fuga, Harmonia, Maestro, Opus, Preludium, Sonata, Sonata BIS, Sonatina w latach 2011-2018 oraz w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych z kontroli NCN.

Wnioski uczelni w praktyce równomiernie dotyczyły poszczególnych obszarów – 37,1% złożone zostało w obszarze Nauk Ścisłych i Technicznych, 34,5% w obszarze Nauk Humanistycznych, Społecznych i o Sztuce, a 28,4% w obszarze Nauk o Życiu. Dla wniosków składanych przez inne podmioty kształtowało się to odpowiednio: 27,2%, 36% i 36,9%.

W odniesieniu do instytutów naukowych PAN przeważały wnioski składane w obszarze Nauk Ścisłych i Technicznych (44,1%), a w instytutach badawczych w obszarze Nauk o Życiu (47,4%). W jednostkach naukowych najmniej wniosków składano w obszarze Nauk Humanistycznych, Społecznych i o Sztuce – odpowiednio 15,6% i 7,4%.

Z badania kwestionariuszowego wynika, że wnioski 80 respondentów nie zostały zakwalifikowane do finansowania przez NCN z powodu niespełniania kryterium badań podstawowych. Siedmiu respondentów zdecydowało się ubiegać o finansowanie odrzuconego przez NCN wniosku w Narodowym Centrum Badań i Rozwoju. W czterech przypadkach uzyskano takie dofinansowanie. Dwa wnioski nie uzyskały dofinansowania z uwagi na niską ocenę projektu, a jeden wniosek uznano za niespełniający kryterium badań stosowanych (aplikacyjnych).

Po uwzględnieniu odwołań i rezygnacji, liczba projektów zakwalifikowanych do finansowania przez NCN w latach 2011-2018 wyniosła łącznie 16 854⁴.

W okresie objętym kontrolą współczynnik sukcesu, tj. stosunek liczby wniosków zakwalifikowanych do liczby wniosków złożonych w konkursach

³ W 2019 r. 79,5% wniosków złożyły uczelnie, 15,8% instytuty naukowe PAN, 2,9% instytuty badawcze i 1,9% inne podmioty.

⁴ Liczba projektów zakwalifikowanych do finansowania przez NCN w 2019 r., po uwzględnieniu odwołań i rezygnacji – 1 661.

wyniósł przeciętnie 21,8%. Najwyższy współczynnik sukcesu osiągnęły instytuty naukowe PAN – 32,1%. Dla uczelni współczynnik ten wynosił 21,6%, dla instytutów badawczych – 13,3%, a dla innych podmiotów – 7%.

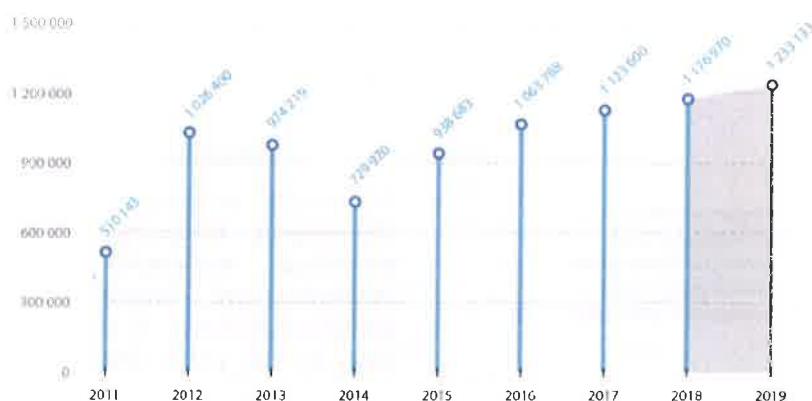
Z ogólnej liczby zakwalifikowanych do finansowania wniosków – 75,6% przypadało na uczelnie, 19,6% na instytuty naukowe PAN, 3,3% na instytuty badawcze, a 1,6% na inne podmioty.

W konkursach Etiuda, Fuga, Harmonia, Maestro, Opus, Preludium, Sonata, Sonata BIS, Sonatina NCN zawarło z beneficjentami łącznie 16 114 umów, głównie z uczelniami (12 114), w tym zwłaszcza w konkursach Opus (5 077), Preludium (3 776) i Sonata (1 618).

Wysokość przyznanego beneficjentom w umowach dofinansowania w latach 2011-2018 wyniosła łącznie 7 543 723 tys. zł⁵.

Wykres nr 1.

Wysokość przyznanego przez NCN dofinansowania w konkursach Etiuda, Fuga, Harmonia, Maestro, Opus, Preludium, Sonata, Sonata BIS, Sonatina w latach 2011-2018 oraz w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych z kontroli NCN.

NCN zaniechał możliwości odzyskiwania odsetek

W latach 2011-2013 w umowach o realizację i finansowanie projektów badawczych NCN nie zawarło postanowień obligujących beneficjentów grantów do prowadzenia wydzielonego rachunku bankowego dla środków finansowych przekazywanych z NCN. Nie umieszczano też w umowach postanowień obligujących beneficjentów do zwrotu ewentualnych odsetek uzyskanych od czasowo wolnych środków przekazanych na realizację projektów. W pierwszym okresie działalności NCN umowy o realizację i finansowanie projektów badawczych zostały bowiem skonstruowane w sposób analogiczny do zapisów umownych stosowanych w poprzednich latach w MNiSW, a w umowach nie było stosownych klauzul.

Brak obowiązku prowadzenia wydzielonego rachunku bankowego skutkowało gromadzeniem środków finansowych na rachunku podstawowym jednostki. Na rachunek ten wpływały środki z różnych źródeł, co w większości przypadków uniemożliwiało ustalenie wysokości odsetek uzyskanych przez beneficjenta od środków przekazanych przez NCN.

⁵ Wysokość przyznanego beneficjentom w umowach dofinansowania w 2019 r. wyniosła 1 233 133 tys. zł.

Pozyskiwane w ten sposób kwoty wykorzystywane były przez beneficjentów według ich uznania na cele statutowe, zamiast służyć NCN jako dodatkowe źródło zasilania kolejnych grantów.

W ocenie NIK stało to w sprzeczności z określoną w Ufp zasadą dokonywania wydatków ze środków publicznych w sposób celowy i oszczędny, gwarantujący uzyskiwanie najlepszych efektów z danych nakładów (art. 44 ust. 3 pkt 1 lit. a Ufp). Warunkiem racjonalnej gospodarki środkami publicznymi jest także unikanie przysparzania nieuzasadnionych korzyści ich beneficjentom poprzez umowne zagwarantowanie zwrotu odsetek pozyskanych przez beneficjentów z pozostających na kontach czasowo niewykorzystanych środków grantu.

NIK pozytywnie odnotowuje fakt, że nieprawidłowość ta została już usunięta, poprzez wprowadzenie do umów (od czwartej edycji konkursów) stosownych zapisów.

5.1.3. REALIZACJA PROJEKTÓW BADAWCZYCH PRZEZ BENEFICJENTÓW

Większość zbadanych projektów zrealizowano prawidłowo

Spośród 143 skontrolowanych projektów, zrealizowanych przez uczelnie i jednostki naukowe, większość (76,9%) wykonano zgodnie z umowami i terminowo. Zrealizowane projekty przyniosły zakładane efekty końcowe w postaci publikacji w czasopismach o zasięgu międzynarodowym. Wymiernym efektem realizacji niektórych projektów było też uzyskanie przez stypendystów stopnia naukowego doktora.

Dziwięciu spośród 15 skontrolowanych beneficjentów realizowało niektóre projekty w sposób niezgodny z ustalonymi zasadami.

Przeprowadzono doświadczenie na zwierzętach bez zgody komisji etycznej na zwiększenie ich liczby

- W ramach projektu realizowanego w konkursie Opus 1 przez Uniwersytet Medyczny w Lublinie pn. „Wpływ przewlekłego podawania wybranych nowych leków przeciwpadaczkowych: okskarbazepiny, lamotryginy i topiramatu na ich działanie przeciwdrgawkowe w teście maksymalnego wstrząsu elektrycznego oraz na ich profil objawów niepożądanych u myszy” kierownik projektu dokonał zakupu 60 myszy i wykonał na nich doświadczenia, bez uzyskania zgody właściwej komisji etycznej. Było to niezgodne z przepisami art. 20 ust. 1 oraz art. 30 ust. 1 pkt 1 ówczesnie obowiązującej ustawy z dnia 21 stycznia 2005 r. o doświadczeniach na zwierzętach⁶. Łącznie w ramach realizacji projektu zakupionych zostało 5 300 myszy. Zgoda Lokalnej komisji etycznej do spraw doświadczeń na zwierzętach w Lublinie została wydana dwukrotnie i dotyczyła zakupu myszy i możliwości przeprowadzenia na nich doświadczeń, w liczbie 3 500 i 1 740 sztuk. Na zakup i przeprowadzenie doświadczeń na pozostałych 60 myszach takiej zgody nie uzyskano.

Sytuację tę tłumaczono tym, że badania na organizmach żywych nie są przewidywalne w 100%. Myszy przywożone były od zewnętrznego dostawcy i nie zawsze spełniały odpowiednie kryteria. Część z nich chorowała po transporcie i nie mogła zostać wykorzystana do badań. Dodatkowym problemem była zbyt niska masa ciała części z nich, natomiast badania powinny być przeprowadzane na zwierzętach z jednej dostawy i w określonym zakresie masy ciała, żeby były wiarygodne. Są to argumenty ważne, niemniej nie mogą stanowić usprawiedliwienia naruszania przepisów. Zgodnie z art. 46 ówczesnie obowiązującej ustawy przeprowadzenie doświadczenia bez wymaganej zgody na jego przeprowadzenie albo niezgodnie z zatwierdzonym projektem doświadczenia podlegało karze aresztu albo grzywny.

⁶ Dz.U. Nr 33, poz. 289, ze zm. Uchylona z dniem 27 maja 2015 r.

Naruszono warunki umów nie uzyskując wymaganej pisemnej zgody NCN

Umowy zawierane przez NCN z beneficjentami projektów badawczych zawierały warunki, których zmiana wymagała uzyskania zgody NCN.

W trzech projektach beneficjenci takiej zgody nie uzyskali.

- W trakcie realizacji przez Uniwersytet w Białymstoku projektu w ramach konkursu Preludium pn. „Zawartość koenzymu Q10 i kwasu liponowego w wybranych produktach spożywczych oraz oszacowanie ich dziennego pobrania” dokonano zmiany zaplanowanej do zakupu aparatury, wskazanej we wniosku o dofinansowanie. Na jej dokonanie nie uzyskano pisemnej zgody NCN, wymaganej postanowieniami § 4 pkt 6a umowy z dnia 13 grudnia 2011 r. Odstąpiono od przewidzianego w tym wniosku zakupu pompy do HPLC o wartości 30 tys. zł ze względu na wycofanie z produkcji tego modelu. Niewykorzystane środki przesunięto zaś m.in. na zwiększenie kwoty zaplanowanej na zakup wyparki rotacyjnej (z 10 tys. zł do 25,8 tys. zł), w celu wyposażenia jej w dodatkowe elementy. Brak uzyskania zgody uzasadniono nieuwagą. Kierownik projektu wskazała również, że zmiany konsultowano ustnie z NCN. O wprowadzonych zmianach NCN zostało poinformowane w raporcie końcowym, do którego nie było uwag.
- Warunki realizacji projektu pn. „Czy rodzaj matrix ma znaczenie? Rola izolacji siedliska w kształtowaniu struktury genetycznej i dynamiki populacji kamionki”, prowadzonego przez Instytut Biologii Ssaków PAN w Białowieży finansowanego w ramach konkursu Preludium, zostały zmienione bez wymaganej pisemnej zgody NCN. Zwiększono środki na wynagrodzenia z 16,2 tys. zł do 20,6 tys. zł (wzrost kosztorysowej pozycji wynagrodzenia wraz z pochodnymi o 27%). Kierownik projektu uzyskał zgodę Dyrektora Instytutu na zwiększenie kosztów wynagrodzeń, ale tylko o 14,04%. Brak uzyskania pisemnej zgody NCN – według kierownika projektu – wynikał głównie z pomyłki.
- W trakcie realizacji przez Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach w ramach konkursu Opus projektu pn. „Ewolucja genów wirusa choroby Mareka związanych z onkogennością” dokonano zmiany planowanej do zakupu aparatury naukowo-badawczej bez uprzedniej zgody NCN. W 2012 r. zakupiono termocykler do PCR za 87,1 tys. zł, zamiast przewidzianego we wniosku mikroskopu fluorescencyjnego (85 tys. zł). Dyrektor Instytutu wyjaśnił, że PIW pod koniec 2011 r. zakupił ze środków Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi mikroskop o parametrach urządzenia planowanego do zakupu w ramach projektu, o czym nie wiedział kierownik projektu składając wniosek w konkursie. Jednocześnie w trakcie realizacji projektu okazało się, że przeprowadzenie badań może znacznie usprawnić wydajny termocykler do reakcji PCR. Biorąc powyższe pod uwagę, dyrektor wyraził zgodę na rozpoczęcie procedury zmiany zakupu mikroskopu fluorescencyjnego na termocykler do reakcji PCR, która powinna obejmować poinformowanie NCN. Na etapie oceny raportu rocznego za lata 2011-2012, dokonanej przez NCN na początku 2014 r., okazało się, iż kierownik projektu nie dopełnił obowiązku wystąpienia do NCN o zgodę na zmianę planowanej do zakupu aparatury. Po otrzymaniu informacji o powyższym niedopatrzeniu Instytut, w marcu 2014 r., skutecznie wystąpił do Dyrektora NCN z prośbą o akceptację dokonanej zmiany i wyrażenie zgody na dalszą realizację projektu.

NCN poinformowało ww. jednostki o pozytywnej ocenie merytorycznej projektów i uznaniu tych umów za wykonane.

Niedokonanie zwrotu odsetek bankowych mimo wymogu wynikającego z umów

W czterech z dziesięciu objętych kontrolą projektów Narodowe Centrum Badań Jądrowych w Otwocku-Świerku, pomimo iż było do tego zobligowane postanowieniami umów, nie dokonało zwrotu odsetek bankowych, uzyskanych od środków przekazanych przez NCN. Przyczyną były początkowo trudności w ustaleniu wysokości odsetek do zwrotu, a po ustaleniu zasad obliczania tych odsetek brak zwrotu wynikał z przeoczenia. W wyniku kontroli NIK Instytut

dokonał w listopadzie 2019 r. wyliczenia i zwrotu odsetek w łącznej kwocie 3,7 tys. zł.

W przypadku sześciu z dziesięciu objętych kontrolą projektów Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego nie dokonała zwrotu odsetek bankowych uzyskanych od środków przekazanych przez NCN, w tym w czterech projektach za lata 2014-2015 oraz dwóch projektach za lata 2013-2015. Obowiązek taki wynikał z umów zawartych z NCN, a rachunek, na którym gromadzono środki finansowe był oprocentowany. Umowy te zawarto z NCN w latach 2013-2014, tj. w okresie, w którym uczelnia dysponowała wspólnym rachunkiem bankowym dla wszystkich projektów badawczych finansowanych z różnych źródeł.

Brak zwrotu odsetek bankowych za lata 2013-2015 od przekazanych środków tłumaczono brakiem możliwości ich wyliczenia. Kwestor nie była w stanie wyjaśnić przyczyn, dla których uczelnia do końca 2015 r. nie miała wyodrębnionych rachunków bankowych dla każdego projektu finansowanego przez NCN lub jednego wspólnego dla wszystkich takich projektów.

Rozliczanie
w projektach kosztów
niekwalifikowalnych

- Do rozliczenia finansowego projektu realizowanego przez Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN pn. „Zbadanie mechanizmu szerokopasmowej białej emisji anty-Stokesowskiej w związkach lantanowców” zaliczono koszty udziału w konferencjach naukowych i szkoleniach, koszty odbycia stażu w ośrodku zagranicznym oraz koszty podróży służbowych pięciu osób, niebędących jego wykonawcami w łącznej wysokości 7,2 tys. zł. Stanowiło to naruszenie przepisu pkt II.3.3. załącznika 4 do *Regulaminu przyznawania środków na realizację zadań finansowanych przez NCN w zakresie projektów badawczych, staży po uzyskaniu stopnia naukowego doktora oraz stypendiów doktorskich*, wprowadzonego uchwałą Rady NCN nr 71/2013 z dnia 12 września 2013 r.
- Instytut Medycyny Wsi w Lublinie bezzasadnie zaliczył do kosztów kwalifikowalnych i rozliczył w ramach projektu pn. „Ocena potencjału chemoprewencyjnego melanoidyn” kwotę 4,8 tys. zł, stanowiącą koszt udziału kierownika projektu w konferencji naukowej zorganizowanej w Amsterdamie w dniach 23-27 czerwca 2013 r. Koszty te zostały zaliczone, pomimo iż konferencja miała miejsce już po zakończeniu realizacji projektu w dniu 6 czerwca 2013 r. Zgodnie z założeniami ww. projektu prezentowanie wyników badań odbyło się m.in. podczas konferencji w lutym 2013 r. w Lyon, w której uczestniczyła kierownik projektu.

Błędne kwalifikowanie
kosztów

W dwóch projektach badawczych, tj. „Czy złożone mieszaniny nanomateriałów są bardziej toksyczne niż pojedyncze nanomateriały” oraz „Wpływ aliskirenu na aktywność przeciwdrgawkową leków przeciwpadaczkowych” realizowanych przez Instytut Medycyny Wsi w Lublinie, koszty niezbędnej naprawy/usługi konserwacyjno-serwisowej dwóch urządzeń w łącznej kwocie 10,2 tys. zł zostały omyłkowo zaksięgowane w ciężar kosztów bezpośrednich, podczas gdy zgodnie z § 6 ust. 9 umów o realizację projektów badawczych, koszty remontów bieżących maszyn, urządzeń nie mogły być pokrywane z innej pozycji kosztów niż „koszty pośrednie”.

Te jednostkowe przykłady są ilustracją słabości systemu rozliczeń projektów przez NCN, który w praktyce uniemożliwia ujawnienie tego rodzaju pomyłek, bez szczegółowej kontroli w jednostce realizującej. Przedkładane w NCN rozliczenia sporządzane są bowiem na takim stopniu ogólności, że nieprawidłowa klasyfikacja kosztów nie jest w nich dostrzegalna.

Jeden z wykonawców
projektu zatrudniony
niezgodnie z zasadami
konkursu

Do realizacji przez Uniwersytet Medyczny w Lublinie projektu pn. „Wpływ leków przeciwnadciśnieniowych oddziałujących na układ renina-angiotensyna-aldosteron (RAA) na syntezę kwasu kynureninowego w mózgu i nerce”, zatrudniono dwie osoby posiadające stopień naukowy doktora habilitowanego. Było to niezgodne z zasadami konkursu Preludium 4. Według pkt 2.5

warunków przystąpienia do konkursu liczba osób zaangażowanych w realizację projektu nie mogła przekraczać trzech osób, wśród których mógł być tylko jeden pracownik naukowy posiadający stopień naukowy doktora habilitowanego lub tytuł naukowy, będący opiekunem naukowym lub promotorem. We wniosku o realizację projektu nierzetelnie, tj. niezgodnie ze stanem faktycznym, wpisano stopień naukowy jednej z powyższych dwóch osób (doktor zamiast doktor habilitowany). Skutkiem zaangażowania osoby niespełniającej warunków uczestnictwa w konkursie było wypłacenie tej osobie wynagrodzenia (na podstawie umów o dzieło) w wysokości 12,1 tys. zł, składek na ubezpieczenia i inne potrącenia pracownicze w wysokości 1,6 tys. zł oraz kosztów delegacji pokrytych z wydatków projektu w wysokości 2,4 tys. zł. Łącznie kwota niekwalifikowalna (poniesiona z wydatków bezpośrednich projektu) wyniosła 16,1 tys. zł. Skutkowało to również zawyżeniem kwoty kosztów pośrednich projektu o 4 tys. zł, co naruszało § 6 ust. 11 umowy, zgodnie z którym w przypadku nieprawidłowego wykorzystania, w całości lub w części, środków finansowych stanowiących podstawę wyliczenia kosztów pośrednich, koszty pośrednie podlegają proporcjonalnemu zmniejszeniu i zwrotowi na rachunek NCN.

Zawierano umowy
z wykonawcami
niezgodnie
z wewnętrznymi
regulacjami jednostki

- W sześciu z dziesięciu poddanych kontroli projektów realizowanych przez Narodowe Centrum Badań Jądrowych dokonano wypłaty wynagrodzeń w łącznej kwocie 98,3 tys. zł (13% sumy wydatków poniesionych na wynagrodzenia dla kierowników projektów) tylko na podstawie rachunków, bez zawarcia pisemnych umów o dzieło. Stanowiło to naruszenie wewnętrznych przepisów (zarządzenia Dyrektora Instytutu określającego zasady zawierania umów o dzieło i umów zlecenia) stanowiących, że umowy te zawiera się w formie pisemnej. W regulacjach tych nie przewidziano zawierania umów o dzieło lub umów zlecenia w formie ustnej. Wprost zaznaczono, iż wypłata wynagrodzenia dokonywana jest na podstawie rachunku i protokołu odbioru. W żadnym z zakwestionowanych przypadków nie sporządzono protokołu odbioru, natomiast z treści rachunków nie wynika przedmiot umowy o dzieło ani termin jego realizacji. Obydwie informacje są decydujące dla ustalenia prawidłowości poniesienia wydatków ze środków NCN. Informacje te nie wynikają bowiem z wniosku i umowy o finansowanie, w których znajdują się informacje ogólne dotyczące całego projektu, a nie poszczególnych dzieł wytworzonych w jego efekcie.
- Pracownicy Instytutu Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN jako wykonawcy pięciu projektów realizowali zadania na podstawie umów o dzieło, co było niezgodne z § 1 pkt 1 zarządzenia nr 3/2011 z 30 marca 2011 r. Dyrektora Instytutu, który przewidywał w tym przypadku zawarcie stosownego aneksu do umowy o pracę zawartej z każdym z wykonawców. Powyższe tłumaczono tym, że zawarcie aneksu do umowy o pracę dla wykonawców było niedogodne, ponieważ wniosek o finansowanie przewidywał podanie konkretnej kwoty wynagrodzenia wykonawcy, a w takiej sytuacji trudno było przewidzieć jaką część wynagrodzenia z umowy o pracę miałyby stanowić wypłata za realizację projektu i w związku z tym przy składaniu wniosku zdecydowano się wybrać umowę o dzieło. Ponadto w końcu 2011 roku powszechnie praktykowane było zawieranie umów o dzieło z wykonawcami zatrudnionymi w projektach. NIK nie podziela ww. argumentów, ponieważ § 1 pkt 1 zarządzenia Dyrektora Instytutu wskazuje na możliwość zawarcia umów o dzieło w przypadku, gdy takiej formy zatrudnienia jednoznacznie wymaga umowa o realizację i finansowanie. W przypadku trzech projektów umowy o ich realizację i finansowanie nie wskazywały formy zatrudnienia wykonawców, natomiast w przypadku dwóch projektów wskazane w nich formy zatrudnienia wykonawców zależały wyłącznie od decyzji Instytutu.
- W projekcie pn. „Wpływ biokompleksów nanocząsteczek koloidalnego złota w połączeniu z doksorubicyną na rozwój włókniakomięsaków

poszczepiennych kotów – badania in vitro oraz in ovo” realizowanym przez Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego, z dwoma wykonawcami zawarto umowy o dzieło niezgodnie z obowiązującym w uczelni wzorem, wprowadzonym zarządzeniem Rektora nr 55/2011 z dnia 30 czerwca 2011 r. Umowy zawierały postanowienie o wypłacie wynagrodzenia w miesięcznych ratach. W ocenie NIK dokonywanie miesięcznych płatności wynagrodzenia wykracza poza charakter umów o dzieło, których przedmiotem jest efekt końcowy wykonanego dzieła, a nie sam proces tworzenia go. W rzeczywistości wykonawcom projektu wypłacono wynagrodzenia w dwóch i trzech ratach, na podstawie przedłożonych rachunków. Brak comiesięcznych płatności tłumaczono tym, iż byłaby to zapłata „z góry”, co mogłoby spowodować wypłacenie środków za zadania niezrealizowane.

Wydatkowanie środków
tuż przed zakończeniem
realizacji projektów

- Aparatura do realizacji projektu pn. „Otrzymywanie monokryształów nowych nadprzewodników typu AFe_2As_2 ($\text{A}=\text{Ca}, \text{Eu}$) oraz badania ich struktury krystalicznej i właściwości nadprzewodzących i magnetycznych” w postaci dwóch pieców rurowych do hodowli kryształów oraz przenośnego stanowiska próżniowego z pompą turbomolekularną (o łącznej wartości 81,8 tys. zł) została zakupiona przez Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN w terminach uniemożliwiających jej wykorzystanie do realizacji projektu. Zakupów dokonano bowiem dopiero w 34 i 37 miesiącu realizacji projektu, przewidzianego na 40 miesięcy. Plan przewidywał zakupy w drugim i piątym miesiącu – odpowiednio stanowisko próżniowe i piece rurowe. Przyczyną naruszenia umowy była zamiana planowanego wcześniej zestawu na zestaw o znacznie lepszych parametrach, długotrwałe procedury przetargowe i terminy realizacji zamówienia przez dostawców, a także konieczność przygotowania pomieszczeń.

Do czasu zakupu nowych urządzeń w realizacji projektu wykorzystywano stare piece i stanowisko pompowe. Pozostawało to w sprzeczności z oświadczeniem złożonym do umowy o realizację i finansowanie projektu przez Dyrektora Instytutu i kierownika projektu. W jego treści zawarte było stwierdzenie, iż Instytut nie może zapewnić dostępu do urządzeń umożliwiających realizację projektu bez uprzedniego ich zakupu.

- Czas realizacji projektu wykonywanego przez Instytut Medycyny Wsi pn. „Wpływ aliskirenu na aktywność przeciwdrgawkową leków przeciwpadaczkowych”, upływał 16 sierpnia 2017 r. Po 20 lipca 2017 r. ze środków finansowych na ww. projekt dokonano zakupu: dwóch wytrząsarek i lodówki (za łączną kwotę 6,1 tys. zł), odczynników, materiałów laboratoryjnych i innych (łącznie za kwotę 20,4 tys. zł) oraz pozostałych materiałów łącznie za 1,2 tys. zł. W ramach kwoty 20,4 tys. zł wydatkowanej na odczynniki, materiały laboratoryjne i inne dokonano zakupu łącznie 2 000 sztuk probówek Eppendorf, podczas gdy w okresie od 17 lutego 2014 r. do 20 lipca 2017 r. zakupiono łącznie 900 sztuk różnego rodzaju probówek. W ocenie kierownika projektu wykonanie zadań badawczych nie jest jednoznaczne z zakończeniem projektu. Kierując się zasadą rzetelności w badaniach naukowych, podjął on decyzję o powtórzeniu niektórych oznaczeń laboratoryjnych, na wyniki których mogły mieć wpływ problemy techniczne ze sprzętem laboratoryjnym. Stąd celem realizacji tych zadań zakupiono nową aparaturę dodatkową (wytrząsarki służące do przygotowywania próbek, chłodziarko-zamrażarkę do przechowywania próbek i odczynników), odczynniki, itp.

Błędy
w ewidencjonowaniu
środków trwałych

- Aparatura naukowa zakupiona przez Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN w ramach realizacji ośmiu projektów (43 pozycje) o łącznej wartości 1 941,3 tys. zł ujęta została w księgach rachunkowych Instytutu (jako środki trwałe) dopiero po zakończeniu realizacji poszczególnych projektów, zamiast – zgodnie z wymogami art. 3 ust. 1 pkt 15 oraz art. 20 ust. 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r. *o rachunkowości*⁷ – w miesiącu rzeczywistego przekazania tych środków trwałych do użytkowania.

Opóźnienie we wprowadzaniu zdarzeń do ksiąg rachunkowych Instytutu wyniosło od trzech do 55 miesięcy, w tym cztery pozycje zakupów o wartości 86,5 tys. zł z opóźnieniem do 10 miesięcy, 16 pozycji o wartości 98,7 tys. zł z opóźnieniem od 11 do 20 miesięcy, dziewięć pozycji o wartości 373,3 tys. zł z opóźnieniem od 21 do 40 miesięcy, osiem pozycji o wartości 117,1 tys. zł z opóźnieniem od 41 do 50 miesięcy oraz sześć pozycji o wartości 1 265,6 tys. zł z opóźnieniem od 51 do 55 miesięcy.

Powyższy stan rzeczy wyjaśniano tym, że do zakupu aparatury naukowo-badawczej i przyjęcia jej na stan majątku Instytutu stosowano zapisy umowy jako wytyczne NCN i zapis szczególny do zastosowania przez beneficjenta. Aparatura zakupiona w ramach projektu NCN jest wykorzystywana nie tyle na potrzeby Instytutu ile na potrzeby realizowanego, konkretnego projektu. Staje się przeznaczona na ogólne potrzeby jednostki (Instytutu) po zakończeniu projektu. Konsekwencją tego jest również odpowiedni zapis w polityce rachunkowości Instytutu. W okresie badania sprawozdania finansowego Instytutu za rok 2018 biegły rewident badający sprawozdanie finansowe zasugerował zmianę sposobu ujmowania aparatury naukowo-badawczej i wprowadzanie jej do ewidencji środków trwałych w momencie pozyskania, a nie po zakończeniu projektu. W jego ocenie można uznać, że aparatura – mimo braku prawa własności – jest kontrolowana przez Instytut. Po analizach i uzgodnieniach z biegłym rewidentem, Instytut podjął decyzję o zmianie od 2019 roku zasad ujmowania w księgach rachunkowych aparatury pozyskanej w ramach finansowania przez NCN.

- W ewidencji środków trwałych Sieci Badawczej Łukasiewicz – Instytucie Technologii Materiałów Elektronicznych w Warszawie nie ujęto trzech urządzeń stanowiących aparaturę naukowo-badawczą o łącznej wartości 19,9 tys. zł, zakupioną w ramach konkursu Opus 7 związanych z realizacją projektu pn. „Korelacja pomiędzy morfologią warstwy przejściowej, a transportem ciepła w kompozytach Cu-SiC, w zależności od formy stosowanego materiału wzmocnienia”, co było niezgodne z § 7 ust. 1 umowy, który stanowi, że zakupiona aparatura naukowo-badawcza podlega zagospodarowaniu zgodnie z odrębnymi przepisami dotyczącymi środków trwałych. Przyczyną zaistniałej sytuacji były prowadzone w ramach restrukturyzacji zmiany organizacyjne w Instytucie, w wyniku czego zakres obowiązków służbowych poszczególnych pracowników odpowiedzialnych bezpośrednio za ewidencję środków trwałych ulegał modyfikacji. W wyniku kontroli NIK środki trwałe zostały prawidłowo zaewidencjonowane.

Nierzetelne
sporządzenie raportów

W raportach rocznych (za lata 2011-2012 i za 2013 r.) oraz raporcie końcowym z realizacji projektu badawczego pn. „Pośredni wpływ dużych ssaków drapieżnych na zachowanie i fizjologię kopytnych w lasach Europy Środkowej” realizowanego przez Instytut Biologii Ssaków PAN wykazano koszty w kwocie niezgodnej z ewidencją księgową prowadzoną dla tego projektu. W raporcie

⁷ Dz. U. z 2019 r. poz. 351, ze zm. Dalej: ustawa o rachunkowości.

rocznym za lata 2011 i 2012 mylnie wpisano w „Inne koszty bezpośrednie” 2,7 tys. zł zamiast 30,2 tys. zł; 9,4 tys. zł w „koszty pośrednie” zamiast 9,5 tys. zł oraz w „sumę kosztów ogółem” 79,4 tys. zł zamiast 107 tys. zł. W raporcie rocznym za 2013 r. mylnie wpisano m.in.: 61,8 tys. zł zamiast 54,6 tys. zł w „Inne koszty bezpośrednie” oraz 125,9 tys. zł zamiast 118,6 tys. zł w „sumę kosztów ogółem”. W raporcie końcowym (powielono błędy z raportów rocznych) i w części obejmującej ostatni rok projektu (2014) mylnie wpisano kwoty: 63,8 tys. zł zamiast 43,5 tys. zł w „Inne koszty bezpośrednie” oraz 119,8 tys. zł w „sumę kosztów ogółem” zamiast 99,5 tys. zł.

W raporcie końcowym z realizacji projektu badawczego pn. „Czy rodzaj matrix ma znaczenie? Rola izolacji siedliska w kształtowaniu struktury genetycznej i dynamiki populacji kamionki” realizowanego przez Instytut Biologii Ssaków PAN wykazano koszty niezgodne z ewidencją księgową prowadzoną dla tego projektu. W raporcie mylnie wpisano kwoty: 18,5 tys. zł zamiast 20,6 tys. zł w „Wynagrodzenia wraz z pochodnymi” oraz 58,3 tys. zł zamiast 60,4 tys. zł w „Inne koszty pośrednie”.

Nieterminowe
przekazywanie
raportów i
nieprzekazanie raportu

- Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN nie przekazał do NCN raportu rocznego za 2014 r. z realizacji projektu pn. „Otrzymywanie monokryształów nowych nadprzewodników typu AFe_2As_2 ($\text{A}=\text{Ca}, \text{Eu}$) oraz badania ich struktury krystalicznej i właściwości nadprzewodzących i magnetycznych”, mimo iż dopełnienie tego obowiązku stanowiło wymóg określony w § 11 pkt 2 umowy zawartej z NCN. Zdaniem Dyrektora Instytutu oraz kierownika projektu jeżeli realizacja projektu zgodnie z umową zakończy się nie później niż 30 kwietnia danego roku kalendarzowego to raport roczny za rok poprzedzający nie był wymagany. NIK wskazuje, że przywołane wyjaśnienie nie znajduje potwierdzenia w postanowieniach umowy o realizację i finansowanie tego projektu.
- Raport końcowy z realizacji projektu pn. „Otrzymywanie monokryształów nowych nadprzewodników typu AFe_2As_2 ($\text{A}=\text{Ca}, \text{Eu}$) oraz badania ich struktury krystalicznej i właściwości nadprzewodzących i magnetycznych” realizowanego w ramach konkursu Opus przekazany został przez Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN do NCN z opóźnieniem 111 dni w stosunku do terminu ustalonego w § 11 pkt 3 umowy (po uprzednim wezwaniu do złożenia raportu przez NCN). Wynikało to z błędnego przekonania kierownika projektu o sześciomiesięcznym, a nie 60-dniowym terminie jego złożenia.
- Raport końcowy z realizacji projektu badawczego pn. „Adaptacje fenotypowe i genetyczne dwóch podgatunków łasicy do odmiennych warunków klimatycznych” realizowanego przez Instytut Biologii Ssaków PAN w ramach konkursu Opus sporządzono po 80 dniach od zakończenia realizacji projektu. Opóźnienie to było związane z realizacją zadania badawczego numer 1 – Analiza polimorfizmu i ekspresji genów z wykorzystaniem materiału pobranego od dziko żyjących łasic. Wynikiem realizacji tego zadania była prezentacja na międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się w dniach 25-28 września 2018 r. w Marsylii. Na prośbę współautorów zostało ono włączone do raportu dopiero po zaprezentowaniu go na wspomnianej konferencji i umieszczeniu streszczenia w materiałach pokonferencyjnych.
- Raporty roczne za lata 2013 i 2014 z wykonania przez Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN projektu pn. „Zbadanie mechanizmu szerokopasmowej białej emisji anty-Stokesowskiej w związkach lantanowców” zostały złożone z przekroczeniem odpowiednio o dziewięć i 14 dni terminu wyznaczonego umową. Powyższe wynikało z niedopatrzenia.
- Raport roczny z realizacji projektu badawczego Opus 1 „Ewolucja genów wirusa choroby Mareka związanych z onkogennością”,

obejmujący rok 2013, Państwowy Instytut Weterynaryjny – PIB w Puławach złożył dziewięć dni po terminie. Wyjaśniano to oczekiwaniem na decyzję NCN o akceptacji zmian w planowanej do zakupu aparatury, a po uzyskaniu zgody Dyrektora NCN na kontynuację projektu, otrzymanej w dniu 7 kwietnia 2014 r., złożono raport za 2013 r.

Nieprawidłowo
sfinansowany koszt
publikacji

Ze środków przeznaczonych na realizację projektu „Korelacja pomiędzy morfologią warstwy przejściowej a transportem ciepła w kompozytach Cu-SiC, w zależności od formy stosowanego materiału wzmocnienia”, realizowanego w ramach konkursu Opus 7 przez Sieć Badawczą Łukasiewicz – Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych, wydatkowano 1,2 tys. zł na publikację artykułu pt. „The effect of ceramic type reinforcement on structure and properties of CU-AI2O3 composites”, który był efektem prac badawczych innego projektu, tj.: projektu „Korelacja pomiędzy warunkami wytwarzania i morfologią materiałów wyjściowych a budową warstwy przejściowej w nowo opracowanych kompozytach ceramiczno-metalowych o szczątkowej porowatości”, zrealizowanego w ramach konkursu Preludium 7. Przyczyną zaistniałej pomyłki było realizowanie w tym samym czasie dwóch projektów finansowanych ze środków NCN, których tematyka była zbliżona, a zespół wykonawców składał się w części z tych samych osób. Spowodowało to błąd przyporządkowania opłaty za publikację do nieodpowiedniego numeru zlecenia, tj. do projektu Opus zamiast do projektu Preludium. W trakcie kontroli NIK, w dniu 28 października 2019 r., niewłaściwie rozliczona kwota wraz z odsetkami w wysokości 123,28 zł została zwrócona na konto NCN.

Finansowanie wyników
badań dwóch projektów
w ramach konkursów
Sonata i Maestro

Instytut Chemii Bioorganicznej PAN w projekcie realizowanym w ramach konkursu Sonata pn. „Analiza epigenomu i proteomu kukurydzy zwyczajnej (*Zea mays*), linii odpornej i wrażliwej na herbicyd” zaplanował kwotę 24 tys. zł na publikację wyników badań, jednak ze środków projektu nie poniesiono na nią kosztów. Koszty publikacji „Expression of miRNAs involved in phosphate homeostasis and senescence is altered in glyphosate treated maize” będącego wynikiem realizacji ww. projektu oraz artykułu przeglądowego „Stress Responsive Non-protein Coding RNAs. Chapter 7 153-181” zostały pokryte – zgodnie z wyjaśnieniem kierownika projektu – z innego grantu realizowanego w ramach konkursu Maestro „Kompleksowe podejście w celu zdefiniowania molekularnych podstaw odpowiedzi kukurydzy na stres herbicydowy”⁸.

Instytut zlecił audyt
zewnętrzny projektu
niezgodnie z przepisami

Spośród 143 skontrolowanych projektów tylko w jednym przypadku projekt objęty był obowiązkiem przeprowadzenia audytu zewnętrznego. Audyt projektu pn. „Zbadanie mechanizmu szerokopasmowej białej emisji anty-Stokesowskiej w związkach lantanowców” realizowanego przez Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN w ramach konkursu Maestro został zlecony dopiero po zrealizowaniu 96,9% planowanych kosztów, zamiast przed zrealizowaniem 80% kosztów. Stanowiło to naruszenie postanowień § 9 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 września 2011 r. w sprawie przeprowadzenia audytu zewnętrznego wydatkowania środków finansowych na naukę⁹ oraz z § 12 pkt 4 umowy o realizację i finansowanie projektu. Opóźnienie było wynikiem przeoczenia.

20,6% wartości
badanych projektów
wydatkowano na zakup
aparatury naukowo-
badawczej

W ogłaszanych konkursach NCN, w celu realizacji zadań badawczych, przewidywało możliwość wytworzenia lub zakupu aparatury naukowo-badawczej, urządzeń i oprogramowania. Objęci kontrolą beneficjenci wydatkowali w ramach projektów łącznie 9 363,4 tys. zł. Najwyższe wydatki na aparaturę naukowo-badawczą w ramach kontrolowanych projektów poniosły instytuty naukowe PAN. Łącznie wydatkowały one 6 206 tys. zł. Do realizacji projektów zakupiono m.in. precyzyjną maszynę wytrzymałościową z biokomorą fizjologiczną (479,7 tys. zł), urządzenie do powierzchniowego

⁸ Umowa nr UMO-2012/06/A/NZ9/00125.

⁹ Dz. U. Nr 207, poz. 1237. Uchylone z dniem 1 października 2018 r.

rezonansu plazmonowego (472,8 tys. zł), zestaw wysokociśnieniowej chromatografii cieczowej – wersja półpreparatywna (305 tys. zł). Wydatki poniesione na zakup aparatury przez uczelnie i instytuty badawcze stanowiły odpowiednio 20,9% i 17% wartości projektów. Oprócz specjalistycznej aparatury wydatkowano także środki na zakup notebooków, komputerów stacjonarnych, drukarek, serwera i oprogramowań. Po zakończeniu realizacji projektów aparatura naukowo-badawcza stała się własnością uczelni i jednostek naukowych.

Objęte badaniem kwestionariuszowym jednostki wskazały, że w latach 2011-2018 zakupiły łącznie 35 889 szt. aparatury naukowo-badawczej o łącznej wartości 746 714,0 tys. zł. Najwięcej aparatury zakupiły uczelnie publiczne, tj. 27 613 szt. o wartości 554 390,8 tys. zł. Uczelnie niepubliczne natomiast nabyły 258 szt. aparatury o wartości 4 029,9 tys. zł.

Według badania kwestionariuszowego 43 respondentów wskazało, że w latach objętych kontrolą wykorzystywało aparaturę do celów komercyjnych uzyskując z tego tytułu przychód w łącznej wysokości 1 181,4 tys. zł.

Stwierdzono sześć przypadków naruszenia postanowień umów z NCN wskutek braku prawidłowych oznaczeń sprzętu zakupionego ze środków grantów.

Brak wymaganych umową oznaczeń na aparaturze

- W Państwowym Instytucie Weterynaryjnym – PIB w Puławach nie były oznaczone – wirówka próżniowa zakupiona ze środków projektu Sonata 4 pn. „Pozostałości niedozwolonych barwników syntetycznych w jajach i wybranych produktach jajecznych” oraz komputer zakupiony ze środków projektu Preludium 3 pn. „Występowanie i charakterystyka szczepów *Vibrio parahaemolyticus* izolowanych z żywności pochodzenia morskiego”.
- W Politechnice Białostockiej nie oznakowano komputera do obliczeń i laptopa Dell Latitude, zakupionych w 2013 r., w ramach projektu pn. „Mikromechaniczne modelowanie zniszczenia polimerowych kompozytów włóknistych”.
- Zakupiony przez Uniwersytet Rolniczy w Krakowie sprzęt (laptop i drukarka) w ramach projektu pn. „Subnormalność i refleksywność pewnych klas nieograniczonych operatorów w przestrzeniach Hilberta” nie posiadał oznakowania o sfinansowaniu zakupu ze środków grantu.

W trakcie kontroli NIK we wszystkich przypadkach zamieszczono na aparaturze informację o jej sfinansowaniu ze środków NCN.

5.1.4. EFEKTY REALIZACJI PROJEKTÓW BADAWCZYCH

Efekty realizacji projektów przez uczelnie publiczne

Wyniki 10 skontrolowanych projektów realizowanych przez Uniwersytet w Białymstoku opublikowano w artykułach zamieszczanych w czasopismach specjalistycznych posiadających wskaźnik Impact Factor¹⁰, w czasopismach z tzw. listy filadelfijskiej¹¹ oraz w materiałach pokonferencyjnych. W trzech przypadkach wydano książki.

Według stanu na dzień 22 października 2019 r. najczęściej cytowano artykuły opublikowane w wyniku badań prowadzonych w ramach projektu Opus 2 „Modelowanie i wspomaganie słabo ustrukturyzowanych problemów negocjacyjnych” (264 cytowania według bazy Scopus¹², 92 według Web of

¹⁰ Indeks cytowań – miernik siły oddziaływania i prestiżu czasopism naukowych podawany raz do roku.

¹¹ Ministerialna lista czasopism naukowych odnoszona do listy czasopism, które przeszły proces oceny i są uwzględniane przez bazy Institute for Scientific Information.

¹² Baza bibliometryczna zarządzana przez Elsevier. Baza zawiera ok. 70 mln rekordów. Dostęp do bazy danych jest odpłatny. Dla instytucji naukowych baza jest bezpłatna w ramach udzielonej przez MNiSW licencji krajowej.

Science¹³, a 79 według Google Scholar Citation¹⁴). Wyniki pozostałych projektów cytowano według bazy Scopus od 0 do 63 razy, według bazy Web of Science od 0 do 71 razy, a według Google Scholar Citation od 2 do 91 razy.

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 2 zdobyto wiedzę o postrzeganiu narzędzi wspomagania negocjacji elektronicznych przez użytkowników, ich zachowaniu i zasadach prowadzenia negocjacji elektronicznych oraz mechanizmach rządzących procesami negocjacji determinujących postawy negocjacyjne, przebieg procesu i wynik negocjacji. Na bazie nowatorskiego zestawu narzędzi wspomagania decyzji został opracowany system negocjacji elektronicznych TONSS (TOPSIS-based Negotiation Support System), który pozwala na wspomaganie negocjatora w fazie prenegocjacyjnego przygotowania oraz prowadzenia negocjacji właściwych.

Zgodnie z postanowieniami umów realizowanych przez Politechnikę Białostocką osiągnięto założone efekty w postaci publikacji wyników projektów w czasopismach specjalistycznych oraz w materiałach pokonferencyjnych.

Według stanu na 15 listopada 2019 r. najczęściej cytowano efekty projektu Opus 3, dotyczącego nowych szkieł antymonowych (143-krotnie według bazy Scopus, 120-krotnie według Web of Science i 156-krotnie według Google Scholar Citation). Wyniki pozostałych projektów cytowano z częstotliwością wahającą się według bazy Scopus od 0 do 71, według bazy Web of Science od 0 do 44, a według Google Scholar Citation od 17 do 79.

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 3 opracowano m.in. technologię wytwarzania stabilnych termicznie szkieł antymonowych, wstępną metodę formowania otoczenia krystalicznego domieszki lantanowców w szklach oraz w światłowodach bezpośrednio w procesie ich wytwarzania oraz określono optymalną zawartość domieszki lantanowców, celem uzyskania maksymalnego poziomu sygnału luminescencji w szklach światłowodach; jako dodatkowy cel projektu, osiągnięty w końcowym etapie, można wyróżnić opracowanie wstępnej procedury wytwarzania włókien o rdzeniu szklano-ceramicznym bezpośrednio w procesie wyciągania światłowodów.

Dla 10 skontrolowanych projektów realizowanych przez Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie osiągnięto spodziewane efekty końcowe w postaci publikacji w czasopismach o zasięgu międzynarodowym. W ramach skontrolowanych projektów uzyskano efekt w postaci łącznie 35 publikacji, które były cytowane według stanu na dzień 29 listopada 2019 r. łącznie 421 razy (bazy: Scopus, Web of Science i Google Scholar Citation). Najczęściej cytowano publikacje projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 3 „Wybrane aspekty etiologii zamierania jesionu (*Fraxinus excelsior* L.) z zastosowaniem metod klasycznych i molekularnych” (47-krotnie według bazy Scopus, 48-krotnie według Web of Science, 86-krotnie według Google Scholar Citation). Wyniki projektów prezentowane były również na różnego rodzaju konferencjach i seminariach naukowych, podczas zajęć dydaktycznych oraz na stronach internetowych.

¹³ Baza bibliometryczna zarządzana przez Thomson Reuters (poprzednio: Filadelfijski Instytut Informacji Naukowej). Baza zawiera ok. 90 mln rekordów obejmujących okres od 1900 r. Dostęp do bazy danych jest odpłatny. Dla instytucji naukowych baza jest bezpłatna w ramach udzielonej przez MNiSW licencji krajowej.

¹⁴ Wyszukiwarka firmy Google INC. pozwalająca przeszukiwać bazy danych zawierające publikacje naukowe.

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 3 stwierdzono, że rozpoznanie znaczących elementów z zakresu choroby zagrażającej jesionowi w całym naturalnym zasięgu w Europie przekłada się na znaczenie dla działań i dyscyplin zajmujących się tą problematyką: leśnictwo, zieleń miejska, fitopatologia, ochrona lasu, ekologia. Postęp wiedzy z tego zakresu jest śledzony przez służby kwarantannowe poszczególnych krajów Europy. Obecne wyniki badań podstawowych wskazują na możliwość pewnych działań np. odnośnie do pozostawiania w lesie obumarłych jesionów, czy większego wykorzystania jesionu pensylwańskiego w zieleni. Dla ekologii ważne będą zachowania innych organizmów związanych z jesionami, zamierających w związku z inwazją *H.fraxineus*.

W wyniku realizacji przez Uniwersytet Medyczny w Lublinie 10 projektów objętych kontrolą, zgodnie z postanowieniami umów, osiągnięto założone we wniosku efekty w postaci publikacji w czasopismach krajowych i zagranicznych. Łączna liczba cytowań na dzień 7 listopada 2019 r. wyniosła 489 (Scopus – 156, Web of Science – 140, Google Scholar – 193).

Efektom realizacji poszczególnych projektów było: w ramach konkursu Preludium – dziewięć publikacji w czasopismach o łącznej liczbie cytowań 275 oraz 17 tekstów w publikacjach pokonferencyjnych; w ramach konkursu Opus – sześć publikacji w czasopismach o łącznej liczbie cytowań 19 oraz dwa teksty w publikacjach pokonferencyjnych, w ramach konkursu Sonata – sześć publikacji w czasopismach o łącznej liczbie cytowań 112 oraz trzy teksty w publikacjach pokonferencyjnych, a w ramach konkursu Etiuda – trzy publikacje w czasopismach o łącznej liczbie cytowań 83.

Najczęściej (łącznie 138 razy) cytowano publikacje projektu zrealizowanego w ramach konkursu Preludium 1 „Wpływ kwasu kynureninowego na szlaki sygnałowe w komórkach raka jelita grubego – ocena potencjału chemoprewencyjnego” (według bazy Scopus – 44, według Web of Science – 43 i według Google Scholar Citation – 51).

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Preludium 1 rak jelita grubego jest drugim co do częstości występowania typem nowotworu złośliwego wśród populacji mężczyzn w Polsce. Jedną z substancji, która może mieć znaczenie w chemoprewencji raka jelita grubego jest kwas kynureninowy (KYNA). Właściwości farmakologiczne KYNA in vitro wskazują na jego potencjał chemoprewencyjny, ale wpływ KYNA na przebieg procesu nowotworzenia oraz ewentualne działanie terapeutyczne wymaga dalszych badań. Otrzymane wyniki mogą stanowić wiarygodne podłoże do dalszych badań nad antyproliferacyjną aktywnością KYNA.

W wyniku realizacji przez Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego 10 objętych badaniem projektów powstało łącznie 66 publikacji zamieszczonych w czasopismach o zasięgu międzynarodowym, dwa rozdziały w dwóch książkach naukowych oraz 75 publikacji pokonferencyjnych. Łączna liczba cytowań w publikacjach innych autorów wyniosła 532 (według baz Google Scholar oraz Web of Science).

Efektom realizacji tych projektów było: w ramach konkursu Opus – 38 publikacji w czasopismach (łączna liczba ich cytowań wyniosła 331) oraz 45 publikacji pokonferencyjnych (łącznie 25 cytowań); w ramach konkursu Preludium – 17 publikacji w czasopismach (łączna liczba ich cytowań wyniosła 115) oraz 10 publikacji pokonferencyjnych; w ramach konkursu Sonata – 11 publikacji w czasopismach (łącznie 56 cytowań) oraz 20 publikacji pokonferencyjnych (łącznie 5 cytowań).

Najczęściej cytowano efekty projektu w ramach konkursu Opus 2 „Grafen i nanokompleksy grafitu jako modulatory odżywiania komórki i ekspresji białka p53 w badaniach na modelu glejaka wielopostaciowego *in vitro* i *in ovo*” (łącznie 252 cytowania według stanu na dzień 6 listopada 2019 r.).

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 2 wyjaśniono wybrane mechanizmy wpływu grafenu oraz kompleksalotropowych form węgla i aminokwasów na komórki i tkankę guza mózgu glejaka wielopostaciowego na tle procesów molekularnych i fizjologicznych zachodzących w komórkach.

Efekty realizacji
projektów przez
instytuty naukowe PAN

W efekcie realizacji 10 projektów przez Instytut Chemii Bioorganicznej PAN wykonawcy opublikowali 32 artykuły w czasopismach krajowych lub zagranicznych o zasięgu międzynarodowym. Łączna liczba cytowań w Web of Science na dzień 3 października 2019 r. wynosiła 338.

Efektom realizacji ww. projektów było: w ramach konkursu Sonata – 13 publikacji w czasopismach (łączna liczba cytowań wyniosła 107) oraz siedem publikacji w formie abstraktów konferencyjnych i jedna publikacja książkowa; w ramach konkursu Preludium – osiem publikacji w czasopismach (łączna liczba cytowań ww. publikacji wyniosła 165) oraz trzy publikacje w formie abstraktów konferencyjnych; w ramach konkursu Opus – 10 publikacji w czasopismach (łączna liczba cytowań ww. publikacji wyniosła 51) oraz 14 publikacji w formie abstraktów konferencyjnych i jedna publikacja książkowa, a w ramach konkursu Etiuda – jedna publikacja w czasopismach (łącznie 15 cytowań).

Najwięcej cytowań przyniosły publikacje artykułów będących efektem projektu zrealizowanego w ramach konkursu Preludium 1 „Wykorzystanie technik tandemowej spektrometrii mas z kolizyjnie indukowaną dysocjacją do profilowania i analizy strukturalnej fenolowych metabolitów wtórnych w wieloskładnikowych ekstraktach materiału roślinnego”.

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Preludium 1 opracowano zoptymalizowaną metodykę prowadzenia eksperymentów z kolizyjnie indukowaną dysocjacją (CID MS/MS oraz pseudo-MS3), pozwalającą na uzyskanie istotnych informacji dotyczących charakterystyki strukturalnej fenolowych metabolitów wtórnych obecnych w złożonych ekstraktach materiału roślinnego. Wypracowane podejście metodyczne analizy związków fenolowych technikami LC-MS/MS przyczyniło się do rozwoju potencjału badawczego jednostki naukowej oraz podjęcia współpracy z innymi zespołami naukowymi. Wybrane widma masowe zidentyfikowanych związków fenolowych umieszczono w międzynarodowej bazie wysokorozdzielczych widm masowych MassBank oraz udostępniono w postaci biblioteki widm zainteresowanym użytkownikom systemów masowych firmy Bruker.

Wyniki wszystkich zbadanych projektów zrealizowanych przez Instytut Biologii Ssaków PAN opublikowano w artykułach zamieszczanych w czasopismach specjalistycznych posiadających wskaźnik Impact Factor, w czasopismach z tzw. listy filadelfijskiej, w innych czasopismach recenzowanych oraz w materiałach pokonferencyjnych. Według stanu na 27 listopada 2019 r. najczęściej cytowano efekty projektu w ramach konkursu Opus 3 „Efekt kaskady troficznej w europejskich lasach strefy umiarkowanej: pośredni wpływ dużych drapieżników na interakcje ssaki kopytne – odnowienie lasu” (208 cytowań według bazy Scopus, 200 według Web of Science, a 289 według Google Scholar Citation). Wyniki pozostałych projektów cytowano z częstotliwością wahającą się według bazy Scopus od 11 do 106, według bazy Web of Science od 11 do 101, a według Google Scholar Citation od 15 do 137.

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 3 badania stanowiły jedną z pierwszych prób kompleksowego zbadania zjawiska kaskady troficznej sterowanej zależnościami behawioralnymi. Uzyskana wiedza jest niezwykle istotna biorąc pod uwagę obecnie następujący proces re-kolonizacji kontynentu Europejskiego przez duże drapieżniki.

W wyniku realizacji przez Instytut Katalizy i Fizykochemii Powierzchni im. Jerzego Habera PAN w Krakowie poddanych kontroli projektów wykonawcy m.in. opublikowali łącznie 70 artykułów w czasopismach krajowych lub zagranicznych o zasięgu międzynarodowym. Łączna liczba cytowań (według baz Web of Science, Google Scholar i Scopus) na dzień 16 października 2019 r. wynosiła 795. Wyniki badań prezentowane były na 62 konferencjach naukowych. W przypadku jednego projektu przyznana została nagroda naukowa PAN oraz zrealizowano film popularnonaukowy. Najczęściej cytowano publikacje będące efektem zrealizowanego w ramach konkursu Opus 4 projektu „Struktura i właściwości warstw białkowych: od biomolekuły do funkcjonalnej warstwy (badania eksperymentalne i symulacje) – 180 cytowań według bazy Web of Science.

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 4 uzyskane wyniki przyczyniły się do rozszerzenia wiedzy z zakresu adsorpcji białek na powierzchni stałej. Opracowanie metody tworzenia nanowarstw białkowych o regularnych nanowzorach, a więc ich regularnego ułożenia w tzw. macierze białkowe, jest zagadnieniem bardzo istotnym, gdyż są one podstawą rozwoju szybkich technik analizy biochemicznej.

We wszystkich skontrolowanych w Instytucie Metalurgii i Inżynierii Materiałowej im. A. Krupkowskiego PAN w Krakowie projektach, zgodnie z postanowieniami zawartych umów o finansowanie, osiągnięto efekty w postaci publikacji prac naukowych, prezentujących wyniki badań w wydawnictwach o zasięgu międzynarodowym. W efekcie powstało 48 publikacji zamieszczonych w czasopismach, dwie publikacje książkowe oraz 10 publikacji pokonferencyjnych, w tym: w ramach konkursu Opus – 18 publikacji w czasopismach oraz 5 publikacji pokonferencyjnych (łączna liczba cytowań tych publikacji wynosiła 132); w ramach konkursu Sonata – 17 publikacji w czasopismach oraz 3 publikacje pokonferencyjne (łączna liczba cytowań tych publikacji wynosiła 133); w ramach konkursu Preludium – 11 publikacji w czasopismach (łączna liczba cytowań tych publikacji wynosiła 124), a w ramach konkursu Etiuda – dwie publikacje książkowe, dwie publikacje w czasopismach oraz dwie publikacje pokonferencyjne (łącznie 39 cytowań).

Najwięcej cytowań przyniosły publikacje prac będących efektem projektu zrealizowanego w ramach konkursu Sonata 1 „Samodostosowujące się, biomimetyczne podłoża porowate w aspekcie hamowania aktywacji układu krzepnięcia”. Opublikowano 12 prac w czasopismach międzynarodowych. Dziewięć publikacji było cytowanych w bazach Scopus – łącznie 69 cytowań i Web of Science – łącznie 60 cytowań.

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Sonata 1 zaprojektowano powierzchnie biomateriału umożliwiające w pełni kontrolowane różnicowanie komórkowe i odtworzenie struktury tkanki na ciele stałym. Opracowano powierzchnie polimerowych materiałów litych, które pozwalają sterować procesami żywymi tkanki.

W wyniku realizacji przez Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN we Wrocławiu 10 objętych badaniem projektów powstały łącznie 44 publikacje zamieszczone w czasopismach naukowych, dwie publikacje pokonferencyjne oraz dwie publikacje książkowe. Łączna liczba cytowań na dzień 4 grudnia 2019 r. wynosiła 681.

Najczęściej cytowano publikacje zrealizowanego w ramach konkursu Opus 6 projektu „Synteza i właściwości fizykochemiczne związków metaloorganicznych typu MOF o mieszanej walencyjności” (12 publikacji w naukowych czasopismach anglojęzycznych – łącznie 300 cytowań).

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 6 wskazano, iż w wyniku przeprowadzonych badań odkryto szereg nowych materiałów wielofunkcyjnych, które mogą znaleźć zastosowanie jako luminofory, sensory, serwomechanizmy, przełączniki i nowe rodzaje pamięci elektronicznych.

Efekty realizacji
projektów przez
instytuty badawcze

W wyniku kontroli dziewięciu projektów zrealizowanych przez Sieć Badawczą Łukasiewicz – Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych w Warszawie wykonawcy opublikowali 33 artykuły w czasopismach krajowych lub zagranicznych. Łączna liczba cytowań w publikacjach innych autorów (na dzień 30 września 2019 r.) wyniosła 234. Wyniki badań naukowych prezentowane były na 29 konferencjach. Ponadto zamieszczono pięć artykułów w publikacjach wydanych po zakończonych konferencjach i seminariach.

Efektom realizacji objętych kontrolą projektów było: w ramach konkursu Opus – 13 publikacji w czasopismach (łączna liczba ich cytowań wyniosła 40) oraz jedna publikacja pokonferencyjna; w ramach konkursu Preludium – 14 publikacji w czasopismach (łączna liczba ich cytowań wyniosła 159) oraz jedna publikacja pokonferencyjna; w ramach konkursu Sonata – sześć publikacji w czasopismach (łączna liczba ich cytowań wyniosła 35) oraz trzy publikacje pokonferencyjne.

Najwięcej cytowań przyniosły publikacje prac będących efektem projektu zrealizowanego w ramach konkursu Preludium 6 „Badanie i optymalizacja transportu nośników w grafenie” (łącznie 53 cytowania).

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Preludium 6 opracowana w oparciu o analizy ramanowskie metoda pozwala na pomiary koncentracji grafenu hodowanego na węglu krzemu. W projekcie zbadano i wyjaśniono różnice w mechanizmie transportu nośników ładunku w grafenie wytwarzanym na SiC i Cu techniką osadzania chemicznego z fazy gazowej. Zbadano wpływ modyfikacji warstw grafenu epitaksjalnego na miedzi związkami chemicznymi, organicznymi i nieorganicznymi. Dorobek naukowy projektu stanowi kompendium wiedzy o właściwościach elektrycznych grafenu na węglu krzemu. Przyczynia się także do rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, gdyż w oparciu o zgromadzone doświadczenie powstał innowacyjny czujnik pola magnetycznego działający w skrajnych warunkach temperaturowych mający potencjał aplikacyjny m.in. w samochodach elektrycznych.

W 10 zrealizowanych przez Narodowe Centrum Badań Jądrowych w Otwocku-Świerku projektach, zgodnie z postanowieniami zawartych umów o finansowaniu, osiągnięto efekty w postaci publikacji prac naukowych, prezentujących wyniki badań w wydawnictwach o zasięgu międzynarodowym. W wyniku ww. projektów powstało 97 publikacji zamieszczonych w czasopismach i 23 publikacje pokonferencyjne, w tym: w ramach konkursu Opus – 82 publikacje w czasopismach (od czterech do 35 w poszczególnych projektach), łączna liczba cytowań ww. publikacji wynosiła 1478 (od jednego do 121 dla publikacji) oraz 11 publikacji pokonferencyjnych; w ramach konkursu Preludium – pięć publikacji w czasopismach (dwie i trzy publikacje w poszczególnych projektach), łączna liczba cytowań ww. publikacji wynosiła 358 (od ośmiu do 307 dla publikacji) oraz jedna publikacja pokonferencyjna; a w ramach konkursu Sonata – 10 publikacji w czasopismach (po pięć publikacji w projekcie), łączna liczba cytowań ww. publikacji wynosiła 123 (od jednej do 28 dla publikacji) oraz 11 publikacji pokonferencyjnych.

Najwięcej cytowań (według Web of Science) przyniosły publikacje prac będących efektem projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 4 „Testowanie modeli kosmologicznych przy użyciu głębokich przeglądów nieba” (łącznie 501 cytowań).

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 4 polscy naukowcy stali się współautorami największej obecnie istniejącej trójwymiarowej „mapy” Wszechświata z okresu, gdy był on dwa razy młodszy niż dziś, obejmującej szczegółowe pomiary widmowe 88 901 galaktyk. Wyniki projektu potwierdzają, że żyjemy we wszechświecie wypełnionym ciemną materią, zdominowanym przez ciemną energię, której interpretacja wydaje się konsystentna z najprostszym modelem – tzw. stałą kosmologiczną.

W efekcie realizacji przez Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu 10 projektów, wykonawcy opublikowali 33 artykuły w czasopismach krajowych lub zagranicznych o zasięgu międzynarodowym. Łączna liczba cytowań na dzień 15 listopada 2019 r. wyniosła 308.

Efektem realizacji ww. projektów było: w ramach konkursu Sonata – osiem publikacji w czasopismach (łącznie 79 cytowań) oraz jedna publikacja w formie materiałów pokonferencyjnych; w ramach konkursu Preludium – 19 publikacji w czasopismach (łącznie 172 cytowania tych publikacji) oraz jedna publikacja książkowa i 16 w formie materiałów pokonferencyjnych; w ramach konkursu Opus – sześć publikacji w czasopismach (łączna liczba cytowań ww. publikacji wyniosła 57).

Najwięcej cytowań przyniosły publikacje prac będących efektem projektu zrealizowanego w ramach konkursu Preludium 4 „Ocena ryzyka narażenia zdrowia konsumentów na pozostałości pestycydów w żywności poddanej obróbce technologicznej” (łącznie 88 cytowań wg stanu na dzień 15 listopada 2019 r.).

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Preludium 4 przeprowadzono kompleksową ocenę toksykologiczną zachowania 24 pestycydów powszechnie stosowanych w produkcji sadowniczej i warzywniczej. Projekt umożliwił przeprowadzenie oceny potencjalnych skutków zdrowotnych wynikających z narażenia na pozostałości pestycydów zawartych w owocach i warzywach poddanych różnorodnym procesom technologicznym. Poszerzono stan wiedzy dotyczący sposobów eliminacji zanieczyszczeń szerokiego spektrum pozostałości pestycydów obecnych w surowcach roślinnych oraz możliwości ograniczania potencjalnego ryzyka związanego z konsumpcją produktów owocowych i warzywnych.

Wyniki badań zrealizowane przez Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach w ramach dziewięciu projektów były publikowane w wydawnictwach o zasięgu międzynarodowym, zamieszczane w publikacjach pokonferencyjnych oraz upowszechniane na konferencjach krajowych i zagranicznych poprzez prezentacje ustne i plakaty naukowe. Łączna liczba cytowań wyniosła 151.

Prace będące wynikiem realizacji dwóch projektów w ramach konkursu Opus 1 opublikowane zostały odpowiednio – w trzech i jednym czasopiśmie o zasięgu międzynarodowym, cytowane łącznie 50 razy, a projektu w ramach konkursu Opus 3 – w pięciu czasopismach, cytowane łącznie 22 razy. Wyniki badań dwóch projektów w ramach konkursu Sonata 2 opublikowano odpowiednio – w pięciu i dwóch wydawnictwach o zasięgu międzynarodowym, cytowane łącznie 14 razy, a projektu w ramach konkursu Sonata 4 – w trzech wydawnictwach, cytowane 44 razy. Wyniki badań projektu w ramach konkursu Preludium 1 zostały opublikowane w jednym wydawnictwie o zasięgu międzynarodowym i były cytowane dwa razy, w ramach konkursu Preludium 3

– w jednym wydawnictwie, cytowane 16 razy, a w ramach konkursu Preludium 6 – w dwóch wydawnictwach, cytowane łącznie trzy razy.

Najwięcej cytowań przyniosły publikacje prac będących efektem projektu zrealizowanego w ramach konkursu Sonata 4 „Pozostałości niedozwolonych barwników syntetycznych w jajach i wybranych produktach jajecznych”.

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Sonata 4 projekt przyczynił się do poszerzenia wiedzy na temat dynamiki zanikania barwników syntetycznych w jajach. Wyniki projektu dostarczyły informacji na temat jego stabilności w jajach (podczas obróbki termicznej), jak i długoterminowej stabilności w produktach jajecznych. Przeprowadzenie opracowaną metodą wieloskładnikową próbek jaj dostępnych na rynku polskim wykazało brak zagrożenia toksykologicznego dla konsumentów związanego z obecnością zakazanych barwników. Opracowana wieloskładnikowa metoda oznaczania barwników syntetycznych w jajach poszerzyła warsztat metodyczny z zakresu analityki barwników syntetycznych i może być wykorzystana w badaniach urzędowych żywności pochodzenia zwierzęcego.

W wyniku realizacji przez Instytut Medycyny Wsi w Lublinie sześciu kontrolowanych projektów osiągnięto, zgodnie z umowami o ich finansowanie, założone we wnioskach efekty w postaci publikacji m.in. w czasopismach krajowych i zagranicznych. Łączna liczba cytowań na dzień 1 października 2019 r. wynosiła 135.

Najwięcej cytowań przyniosły publikacje prac będących efektem projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 1 „Czy złożone mieszaniny nanomateriałów są bardziej toksyczne niż pojedyncze nanomateriały?”. Opublikowane zostały trzy artykuły w czasopismach (w tym w dwóch zagranicznych) oraz 10 tekstów w publikacjach pokonferencyjnych. Ww. publikacje łącznie zostały zacytowane 62 razy.

Zgodnie z rezultatami wykazanymi w raporcie ww. projektu zrealizowanego w ramach konkursu Opus 1 realizacja projektu pozwoliła na lepsze zrozumienie jak mieszaniny nanomateriałów oraz ich wyjściowe składowe wpływają na komórki ssaków *in vitro*. Umożliwiła wskazanie kluczowych mechanizmów odpowiedzi komórek na działanie mieszanin nanomateriałów. Stwierdzono, iż otrzymane wyniki wskazują, że nanomateriały pojedynczo oraz w mieszaninie posiadają znaczny potencjał cyto- i genotoksyczny - dostarczyły dodatkowych informacji na temat zagrożenia powiązanego z ich stosowaniem. Badane nanomateriały wykazały się znacznie wyższą toksycznością dla komórek wątroby w porównaniu do ich toksyczności dla komórek płuc. Wskazano, że uzyskane wyniki mają istotne znaczenie z punktu widzenia toksykologii i zdrowia publicznego, ponieważ pomimo stosowania nanomateriałów w wielu dziedzinach życia, ryzyko związane z ich użytkowaniem nie zostało dotychczas jasno określone. Według raportu, realizacja projektu umożliwiła lepsze zrozumienie wpływu nanomateriałów na organizmy modelowe na poziomie molekularnym i komórkowym, w tym zwłaszcza oddziaływań nanomateriałów na zdrowie człowieka oraz określenie potencjalnego zagrożenia jakie niesie ich wykorzystanie. Stwierdzono, że poza wartością naukową otrzymane w ramach projektu wyniki mogą stanowić podstawę do szacowania ryzyka jednoczesnego narażenia na różne rodzaje nanomateriałów.

Brak wymaganych
umową informacji
o sfinansowaniu
monografii ze środków
NCN

Monografia pt.: „Synthesis and Luminescence properties of nanocrystalline stoichiometric phosphors of rare earth ions” nie zawierała informacji wymaganych postanowieniami § 8 pkt 1c umowy zawartej przez Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN z NCN na realizację i finansowanie projektu „Zbadanie mechanizmu szerokopasmowej białej emisji anty-Stokesowskiej w związkach lantanowców”, tj. nazwy NCN oraz numeru

	rejestracyjnego projektu. Jak wyjaśnił kierownik projektu, było to wynikiem przeoczenia.
Uzyskanie stopnia naukowego	W ramach ogłaszanego przez NCN konkursu Etiuda z wnioskami o finansowanie stypendiów doktorskich mogły występować osoby rozpoczynające karierę naukową nieposiadające stopnia naukowego doktora. W efekcie zbadanych projektów ośmiu stypendystów uzyskało stopień naukowy doktora. Także wyniki realizacji projektów w konkursach Opus, Preludium i Sonata przyczyniły się do uzyskania przez 14 osób stopnia naukowego doktora oraz w ośmiu przypadkach stopnia naukowego doktora habilitowanego.
Pozostałe efekty realizacji projektów	Uzyskane przez Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu w ramach dwóch projektów sekwencje RNA zostały umieszczone w Banku Genów. Ponadto jedna mikromacierz została zarejestrowana w bazie danych Gene Expression Omnibus, prowadzonej przez National Center for Biotechnology Information ¹⁵ . Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej zarejestrował zgłoszenie patentowe mikromacierzy, uzyskanej jako wynik realizacji jednego z projektów.

5.1.5. MONITOROWANIE I NADZÓR NCN NAD PROJEKTAMI BADAWCZYMI

Sposób wykonywania nadzoru nad projektami przez NCN	Zgodnie z art. 34 ust. 3 pkt 1-4 oraz art. 35a ust. 1 ustawy o NCN do zadań NCN należy nadzorowanie realizacji projektów badawczych oraz sposobu wydatkowania przyznanych środków finansowych. Nadzór nad realizacją projektów obejmuje ocenę raportów okresowych (częstkowych, rocznych i końcowych) z realizacji projektu badawczego; kontrolę w siedzibie jednostki naukowej przez wyznaczony przez Dyrektora NCN zespół kontrolujący; uprawnienie Dyrektora NCN do wstrzymania finansowania projektu badawczego, jak również do przerywania finansowania projektu badawczego oraz uprawnienie Dyrektora NCN do umarzania w całości lub w części należności finansowych.
Ocena raportów okresowych	Bieżący nadzór nad realizacją projektów obejmował ocenę formalną i finansową raportów przez pracowników NCN, a ocena merytoryczna przeprowadzana była przez Zespoły Ekspertów. Do dnia 1 lipca 2015 r. komórką organizacyjną NCN odpowiedzialną za dokonywanie oceny formalnej raportów końcowych z projektów badawczych, staży i stypendiów finansowanych przez NCN oraz projektów przekazanych do NCN przez MNiSW był Dział Badań Naukowych i Rozwoju Naukowców (DBR). Od dnia 1 lipca 2015 r. zadania te przejął Dział Rozliczania Projektów Badawczych, Staży i Stypendiów (DRP) utworzony zarządzeniem Dyrektora NCN w dniu 11 czerwca 2015 r. Do czasu przejęcia przez DRP ww. zadań DBR nie dokonał oceny formalnej żadnego raportu końcowego do projektów badawczych, staży i stypendiów, natomiast zakończona została w 2018 r. ocena wszystkich raportów częstkowych oraz sporządzono oceny 9 199 raportów końcowych projektów badawczych przekazanych przez MNiSW. Niedokonywanie przez DBR ocen raportów końcowych wynikało z koncentracji prac na rozliczeniu raportów przekazanych do NCN przez MNiSW. Realizacja tych projektów kończyła się już od 2011 r. Na opóźnienie wpłynął też brak w systemie ZSUN/OSF¹⁶ modułu umożliwiającego ocenę raportów końcowych z realizacji projektów badawczych finansowanych przez NCN.

¹⁵ Narodowe Centrum Informacji Biotechnologicznej – baza nukleotydowych sekwencji genetycznych oraz baza artykułów biomedycznych. W ramach NCBI działa Gene Expression Omnibus czyli międzynarodowe publiczne repozytorium, które archiwizuje i dystrybuuje dane genomyczne.

¹⁶ Zintegrowany System Usług dla Nauki / Obsługa Strumieni Finansowania – system informatyczny przeznaczony jest do rejestrowania i obsługi wniosków o finansowanie nauki.

Kontrole podmiotów, którym NCN przyznał dofinansowanie

W latach 2011-2018 NCN dokonało oceny łącznie 23 212 raportów rocznych oraz 4 901 raportów końcowych z realizacji projektów badawczych w zakresie prowadzonych konkursów: Opus, Preludium, Sonata, Sonatina, Sonata BIS, Harmonia, Maestro, Etiuda i Fuga. Ponadto w okresie objętym kontrolą rozliczonych zostało 11 317 umów projektów przekazanych przez MNiSW.

Zgodnie z regulaminem organizacyjnym NCN przeprowadzanie kontroli projektów należy Zespołu ds. Kontroli i Audytu, w którym w latach 2012-2018 zatrudnionych było od trzech do pięciu pracowników. Kontrole wykonywane były w oparciu o roczny plan kontroli. Przeprowadzano je także w sytuacji, gdy pojawiały się informacje o nieprawidłowościach w realizacji projektów. Ponadto w dalszych edycjach wprowadzono także możliwość kontroli do pięciu lat po zakończeniu realizacji projektu, a niepoddanie się takim czynnościom kontrolnym uprawnia NCN do żądania zwrotu całości przekazanych środków w zakresie w jakim nie zostały one wcześniej zwrócone.

W skład zespołów kontrolujących wchodził (oprócz pracowników NCN) eksperci naukowci dokonujący oceny stanu faktycznie wykonanych prac w ramach poszczególnych zadań badawczych i porównania ich z zakresem rzeczowym zadań określonym w harmonogramie oraz eksperci finansowi dokonujący kontroli wykorzystania środków przyznanych na realizację projektów.

W latach 2012-2018 przeprowadzono 93 kontrole planowe oraz 19 kontroli doraźnych (17 kontroli dotyczyło projektów przekazanych przez MNiSW). Pozytywnie oceniono realizację: 31 projektów NCN i trzech projektów przekazanych przez MNiSW; pozytywnie z uchybieniami – 26 projektów NCN i sześciu projektów przekazanych przez MNiSW; pozytywnie z nieprawidłowościami – dziewięciu projektów NCN i jednego projektu przekazanego przez MNiSW; pozytywnie z nieprawidłowościami i uchybieniami – 21 projektów NCN i sześciu projektów przekazanych przez MNiSW. Realizację ośmiu projektów NCN i jednego projektu przekazanego przez MNiSW oceniono negatywnie.

Zewnętrzni eksperci finansowi uczestniczyli w 101 kontrolach. Z tytułu świadczenia przez nich usług eksperckich NCN wydatkowało 206,2 tys. zł. Zewnętrzni eksperci naukowci (merytoryczni) uczestniczyli w 81 kontrolach projektów badawczych i staży po uzyskaniu stopnia naukowego doktora. Wypłacone z tego tytułu wynagrodzenie wyniosło łącznie 162 tys. zł. Ponadto w odniesieniu do ośmiu kontroli projektów Dyrektor NCN powołał biegłych celem wydania pomocniczych opinii na temat prawidłowości realizacji tych projektów, a wypłacone wynagrodzenie wyniosło 12,5 tys. zł. Kontrole prowadzono w oparciu o dokumentację znajdującą się w kontrolowanej jednostce oraz wyjaśnienia od osób zaangażowanych w realizację projektów.

Infografika nr 4.

Przeprowadzone w latach 2012-2018 przez NCN kontrole u beneficjentów i ich wyniki.

Źródło: Opracowanie własne NIK.

Nieprawidłowości w kontrolach przeprowadzanych przez NCN

Sformułowane w wyniku kontroli NCN negatywne oceny dotyczyły głównie projektów realizowanych przez uczelnie publiczne, a w dwóch przypadkach – przez instytuty naukowe PAN.

Nieprawidłowości ujawnione przez ekspertów dotyczyły m.in.:

- wykonania zadań w niewystarczającym stopniu z wysokim ryzykiem nieosiągnięcia celów badawczych przed zakończeniem projektu,
- realizacji projektu niezgodnie z wnioskiem i prezentowanie wyników otrzymanych w sposób niecelowy, nierzetelny, bez zgody NCN lub bez związku merytorycznego z projektem,
- niewłaściwego dokumentowania wyników badań przeprowadzonych w trakcie realizacji projektu skutkującego nieprzestrzeganiem zasad rzetelności badań naukowych,
- wykonania części prac niezgodnie z uchwałą lokalnej komisji etycznej (wyniki uzyskane bez odpowiednich zgód nie mogły stanowić podstawy rozliczenia wykonania projektu, a koszty na nie poniesione uznano za niezasadne),
- zawierania umów cywilnoprawnych w celu zachowania pozorności wykonywania czynności badawczych w ramach realizowanych zadań projektu,
- niezasadnych kosztów umów cywilnoprawnych (niewykonanie zamówionego dzieła zgodnie z treścią umowy, sfinansowanie badań przeprowadzonych i zawartych w publikacji złożonej do druku przed dniem rozpoczęcia realizacji projektu,
- braku udziału w projekcie głównych wykonawców, nieskompletowania adekwatnego do założeń zespołu badawczego,
- braku w publikacji informacji o finansowaniu ze środków grantu,
- braku prowadzenia wyodrębnionej ewidencji finansowo-księgowej,
- braku nadzoru nad realizacją projektu i nad prawidłowością wydatkowania środków finansowych przez jednostkę.

W wyniku przeprowadzonych kontroli NCN zażądało od 29 jednostek zwrotu środków przyznanych na realizację projektów w łącznej wysokości 4 854,0 tys. zł, w tym: od sześciu jednostek realizujących projekty MNiSW – 1 019,1 tys. zł oraz od 22 jednostek realizujących projekty finansowane przez NCN – 3 834,9 tys. zł.

W stosunku do trzech podmiotów, które otrzymały dofinansowanie na realizację projektów, prowadzone jest postępowanie sądowe o zwrot środków

Wstrzymanie
i przerwanie
finansowania projektów

przekazanych na realizację projektu badawczego na łączną kwotę 1 988,8 tys. zł.

Dyrektor NCN korzystał z uprawnień do wstrzymania lub przerwania finansowania projektów badawczych.

- W czterech przypadkach umowy rozwiązane zostały ze skutkiem natychmiastowym. Przyczynami były: nieprzestrzeganie przez jednostki zapisów umów grantowych w związku z niewystarczającym nadzorem nad pracą stażysty (dwa projekty), spór pomiędzy jednostką a kierownikiem projektu przez okres powyżej sześciu miesięcy (jeden projekt) oraz wystąpienie okoliczności istotnych dla prawidłowego wykonania umowy – podwójne finansowanie ze środków publicznych kosztów związanych z podróżą i pobytem w ośrodku zagranicznym (jeden projekt). Jednostki dokonały zwrotu w całości środków finansowych otrzymanych z NCN w łącznej kwocie 2 023 tys. zł.
- W odniesieniu do 12 projektów odstąpiono od realizacji umów. Było to następstwem: niezłożenia raportu rocznego (pięć projektów), niezłożenia kompletnego raportu (jeden projekt), niezłożenia raportu końcowego (dwa projekty), konfliktu między kierownikiem projektu oraz jednostką realizującą trwającego ponad sześć miesięcy (trzy projekty) oraz w jednym przypadku w wyniku ustaleń z przeprowadzonej kontroli. Dziewięć podmiotów dokonało zwrotu całości przekazanych środków finansowych. W zakresie pozostałych trzech projektów prowadzone jest postępowanie sądowe o zwrot przekazanych środków finansowych na łączną kwotę 2 170 tys. zł.
- W odniesieniu do pięciu projektów, w przypadku których odstąpiono od realizacji umów, NCN w czterech przypadkach wystosowało wezwania do zwrotu przekazanych środków w związku z odstąpieniem od umowy na skutek nieprzedłożenia raportu końcowego (trzy jednostki dokonały wpłaty, a jedna jednostka zwróciła przekazane środki finansowe w drodze postępowania egzekucyjnego), w jednym przypadku NCN odstąpiło od umowy z żądaniem zwrotu przekazanych środków finansowych w związku z trwającym ponad sześć miesięcy sporem pomiędzy jednostką a kierownikiem projektu (jednostka dokonała zwrotu całości środków). W sumie NCN odzyskało 1 302 tys. zł.
- W przypadku 48 projektów rozwiązano umowy za porozumieniem stron. W efekcie powyższego kwoty przekazane przez NCN na realizację 25 projektów zostały zwrócone w całości, a środki przekazane na realizację 23 umów zostały zwrócone częściowo. Rozwiązania umów za porozumieniem stron w 2017 r. i 2018 r. stanowiły 81% rozwiązanych umów w ten sposób w całym okresie objętym kontrolą.

Umarzano należności
zgodnie z przepisami
prawa

W latach 2017-2018 Dyrektor NCN nie umarzał należności z urzędu, natomiast na wniosek dłużników umorzył należności w całości (trzy projekty) lub części (sześć projektów). Łączna kwota umorzonych należności wyniosła 1 616,2 tys. zł, w tym 203 tys. zł wskutek wystąpienia zdarzeń losowych niezależnych od dłużników oraz 1 413,2 tys. zł w związku z ryzykiem naukowym wynikającym z charakteru wykonywanych trzech projektów.

W przypadku dwóch jednostek – z uwagi na wartość umorzeń (należność główna odpowiednio: 290,3 tys. zł, 596,4 tys. zł) – uzyskana została zgoda Ministra NiSW.

Dyrektor NCN, zgodnie z art. 35a ust. 6 ustawy o NCN, terminowo zamieścił w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie internetowej NCN, kwartalną informację o umorzeniach należności.

Ewaluacja
realizowanych zadań

W okresie objętym kontrolą NCN zleciło podmiotom zewnętrznym przeprowadzenie działań w obszarze ewaluacji. Łącznie na ten cel wydano 124,1 tys. zł. Prowadzone w 2012 r. działania dotyczyły przygotowania i przeprowadzenia zogniskowanego wywiadu grupowego, opracowania rezultatów oraz przygotowania we współpracy z NCN analizy SWOT. W wyniku badania określono mocne i słabe strony działalności NCN. Raport wskazywał na zagrożenia w postaci braku wystarczającej liczby wniosków wysokiej jakości, co spowodowane było presją na wydanie jak największej liczby środków publicznych, niekoniecznie na najbardziej wartościowe projekty oraz na konieczność przejęcia i dalszego wykonywania projektów przejętych z MNiSW. Dodatkowo zagrożeniem dla realizacji działań NCN był m.in. niski budżet na obsługę administracyjną, kadencyjność powodująca demotywację do działania, trudność w utrzymaniu recenzentów międzynarodowych oraz brak wpływu na system informatyczny. W celu niwelowania słabych stron NCN raport rekomendował m.in. rzadsze ogłaszanie konkursów, co powinno podnieść jakość wniosków, likwidację papierowej wersji wniosków i zmniejszenie liczby papierowych załączników do niego, uelastycznienie działu odpowiadającego za finansowanie projektów i umożliwienie mu kontaktu z wnioskodawcami, przeciwdziałanie nadmiernej formalizacji działań i uelastycznienie procedur, dostosowanie struktury NCN do zadań. Proponowano również dialog ze środowiskami naukowymi, wprowadzenie zasad etycznych i ich skuteczne egzekwowanie oraz zmianę kultury pracy działu prawnego polegającą na wspieraniu pomysłów ułatwiających unikanie ryzyka.

W 2013 r. przeprowadzono badania wśród pracowników beneficjentów odpowiedzialnych za obsługę administracyjno-finansową projektów badawczych. Respondenci pozytywnie ocenili wysoką kulturę, zaangażowanie, profesjonalizm i znajomość procedur wśród pracowników NCN oraz przejrzystą stronę internetową NCN. Negatywne oceny dotyczyły czasu oceny wniosków, zmienności i niejednoznaczności procedur, braku jednolitości wyjaśnień udzielanych przez pracowników, a także sprawności systemu informatycznego do obsługi wniosków. Duży odsetek ocen negatywnych dotyczył wniosku o finansowanie, przede wszystkim konieczności składania wniosku w języku angielskim do niektórych części wniosku. Szczególnie krytykowana była konieczność posługiwania się językiem angielskim w zakresie wniosków dotyczących badań podstawowych w dziedzinie nauk humanistycznych. Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano szereg rekomendacji. Postulowano ograniczenie do minimum zmian w procedurach konkursowych, a istniejące procedury (warunki udziału w konkursach, wytyczne, dokumenty, regulamin) powinny zostać poddane przeglądowi pod kątem ich jednoznaczności. Podobnemu przeglądowi powinien podlegać wniosek o finansowanie. Odrębnej, pogłębionej analizie powinno podlegać stosowanie języka angielskiego. W przypadku dużej liczby pytań w danej kwestii rekomendowano stworzenie pisemnych instrukcji, co pozwoli zmniejszyć obciążenie pracowników obsługujących proces konkursowy. Postulowano również, aby wnioskodawca był możliwie szeroko informowany o przyczynach negatywnych recenzji wniosku o finansowanie. W zakresie kultury organizacyjnej rekomendowano analizę przyczyn braku dostępności pracowników NCN dla wnioskodawców oraz stworzenie systemu szkoleń pracowników NCN celem ujednolicenia ich wiedzy i znajomości procedur. Respondenci wskazywali również na potrzebę organizowania przez NCN szkoleń dla beneficjentów.

W 2014 r. zrealizowano dwa badania. Pierwsze dotyczyło badania opinii wśród laureatów konkursów NCN na finansowanie działalności naukowej w zakresie badań podstawowych. Respondenci wysoko ocenili merytoryczność oraz dostępność pracowników NCN. Słabiej, ale nadal pozytywnie, oceniony został proces zawierania umów i aneksowania. Respondenci wskazywali m.in. na długi czas oczekiwania na podpisanie umowy od chwili wydania decyzji o przyznaniu finansowania. Negatywnie oceniana była przejrzystość i jawność procesu oceny wniosków o finansowanie. Jako rekomendacje wskazano m.in.

stworzenie listy najczęściej zadawanych pytań, rozważenie rezygnacji z wymogu sporządzania wniosku w języku angielskim w przypadku badań podstawowych obejmujących literaturę polską i historię Polski, możliwość przyznawania „dzikich kart” w sytuacji, gdy wniosek nie spełnił wszystkich warunków, lecz jest istotny z naukowego punktu widzenia, skrócenie czasu do zawarcia umowy i do podjęcia decyzji o aneksie, zwiększenie liczby recenzentów, w tym recenzentów zagranicznych. W 2014 r. zawarto również umowę na analizę danych ilościowych i jakościowych dotyczących badania opinii ekspertów wewnętrznych oceniających wnioski złożone w konkursach Preludium 7, Opus 7 oraz Sonata 7. Wyniki badania zostały opracowane w lutym 2015 r., a oceny dotyczyły poszczególnych obszarów pracy ekspertów. Raport nie zawierał rekomendacji.

W 2015 r. NCN zleciło dokonanie analizy statystycznej danych dotyczących pomocniczych określić identyfikujących (POI) podawanych przez wnioskodawców we wniosku o finansowanie oraz przygotowanie analizy porównawczej ocen recenzentów krajowych i zagranicznych otrzymywanych w wybranych konkursach NCN rozstrzygniętych w latach 2013-2014. Raporty wskazały m.in., że rozkład ocen recenzentów krajowych nie różni się istotnie od rozkładu ocen recenzentów zagranicznych, a poddanie wniosku recenzji zagranicznej lub krajowej nie wpływa na jego status.

W październiku 2016 r. NCN zamówiło usługę opracowania koncepcji i planu ewaluacji bieżącej działalności NCN wraz z przewidywanymi efektami tej działalności. Koncepcja, którą ukończono w marcu 2017 r została opracowana w oparciu o modele poszczególnych konkursów uzyskanych w NCN, a także w oparciu o wywiady z pracownikami. Tworząc modele, autorzy pominęli zmienne elementy poszczególnych konkursów i skupili się jedynie na charakterystycznych, jednoznacznych kwestiach.

Począwszy od sprawozdania z ewaluacji za 2017 rok w rozdziale pt. „Ocena wpływu projektów finansowanych w ramach konkursów NCN na rozwój nauki” prezentowano wskaźniki zasilane danymi z raportów rocznych i końcowych. Wskaźniki te, przedstawione w formie tabelarycznej, dotyczyły: liczby złożonych i rozliczonych raportów końcowych z realizacji projektów, liczby stanowisk oraz nowo utworzonych stanowisk w sektorze nauki finansowanych ze środków NCN, liczby publikacji naukowych, liczby kierowników projektów, którzy uzyskali inne granty ze środków NCN oraz danych o liczbie uzyskanych tytułów lub stopni naukowych. W następstwie powyższego NCN wskazało, że: w ramach swojej działalności umożliwiło rozwój naukowy młodym badaczom, których aktywność naukowa zadecyduje o poziomie nauki w Polsce w przyszłości; przyczyniło się do rozwoju naukowego niemal 6,5 tys. naukowców w Polsce; jedna na dziewięć osób skutecznie aplikowała o grant minimum dwukrotnie; projekty pozwoliły na nowe zatrudnienie dla ponad 17 tysięcy osób; jednostki z najwyższą oceną ewaluacyjną mają większą szansę na dostanie grantu w NCN oraz że NCN finansuje badania prowadzone w najlepszych jednostkach naukowych. W powyższym rozdziale sprawozdania z ewaluacji nie sformułowano w sposób jednoznaczny oceny o wpływie działalności NCN na rozwój nauki polskiej.

Dyrektor NCN wyjaśnił, że ocena wpływu realizacji projektów finansowanych w ramach NCN wymaga dłuższej perspektywy czasowej, ze względu na konieczność wiarygodnego pomiaru osiągniętych efektów. Dłuższa perspektywa czasowa jest szczególnie istotna w przypadku publikacji, albowiem pomiędzy finansowaniem projektu a opublikowaniem ich wyników upływa dłuższy czas.

Nie negując argumentów Dyrektora NCN, NIK zwraca uwagę, że ustawowy obowiązek oceny wpływu działalności NCN na rozwój nauki istniał w całym okresie objętym kontrolą. Czas ten, przy zastosowaniu obiektywnych i precyzyjnych mierników, powinien być wystarczający do wyrażenia choćby wstępnej, przybliżonej oceny takiego wpływu. Tymczasem NCN, prezentując wybrane wskaźniki, ocen takich nie formułuje, co może oznaczać, iż wskaźniki

te nie są odpowiednim narzędziem do oceny wpływu projektów na rozwój nauki polskiej. Zdaniem NIK w obszarze tym należy rozważyć, w jaki sposób i w jakich okresach ocena taka powinna być dokonywana.

Przeprowadzona w 2018 r. ewaluacja działalności NCN wskazała dwa zasadnicze obszary problemowe, tj. dotyczące oceny wniosków o finansowanie w konkursie Uwertura oraz oceny raportów przez Zespół Ekspertów. W wyniku badania ewaluacyjnego ustalono, że jakość merytoryczna ocen wniosków o finansowanie dokonywana przez ekspertów zewnętrznych jest nisko oceniana (3,75 w pięciostopniowej skali), co wymaga poprawy w przyszłości. Dostrzeżono również konieczność zmiany kryteriów oceny wniosków w konkursie, a także zmiany (korekty) formuły konkursu Uwertura. Kolejnym obszarem, w którym stwierdzono problemy, jest ocena raportów końcowych. Zastrzeżenia dotyczyły m.in. niejednoznacznych oraz zbędnych, a także brakujących kryteriów oceny raportów końcowych czy nieetycznych zachowań polegających na „rozliczaniu” różnych projektów tymi samymi publikacjami naukowymi.

5.2. NADZÓR MINISTRA NAUKI I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO NAD NCN

W ocenie NIK nadzór Ministra nad NCN w latach 2011-2018 wykonywany był – co do zasady – w sposób rzetelny i zgodny z przepisami prawa. Wyjątkiem był nadmiernie ograniczony zakres kontroli spełniania przez członków tzw. Zespołu Identyfikującego oraz Rady NCN tych wymogów, które miały przeciwdziałać konfliktowi interesów. Ponadto stwierdzono jednostkowy przypadek powołania do Rady NCN (przy uzupełnianiu jej składu) osoby z niewłaściwej grupy dziedzin nauki oraz nieprawidłowe ogłaszanie komunikatów o powołanych członkach Rady NCN po uzupełnieniu składów.

Minister terminowo powołał Pełnomocnika do spraw utworzenia NCN

Pełnomocnik do spraw utworzenia NCN został powołany przez Ministra NiSW z dniem 1 października 2010 r., tj. w terminie zgodnym z art. 46 ust. 1 *ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące system nauki*¹⁷. Minister NiSW na czas pełnienia tej funkcji ustalił Pełnomocnikowi wynagrodzenie w wysokości nieprzekraczającej sześciokrotności przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku w czwartym kwartale roku poprzedniego, ogłoszonego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, co było zgodne z art. 8 pkt 5 lit. a *ustawy z dnia 3 marca 2010 r. o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi*¹⁸. Pełnomocnik pełnił swoją funkcję do 3 marca 2011 r.

Minister terminowo powołał Zespół Identyfikujący

Zgodnie z art. 12 ust. 1 *ustawy o NCN* Minister powołuje na okres czterech lat Zespół Identyfikujący, który wskazuje kandydatów na członków Rady NCN. Decyzją nr 9/2010 z dnia 1 października 2010 r., zgodnie z ww. przepisem, Minister powołał pięcioosobowy Zespół w terminie umożliwiającym wyłonienie kandydatów do Rady NCN.

Po upływie pierwszej kadencji, w październiku 2014 r. Minister NiSW powołał na okres kolejnych czterech lat Zespół Identyfikujący w zmienionym składzie. Przed upływem ww. kadencji, tj. w dniu 9 lutego 2018 r., Minister NiSW odwołał czterech członków Zespołu Identyfikującego, powołując na ich miejsce kolejne osoby mające pełnić tę funkcję do końca drugiej kadencji Zespołu, tj. do dnia 20 października 2018 r. Powyższe zmiany były następstwem przekazanych w grudniu 2017 r. i styczniu 2018 r. przez Dyrektora NCN informacji o nieprawidłowościach w realizacji projektu badawczego, którego kierownikiem był jeden z członków Zespołu Identyfikującego.

¹⁷ Dz. U. Nr 96, poz. 620, ze zm., dalej: *ustawa wprowadzająca reformę systemu nauki*.

¹⁸ Dz. U. z 2019 r. poz. 2136, dalej: *ustawa o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi*.

Minister powoływał członków Rady NCN spośród kandydatów zgłoszonych przez Zespół Identyfikujący

W 2010 r. jednostki naukowe posiadające odpowiednią kategorię naukową oraz organizacje reprezentujące środowisko naukowe w sposób poprawny formalnie zgłosiły łącznie 347 kandydatów do pierwszej Rady NCN. W dniu 14 grudnia 2010 r. Minister NiSW powołał 12 członków pierwszej kadencji Rady NCN na okres dwóch lat, spośród 24 kandydatów wskazanych przez Zespół, zatem w terminie nie dłuższym niż trzy miesiące od dnia wejścia w życie ustawy o NCN, co było zgodne z art. 47 ust. 1 ustawy wprowadzającej reformę systemu nauki.

W latach 2012-2018, w związku z naborem kandydatów na członków Rady NCN, jednostki naukowe posiadające kategorię naukową A+ lub A oraz organizacje reprezentujące środowisko naukowe, w sposób poprawny formalnie zgłosiły odpowiednio: 168 kandydatów w 2012 r., 113 kandydatów w 2014 r., 151 kandydatów w 2016 r. oraz 133 kandydatów w 2018 r. Kandydatur niespełniających wymagań formalnych było odpowiednio: osiem w 2012 r., 24 w 2014 r. oraz 32 w 2018 r. Zespół Identyfikujący, podczas posiedzeń w dniach: 18 września 2012 r., 3 września 2014 r. oraz 6 września 2018 r., dokonał oceny zgłoszeń kandydatów na członków Rady NCN pod względem formalnej zgodności z ogłoszeniami oraz wymaganiami rozporządzenia w sprawie wyłaniania kandydatów na członków NCN, a także ustalił listy po 24 kandydatów na członków Rady.

W jednym przypadku do Rady NCN powołano osobę z niewłaściwej grupy dziedzin nauki

Po rezygnacji członka Rady NCN zgłoszonego w ramach grupy dziedzin Nauki Humanistyczne i Społeczne, w dniu 10 grudnia 2014 r. Minister NiSW powołał na jego miejsce kandydatkę zgłoszoną w ramach grupy dziedzin Nauki o Sztuce i Twórczości Artystycznej. Było to niezgodne z § 7 rozporządzenia w sprawie wyłaniania kandydatów na członków Rady NCN, w którym wskazano, że w przypadku odwołania przez Ministra członka Rady przed upływem jej kadencji, na jego miejsce jest powoływana osoba wskazana przez Zespół Identyfikujący spośród kandydatów zgłoszonych na tę samą kadencję do tej samej grupy dziedzin nauki.

Członek Rady NCN, który złożył rezygnację, został zgłoszony w ramach grupy dziedzin Nauki Humanistyczne i Społeczne, co Zespół Identyfikujący potwierdził w dokumentacji ze swojego posiedzenia, jak również w ogłoszeniu opublikowanym w BIP. Jednocześnie lista kandydatów przekazana przez Zespół Ministrowi nie zawierała informacji o reprezentowanych przez kandydatów grupach dziedzin. Po rezygnacji kandydata Departament Nauki, niezgodnie z powyższymi dokumentami, rekomendował Ministrowi uzupełnienie Rady NCN o kandydatkę zgłoszoną w ramach grupy dziedzin Nauki o Sztuce i Twórczości Artystycznej, pomimo że – zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa – skład Rady NCN należało uzupełnić o członka reprezentującego grupę dziedzin Nauki Humanistyczne i Społeczne.

Minister w ograniczony sposób weryfikował spełnianie ustawowych wymogów przez członków Zespołu Identyfikującego oraz członków Rady NCN

Minister NiSW nierzetelnie, bo w sposób ograniczony weryfikował spełnianie przez członków Zespołu Identyfikującego oraz członków Rady NCN wymogów określonych w ustawie o NCN, przeciwdziałających wystąpieniu możliwego konfliktu interesów. Zgodnie z art. 12 ust. 3 pkt 4 i 5 oraz art. 15 ust. 4 pkt 4 i 5 ustawy o NCN w skład Zespołu Identyfikującego i Rady NCN mogą być powołane osoby niepozostające w związku małżeńskim, pokrewieństwie lub powinowactwie do drugiego stopnia oraz niepozostające w stosunku prawnym, który może mieć wpływ na ich prawa i obowiązki, z członkami Rady, Zespołami Ekspertów, Dyrektorem NCN lub Koordynatorami Dyscyplin. Równocześnie, zgodnie z art. 15 ust. 5 i 6, członkostwa w Radzie NCN nie można łączyć z członkostwem m.in. w Zespole Identyfikującym, Komisji Ewaluacji Nauki oraz funkcjami m.in. w Polskiej Akademii Nauk czy Sieci Badawczej Łukasiewicz. Minister weryfikował powyższe okoliczności poprzez:

- w przypadku kandydatów na członków Zespołu Identyfikującego – do listopada 2018 r. na podstawie nieudokumentowanej rozmowy telefonicznej, a od listopada 2018 r. – na podstawie mailowego potwierdzenia o braku ograniczeń wskazanych w ww. przepisach prawa;

- w przypadku kandydatów na członków Rady NCN – na podstawie oświadczeń kandydatów o treści „potwierdzam znajomość przepisów, nakładających obowiązki i ograniczenia wynikające z bycia członkiem Rady”.

W ocenie Ministra NiSW ustawa ani akty wykonawcze nie dają żadnych wytycznych co do sposobu weryfikowania spełniania wymogów ustawowych przez członków Zespołu Identyfikującego, w szczególności przepisy nie wskazują formy, w jakiej ma się odbywać weryfikacja. Zatem jedyną dopuszczalną metodą weryfikacji spełnienia ww. warunków jest dobrowolne oświadczenie osoby wskazanej przez Ministra NiSW o spełnianiu kryteriów ustawowych. Z uwagi na konieczność zapewnienia przejrzystości i rzetelności ocen wniosków w konkursach NCN oraz zagwarantowania bezstronności ekspertów, Rada NCN podaje do publicznej wiadomości jedynie nazwiska przewodniczących Zespołów Ekspertów, a pełna lista osób biorących udział w pracach tych Zespołów jest ogłaszana raz do roku po zakończeniu wszystkich procedur konkursowych. Ponadto listy ekspertów, dane dotyczące Dyrektora, Rady NCN i Koordynatorów Dyscyplin oraz każdorazowe zmiany publikowane są na stronie internetowej NCN.

Najwyższa Izba Kontroli zauważa, że zgodnie z przepisami ustawy o NCN Minister powołuje członków Zespołu Identyfikującego i członków Rady NCN. Sprawdzenie spełniania ww. wymogów przez członków Zespołu na podstawie niedokumentowanej rozmowy telefonicznej oraz korespondencji mailowej jest niewystarczające. Równocześnie weryfikowanie spełniania ww. wymogów przez członków Rady NCN poprzez przyjęcie oświadczenia o znajomości przepisów nie jest tożsame z oświadczeniem woli tych osób o przestrzeganiu ww. przepisów. Zdaniem Izby obowiązki Ministra dotyczą sprawdzania, czy w przypadku członków Zespołu Identyfikującego, jak i członków Rady NCN przez cały okres pełnienia przez nich funkcji nie wystąpiły przesłanki określone w ww. przepisach, wskazujące na możliwy konflikt interesów. Jednocześnie Izba zauważa trudność w weryfikowaniu niepozostawiania w konflikcie interesów członków Zespołu Identyfikującego i Rady NCN w stosunku do Zespołów Ekspertów, niemniej jednak wypracowanie odpowiedniego sposobu postępowania w tym zakresie w stosunku do wszystkich wskazanych organów jest niezbędne w związku ze wskazanymi przepisami prawa.

Mimo uzupełnienia składu Rady NCN Minister nie ogłosił komunikatu o ich powołaniu

Minister NiSW nie ogłosił w dzienniku urzędowym komunikatów o powołaniu siedmiu członków Rady NCN w celu uzupełnienia jej składu. Komunikat powinien zawierać także informacje o reprezentowanych przez nich grupach dziedzin nauki. Było to niezgodne z § 6 ust. 3 rozporządzenia w sprawie wyłaniania kandydatów na członków Rady NCN.

Komunikat Ministra zawierał informacje niezgodne ze zgłoszeniem kandydatów oraz z obowiązującym rozporządzeniem

W dniu 23 grudnia 2014 r., po powołaniu 12 członków Rady NCN, Minister NiSW ogłosił w dzienniku urzędowym komunikat o powołanych członkach, w czterech przypadkach podając informację o reprezentowanej przez nich grupie dziedzin nauki niezgodnie ze zgłoszeniem kandydatów oraz niezgodnie z § 2 ust. 3 oraz § 6 ust. 3 rozporządzenia w sprawie wyłaniania kandydatów na członków Rady NCN.

Zgodnie z § 6 ust. 3 ww. rozporządzenia Minister NiSW w dzienniku urzędowym ogłasza komunikat o powołanych członkach Rady, wraz z informacją o reprezentowanych przez nich grupach dziedzin nauki. Zgodnie z § 2 ust. 3 wykaz grup dziedzin nauki reprezentowanych przez członków Rady NCN jest określony w załączniku do ww. rozporządzenia, a grupy te stanowią: Nauki Humanistyczne i Społeczne, Nauki Ścisłe i Inżynierskie, Nauki o Życiu oraz Nauki o Sztuce i Twórczości Artystycznej. Tymczasem w komunikacie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 23 grudnia 2014 r. o powołanych członkach Rady NCN podano informację, że czterej członkowie reprezentują grupę dziedzin Nauki Humanistyczne, Społeczne i Artystyczne.

Minister zgodnie z przepisami powoływał i ustalał wynagrodzenie dyrektorów NCN

Poprzez wskazanie swych przedstawicieli Minister NiSW zapewnił wymagany skład komisji niezbędnych do właściwego przeprowadzenia konkursów na stanowisko Dyrektora NCN i zastępcy Dyrektora NCN. Było to zgodne z przepisami rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 7 grudnia 2010 r. w sprawie konkursów na stanowiska Dyrektora i zastępcy Dyrektora NCN¹⁹. Minister NiSW, zgodnie z wnioskami Rady NCN, powoływał wyłonionych w drodze konkursu dyrektorów NCN na czteroletnią kadencję. Miesięczne wynagrodzenie Dyrektorów NCN dwóch kolejnych kadencji ustalane przez Ministra NiSW nie przekraczało sześciokrotności przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw, bez wypłat nagród z zysku, w czwartym kwartale roku poprzedniego, ogłoszonego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, co było zgodne z art. 8 pkt 5 lit. a ustawy o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi.

Przekazanie do NCN umów dotyczących projektów oraz zadań nastąpiło z zachowaniem ustawowych terminów

Przepis art. 48 ust. 1 pkt 1-3 oraz ust. 2 ustawy wprowadzającej reformę systemu nauki nałożył na Ministra NiSW obowiązek przekazania do NCN umów dotyczących realizacji projektów badawczych dotychczas procedowanych w MNiSW. Ustawa przewidywała trzy terminy przekazania do NCN realizowanych projektów, uzależniając datę od okresu, w którym zawarto umowę na finansowanie. Łącznie przekazano 8 565 projektów. Przekazanie każdej z umów dokumentowane było protokołem przekazania projektu badawczego, w którym zawarto informację m.in. o przekazywanych dokumentach, stanie realizacji projektu i stanie finansowania projektu, w tym środkach finansowych przekazanych NCN przez MNiSW. W wyniku badania 683 protokołów przekazania (tj. 8%) stwierdzono, że Minister NiSW przekazywał projekty z zachowaniem terminów wskazanych w ustawie wprowadzającej reformę systemu nauki.

Minister NiSW, zgodnie z art. 48 ust. 4 ustawy wprowadzającej reformę systemu nauki, miał prowadzić postępowania dotyczące projektów badawczych wszczęte i nie zakończone wydaniem decyzji do dnia wejścia w życie ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Nauki (tj. do dnia 1 października 2010 r.). Do tego terminu bez rozstrzygnięcia pozostało 2 789 wniosków o finansowanie projektów. Minister NiSW przyznał środki finansowe na realizację 2 788 projektów na łączną kwotę 548 874,4 tys. zł. W przypadku jednego projektu nie zawarto umowy o finansowanie, ponieważ beneficjent wycofał się z jego realizacji. Umowy o realizację i finansowanie projektów badawczych, na podstawie rozstrzygnięcia Ministra NiSW, zawierał Dyrektor NCN.

¹⁹ Dz. U. Nr 238, poz. 1585.

6. ZAŁĄCZNIKI

6.1. METODYKA KONTROLI I INFORMACJE DODATKOWE

Pytania definiujące cel główny kontroli	Celem głównym kontroli było udzielenie odpowiedzi na pytanie: Czy finansowanie badań podstawowych było prawidłowe i przyniosło zakładane efekty?
Pytania definiujące cele szczegółowe kontroli	1. Czy priorytetowe obszary badań podstawowych zostały określone zgodnie ze strategią rozwoju kraju i właściwie zaprojektowane? 2. Czy dofinansowane projekty zostały wybrane i zrealizowane w sposób prawidłowy i zgodny z założeniami? 3. Czy dofinansowane projekty przyniosły zakładane efekty? 4. Czy realizacja projektów na podstawie zawartych umów była właściwie monitorowana i nadzorowana? 5. Czy nadzór Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego nad działalnością NCN był prawidłowy?
Zakres podmiotowy	Kontrolą objęto 17 podmiotów, w tym: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Narodowe Centrum Nauki, pięć uczelni publicznych, pięć instytutów naukowych Polskiej Akademii Nauk oraz pięć instytutów badawczych.
Kryteria kontroli	Kontrolę przeprowadzono na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli, z uwzględnieniem kryteriów określonych w art. 5 ust. 1 tej ustawy, tj. legalności, gospodarności, celowości i rzetelności.
Okres objęty kontrolą	Kontrolą objęto lata 2011-2018. Postępowanie kontrolne przeprowadzono w okresie od 18 września 2019 r. do 31 grudnia 2019 r.
Działania na podstawie art. 29 ustawy o NIK	W ramach postępowania kontrolnego Najwyższa Izba Kontroli wystąpiła do rektorów uczelni publicznych i niepublicznych oraz do dyrektorów instytutów naukowych Polskiej Akademii Nauk i instytutów badawczych o informacje w formie badania kwestionariuszowego.
Pozostałe informacje	Kontrola pn. Finansowanie badań podstawowych (nr P/19/025) została podjęta z inicjatywy własnej Najwyższej Izby Kontroli. Zastrzeżenia do wystąpień pokontrolnych zgłosili kierownicy trzech jednostek: 1) Dyrektor Instytutu Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych im. Włodzimierza Trzebiatowskiego PAN we Wrocławiu pismem z dnia 10 stycznia 2020 r. złożył jedno zastrzeżenie. W podjętej w dniu 26 lutego 2020 r. uchwale Zespół Orzekający Komisji Rozstrzygającej NIK uwzględnił w całości zastrzeżenie, 2) Dyrektor Państwowego Instytutu Weterynaryjnego – Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach pismem z dnia 21 stycznia 2020 r. złożył cztery zastrzeżenia. W podjętej w dniu 10 marca 2020 r. uchwale Zespół Orzekający Komisji Rozstrzygającej NIK uwzględnił w całości dwa zastrzeżenia, a dwa uwzględnił w części, 3) Dyrektor Instytutu Medycyny Wsi im. Witolda Chodźki w Lublinie pismem z dnia 20 stycznia 2020 r. złożył jedno zastrzeżenie. W podjętej w dniu 31 marca 2020 r. uchwale Zespół Orzekający Komisji Rozstrzygającej NIK uwzględnił w części złożone zastrzeżenie. NIK sformułowała 25 wniosków pokontrolnych, z których 13 zrealizowano, w trakcie realizacji są cztery, zaś osiem nie zostało zrealizowanych. NIK wnioskowała: • do Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego o: – wypracowanie i wdrożenie mechanizmów weryfikowania spełniania przez członków Zespołu Identyfikującego oraz Rady NCN wymogów określonych w ustawie o NCN, ograniczających ryzyko wystąpienia konfliktu interesów,
Sformułowano 25 wniosków pokontrolnych	

- podjęcie działań w celu zapewnienia powoływania do Rady NCN (przy uzupełnianiu jej składu) osób z właściwej grupy dziedzin nauki,
- ogłaszanie komunikatów w dzienniku urzędowym Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego o powołanych członkach Rady NCN każdorazowo po dokonanych zmianach w składzie Rady oraz zgodnie ze zgłoszeniem kandydatów i obowiązującymi przepisami.
- do Rektora Uniwersytetu w Białymstoku o:
 - dokonywanie zmian w projektach zgodnie z warunkami zawartych umów z NCN,
 - rzetelne wykazywanie danych w raportach z realizacji projektów finansowanych ze środków NCN.
- do Rektora Uniwersytetu Medycznego w Lublinie o:
 - przekazanie do NCN korekty raportu końcowego projektu Preludium 4 (umowa nr UMO-2012/07/N/NZ4/02088) w zakresie rozliczenia w ramach projektu niekwalifikowalnych wydatków poniesionych na drugiego wykonawcę ze stopniem naukowym doktora habilitowanego oraz proporcjonalnie zmniejszonych kosztów pośrednich i poinformowanie NIK o działaniach podjętych przez NCN,
 - każdorazowe uzyskiwanie zgody właściwej komisji etycznej na wykorzystanie zwierząt do doświadczeń w ramach realizowanych projektów,
 - sporządzenie korekty PIT-8C – Informacji o wypłaconym stypendium, o przychodach z innych źródeł oraz o niektórych dochodach z kapitałów pieniężnych za rok 2016 w ramach projektu Etiuda 3 (umowa nr UMO-2015/16/T/NZ7/00171), w zakresie wykazania kosztów podróży stypendystki, jako przychodu oraz przekazanie do właściwego Urzędu Skarbowego i do stypendystki.
- do Rektora Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie o:
 - zapewnienie stosowania obowiązującego w SGGW wzoru umowy o dzieło.
- do Dyrektora Instytutu Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych im. Włodzimierza Trzebiatowskiego PAN we Wrocławiu o:
 - ujawnianie w księgach rachunkowych Instytutu środków trwałych nabytych w trakcie realizacji projektów finansowanych przez NCN zgodnie z zasadami rachunkowości wynikającymi z ustawy o rachunkowości,
 - zatrudnianie wykonawców projektów zgodnie z regulacjami wewnętrznymi Instytutu, w szczególności zgodnie z § 1 pkt 1 zarządzenia nr 3/2011 z dnia 30 marca 2011 r. Dyrektora INTiBS,
 - zwiększenie nadzoru nad realizacją projektów finansowanych przez NCN w zakresie:
 - zakupu aparatury naukowej w celu wyeliminowania przypadków zakupu tej aparatury w terminie uniemożliwiającym realizację projektu zgodnie z zawartą umową,
 - realizowanych wyjazdów służbowych, w tym w szczególności uzasadnionej długości pobytu oraz wykorzystywania w tym celu urlopów szkoleniowych.
 - rozliczanie w ramach realizacji projektów wyłącznie kwalifikowanych kosztów, według zasad określonych przez NCN,
 - zapewnienie składania do NCN raportów rocznych i końcowych z realizacji projektów w terminach określonych w umowach na realizację i finansowanie projektów,
 - zlecanie wymaganych audytów zewnętrznych realizacji projektów zgodnie z zawartymi umowami na ich realizację i finansowanie,

- dopełnianie, na etapie przygotowania publikacji do druku, wymogów związanych z umieszczaniem w publikacjach, będących wynikiem realizacji projektów, nazwy NCN oraz numeru rejestracyjnego projektu.
- do Dyrektora Instytutu Biologii Ssaków PAN o:
 - przestrzeganie postanowień umów o realizację i finansowanie projektu badawczego w zakresie zmian warunków realizacji projektu,
 - wykazywanie w sprawozdaniach finansowych, zamieszczanych w raportach z realizacji projektu, danych zgodnych z ewidencją księgową prowadzoną dla tego projektu,
 - składanie raportów końcowych w terminach wskazanych w umowie o realizację i finansowanie projektu badawczego.
- do Dyrektora Narodowego Centrum Badań Jądrowych w Otwocku o:
 - dokonanie zwrotu odsetek bankowych od środków przekazanych przez NCN na realizację projektów nr 2013/09/D/ST2/03714, 2013/09/B/ST2/02897, 2012/07/B/ST2/03794, 2012/07/B/ST9/04425.
- do Dyrektora Instytutu Medycyny Wsi im. Witolda Chodźki w Lublinie o:
 - kwalifikowanie wydatków na naprawy i serwisowanie aparatury i urządzeń zgodnie z postanowieniami umów o realizację i finansowanie projektów,
 - zaliczanie do kosztów kwalifikowalnych projektów wyłącznie kosztów poniesionych do dnia zakończenia ich realizacji.
- do Dyrektora Państwowego Instytutu Weterynaryjnego – Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach w zakresie funkcjonowania Instytutu w wybranych aspektach o:
 - zapewnienie wydatkowania środków publicznych na zakup telefonów i gospodarowania nimi zgodnie z wymogami art. 16 ust. 4 ustawy o instytutach badawczych,
 - odrzucanie ofert zawierających błędy w obliczeniu ceny, złożonych w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego,
 - dokonywanie zmian umów w sprawie zamówienia publicznego po spełnieniu warunków w nich określonych oraz z zachowaniem formy pisemnej, a także zapewnienie spójności postanowień w nich zawartych.

Finansowe rezultaty kontroli

W ośmiu kontrolowanych jednostkach wystąpiły finansowe rezultaty kontroli na kwotę ogółem 2 365,1 tys. zł, z tego 120,6 tys. zł – kwoty nienależnie uzyskane²⁰, kwoty wydatkowane z naruszeniem prawa 173,4 tys. zł²¹, 0,7 tys. zł wydatkowanych w następstwie działań stanowiących naruszenie prawa²², kwoty wydatkowane z naruszeniem zasad należytego zarządzania finansami 96,7 tys. zł²³, sprawozdawcze skutki nieprawidłowości – 1 941,3 tys. zł²⁴ oraz potencjalne finansowe lub sprawozdawcze skutki

²⁰ Uniwersytet Medyczny w Lublinie, Instytut Medycyny Wsi w Lublinie, Narodowe Centrum Badań Jądrowych w Otwocku-Świerku, Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN we Wrocławiu.

²¹ Uniwersytet w Białymstoku, Instytut Biologii Ssaków PAN w Białowieży, Sieć Badawcza Łukasiewicz – Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych, Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN we Wrocławiu, Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach.

²² Uniwersytet Medyczny w Lublinie, Narodowe Centrum Badań Jądrowych w Otwocku-Świerku, Sieć Badawcza Łukasiewicz – Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych.

²³ Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach.

²⁴ Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN we Wrocławiu.

nieprawidłowości 32,4 tys. zł²⁵ Odzyskane w wyniku kontroli środki wyniosły 28,6 tys. zł²⁶.

Wykaz jednostek kontrolowanych

L.p.	Jednostka organizacyjna NIK przeprowadzająca kontrolę	Nazwa jednostki kontrolowanej	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej
1.	Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego	Jarosław Gowin
2.		Narodowe Centrum Nauki	Zbigniew Błocki
3.	Delegatura NIK w Białymstoku	Uniwersytet w Białymstoku	Robert Ciborowski
4.		Politechnika Białostocka	Lech Dzienis
5.		Instytut Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk	Rafał Kowalczyk
6.	Delegatura NIK w Krakowie	Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie	Włodzimierz Sady
7.		Instytut Katalizy i Fizykochemii Powierzchni im. Jerzego Habera Polskiej Akademii Nauk	Małgorzata Witko
8.		Instytut Metalurgii i Inżynierii Materiałowej im. Aleksandra Krupkowskiego Polskiej Akademii Nauk	Joanna Wojewoda-Budka
9.	Delegatura NIK w Lublinie	Uniwersytet Medyczny w Lublinie	Andrzej Drop
10.		Instytut Medycyny Wsi im. Witolda Chodźki w Lublinie	Lech Panasiuk
11.		Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach	Krzysztof Niemczuk
12.	Delegatura NIK w Poznaniu	Instytut Chemii Bioorganicznej Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu	Marek Figlerowicz
13.		Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu	Marek Mrówczyński
14.	Delegatura NIK w Warszawie	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	Wiesław Bielawski
15.		Narodowe Centrum Badań Jądrowych	Krzysztof Kurek
16.		Sieć Badawcza Łukasiewicz – Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych w Warszawie	Zbigniew Matyjas
17.	Delegatura NIK we Wrocławiu	Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych im. Włodzimierza Trzebiatowskiego Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu	Andrzej Jeżowski

²⁵ Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach.

²⁶ Narodowe Centrum Badań Jądrowych w Otwocku-Świerku, Sieć Badawcza Łukasiewicz – Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych, Uniwersytet Medyczny w Lublinie.

6.2. ANALIZA STANU PRAWNEGO I UWARUNKOWAŃ ORGANIZACYJNO-EKONOMICZNYCH

Zadania NCN

Zgodnie z art. 20 ust. 1 ustawy o NCN do zadań NCN należy:

- 1) finansowanie badań podstawowych realizowanych w formie:
 - a) projektów badawczych, w tym finansowanie zakupu lub wytworzenia aparatury naukowo-badawczej niezbędnej do realizacji tych projektów,
 - b) niepodlegających współfinansowaniu z zagranicznych środków finansowych projektów badawczych realizowanych w ramach programów lub inicjatyw międzynarodowych ogłaszanych we współpracy dwu- lub wielostronnej albo projektów badawczych realizowanych przy wykorzystaniu przez polskie zespoły badawcze wielkich międzynarodowych urządzeń badawczych,
 - c) projektów badawczych realizowanych przez osoby rozpoczynające karierę naukową [od 1 października 2018 r. przez młodych naukowców w rozumieniu art. 360 ust. 2 ustawy Pwsn], w tym mających na celu stworzenie unikatowego warsztatu naukowego lub powołanie nowego zespołu naukowego,
 - d) stypendiów doktorskich i staży po uzyskaniu stopnia naukowego doktora,
 - e) projektów badawczych dla doświadczonych naukowców mających na celu realizację pionierskich badań naukowych, w tym interdyscyplinarnych, ważnych dla rozwoju nauki, wykraczających poza dotychczasowy stan wiedzy, i których efektem mogą być odkrycia naukowe;
- 2) finansowanie badań naukowych innych niż wymienione w pkt 1, nienależących do zakresu badań finansowanych przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju;
- 3) nadzór nad realizacją badań naukowych, o których mowa w pkt 1 i 2;
- 4) współpraca międzynarodowa w ramach finansowania działalności w zakresie badań podstawowych, w tym określonej w pkt 1 lit. b;
- 5) upowszechnianie w środowisku naukowym informacji o ogłaszanych przez NCN konkursach, o których mowa w ust. 2;
- 6) inspirowanie i monitorowanie finansowania badań podstawowych ze środków pochodzących spoza budżetu państwa;
- 7) wykonywanie innych zadań zleconych przez Ministra NiSW, ważnych dla rozwoju badań podstawowych, w tym opracowywanie programów badawczych ważnych dla kultury narodowej, przy zapewnieniu środków finansowych na realizację tych zadań;
- 8) finansowanie nagrody NCN przyznawanej zgodnie z regulaminem określonym przez Radę i zatwierdzonym przez Ministra NiSW [od 1 października 2018 r.].

Finansowanie NCN

Podstawą gospodarki finansowej NCN jest roczny plan finansowy ustalany i zmieniany zgodnie z przepisami ufp (art. 40 ust. 1 ustawy o NCN).

Przychodami NCN są: dotacja celowa na finansowanie zadań określonych w art. 20 ustawy o NCN przekazywana na wniosek Dyrektora; dotacja podmiotowa na pokrycie bieżących kosztów zarządzania wykonywanymi przez NCN zadaniami przekazywana na wniosek Dyrektora; dotacja celowa na finansowanie lub dofinansowanie kosztów inwestycji dotyczących obsługi realizacji zadań (art. 38 ust. 1 pkt 1-3 ustawy o NCN).

Przychodami NCN mogą być także środki finansowe pochodzące z innych źródeł: środki przekazane przez krajowe i zagraniczne podmioty finansujące programy badawcze; odsetki od wolnych środków przekazanych w depozyt zgodnie z przepisami ufp oraz zapisy i darowizny (art. 38 ust. 2 pkt 1-3 ustawy o NCN).

Organy NCN
Kompetencje Dyrektora NCN

Organami NCN są: Dyrektor NCN oraz Rada NCN (art. 3 pkt 1-2 ustawy o NCN).

Działalnością NCN kieruje Dyrektor, który jest odpowiedzialny za prawidłowe i sprawne realizowanie zadań NCN oraz reprezentuje je na zewnątrz. Jest on odpowiedzialny za gospodarkę finansową NCN oraz za zarządzanie i gospodarowanie majątkiem NCN. Przygotowuje i przedstawia Ministrowi NiSW do zatwierdzenia projekt rocznego planu finansowego NCN i planu finansowego w układzie zadaniowym na dany rok budżetowy oraz na dwa kolejne lata, jak również roczne sprawozdanie finansowe NCN wraz ze sprawozdaniem z badania sporządzonym przez firmę audytorską. Ponadto przedstawia Ministrowi NiSW zatwierdzony przez Radę projekt rocznego planu działalności NCN oraz roczne sprawozdanie z realizacji zadań NCN obejmujące informacje o stopniu realizacji poszczególnych zadań NCN wraz z ewaluacją realizowanych zadań oraz oceną ich wpływu na rozwój nauki (art. 11 ust. 1-2, 5-7 ustawy o NCN).

Zadania Rady NCN

Zgodnie z art. 18 ustawy o NCN do zadań Rady należy m.in.: określanie maksymalnie trzydziestu dyscyplin lub grup dyscyplin, w ramach których będą ogłaszane i przeprowadzane konkursy na realizację projektów badawczych; określanie priorytetowych obszarów badań podstawowych zgodnych ze strategią rozwoju kraju; ustalanie wysokości środków finansowych przeznaczonych na realizację projektów badawczych w ramach poszczególnych dyscyplin lub grup dyscyplin; określanie tematyki projektów badawczych i warunków przeprowadzania konkursów na ich realizację; ogłaszanie konkursów na finansowanie stypendiów doktorskich i staży po uzyskaniu stopnia naukowego doktora; wybór spośród wybitnych naukowców polskich i zagranicznych Zespołów Ekspertów odpowiedzialnych za ocenę wniosków złożonych w konkursach oraz wybór Zespołów Ekspertów odpowiedzialnych za ocenę merytoryczną związaną z rozliczeniem przyznanych środków; powołanie Komisji Odwoławczej, złożonej z członków Rady, w celu rozpatrywania odwołań od decyzji Dyrektora w sprawach określonych w art. 33 ust. 2 ustawy o NCN.

Zespół Identyfikujący Członków Rady NCN

Za wskazanie kandydatów na członków Rady odpowiada Zespół Identyfikujący Członków Rady NCN. Zespół powoływany jest przez Ministra NiSW na okres czterech lat. W skład Zespołu wchodzi przewodniczący, którego wskazuje Minister i czterech członków. W skład Zespołu mogą być powołane osoby: o uznanym światowym dorobku naukowym; aktywne zawodowo i prowadzące badania naukowe; reprezentujące różne dziedziny nauki i środowiska naukowe; niepozostające w związku małżeńskim, pokrewieństwie lub powinowactwie do drugiego stopnia włącznie z członkami Rady, Zespołów Ekspertów, Dyrektorem lub Koordynatorami Dyscyplin; niepozostające z członkami Rady, Zespołów Ekspertów, Dyrektorem lub Koordynatorami Dyscyplin w takim stosunku prawnym, który może mieć wpływ na ich prawa lub obowiązki (art. 12 ust. 1-3 ustawy o NCN).

Zespół Ekspertów

W skład Zespołu wchodzi naukowcy polscy i zagraniczni powoływani przez Dyrektora NCN, na wniosek Rady, w celu dokonywania ocen wniosków złożonych w konkursach i przygotowywania na tej podstawie list rankingowych oraz dokonywania ocen merytorycznych związanych z rozliczeniem przyznanych środków (art. 22 ust. 1 ustawy o NCN).

Koordynatorzy Dyscyplin

Wyboru Koordynatorów Dyscyplin w drodze konkursu dokonuje Rada NCN. Do ich zadań należy organizowanie i przeprowadzanie konkursów, organizowanie prac Zespołów Ekspertów powołanych do oceny wniosków złożonych w konkursach, upowszechnianie w środowisku naukowym informacji o przeprowadzanych konkursach, analiza złożonych wniosków pod względem formalnym, ocena rzetelności i bezstronności opinii przygotowanych przez ekspertów, przedkładanie Dyrektorowi NCN do zatwierdzenia list rankingowych przygotowanych przez Zespoły Ekspertów oraz realizacja innych zadań zleconych przez Dyrektora. Koordynatorzy Dyscyplin są zatrudniani przez Dyrektora na podstawie umowy o pracę na czas określony, nie dłuższy niż cztery lata (art. 23 ust. 1 i 4 oraz art. 24 pkt 1-7 ustawy o NCN).

Zasady oceny wniosków	Zgodnie z art. 30 ust. 1 pkt 1-6 ustawy o NCN przy ocenie wniosków składanych w konkursach na realizację projektów badawczych uwzględnia się: poziom naukowy badań lub zadań przewidzianych do realizacji, nowatorski charakter problemu naukowego, którego rozwiązanie jest proponowane, osiągnięcia naukowe zespołu wykonawców, zasadność planowanych kosztów w stosunku do przedmiotu i zakresu badań, wpływ realizacji projektu badawczego na rozwój dyscypliny naukowej, ocenę wykonania przez wnioskodawcę projektów badawczych uprzednio finansowanych ze środków finansowych, o których mowa w art. 365 pkt 12 ustawy Pwsn. Ponadto Rada może dla danego konkursu określić dodatkowe kryteria (art. 30 ust. 2 ustawy o NCN).
Umowa o realizację projektu	Dyrektor NCN zawiera z podmiotem, w którym projekt badawczy ma być realizowany oraz z kierownikiem projektu badawczego umowę o realizację i finansowanie projektu (art. 34 ust. 1 ustawy o NCN). Elementy, które powinny zostać zawarte w umowie określone zostały w art. 34 ust. 2 ustawy o NCN.
Nadzór nad realizacją projektów	Nadzór NCN nad realizacją projektów obejmuje: ocenę raportów okresowych z realizacji projektów badawczych, kontrolę w siedzibie podmiotu, uprawnienia Dyrektora do wstrzymania finansowania projektu w przypadku wydatkowania przez wykonawcę środków finansowych niezgodnie z umową lub nieosiągnięcia wyników zaplanowanych na danym etapie realizacji projektu badawczego do czasu wyjaśnienia nieprawidłowości oraz uprawnienia do przerywania finansowania projektu w przypadku wydatkowania przez wykonawcę środków finansowych niezgodnie z umową lub nieterminowego albo nienależytego wykonywania umowy, w tym w szczególności stwierdzenia, na podstawie opinii Rady, zmniejszenia zakresu rzeczowego realizowanego projektu badawczego (art. 34 ust. 3 pkt 1-4 ustawy o NCN). Rozliczenia umowy o realizację i finansowanie projektu badawczego dokonuje Dyrektor po przyjęciu sprawozdania finansowego przedłożonego przez jednostkę oraz po uzyskaniu pozytywnej oceny merytorycznej projektu dokonanej przez Zespół Ekspertów oraz Radę (art. 34 ust. 4 ustawy o NCN). Do 24 maja 2015 r. ocena merytoryczna musiała być także dokonana przez właściwego Koordynatora Dyscyplin.
Umarzanie należności finansowych	Od dnia 5 września 2017 r. obowiązuje art. 35a ustawy o NCN umożliwiający Dyrektorowi NCN umarzanie należności finansowych wynikających z rozliczenia środków finansowych przyznanych na badania kwalifikowane w drodze konkursów (art. 35a ust. 1 ustawy o NCN), odraczanie terminu spłaty należności lub rozkładanie należności na raty o ile nie będzie to stanowiło pomocy publicznej lub pomocy de minimis (art. 35a ust. 2 ustawy o NCN). Dyrektor może umorzyć należności z urzędu albo na wniosek dłużnika. Może je umorzyć, w całości albo w części, odroczyć termin spłaty tej należności lub rozłożyć ją na raty. Umorzenie należności finansowej wymaga zgody Ministra NiSW, jeżeli wartość należności finansowej przekracza 150 tys. zł, a także w przypadku gdy jest to uzasadnione ważnymi względami społecznymi lub gospodarczymi oraz uzasadnionym interesem Skarbu Państwa (art. 35a ust. 3 pkt 1 i 2 ustawy o NCN). Spłata należności finansowej odroczonej albo rozłożonej na raty następuje na podstawie umowy zawartej z dłużnikiem (art. 35a ust. 4 ustawy o NCN).
Nadzór Ministra NiSW nad NCN	Zgodnie z art. 43 ust. 1 ustawy o NCN Minister NiSW sprawuje nadzór nad działalnością NCN pod względem legalności, gospodarności, rzetelności i celowości. W ramach nadzoru Minister: sprawuje kontrolę finansową, zatwierdza projekt rocznego planu finansowego NCN i planu w układzie zadaniowym na dany rok budżetowy oraz na dwa kolejne lata, zatwierdza roczne sprawozdanie finansowe NCN, przyjmuje sprawozdanie z działalności NCN i dokonuje oceny działalności na podstawie sprawozdania, może też żądać wglądu do wszystkich dokumentów NCN (art. 43 ust. 2 pkt 1-6 ustawy o NCN). Z uwagi na fakt, że roczne sprawozdanie finansowe NCN podlega badaniu przez podmiot uprawniony do badania sprawozdań finansowych, Minister NiSW dokonuje wyboru tego podmiotu w trybie przepisów o zamówieniach publicznych (art. 42 ust. 1-2 ustawy o NCN).

Ponadto Minister NiSW powołuje Zespół Identyfikujący Członków Rady NCN (art. 12 ust. 1 ustawy o NCN), 24 członków Rady NCN (art. 15 ust. 1 ustawy o NCN), jak również Dyrektora NCN wyłonionego w drodze konkursu i ustala jego wynagrodzenie zgodnie z przepisami ustawy o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi (art. 4 ust. 6 i art. 10 ust. 1 ustawy o NCN).

6.3. SYSTEMY FINANSOWANIA BADAŃ PODSTAWOWYCH W UE I WYBRANYCH KRAJACH

European Research Council
Established by the European Commission

Europejska Rada ds. Badań Naukowych (ang. European Research Council, ERC) została ustanowiona w 2007 r. na mocy decyzji Rady 2006/972/WE. Jest niezależną instytucją mającą na celu wspieranie najbardziej wartościowych badań naukowych w Europie poprzez ich finansowanie oraz promowanie inicjowanych przez naukowców pionierskich badań we wszystkich dziedzinach nauki. Najwyższym organem decyzyjnym jest rada naukowa, która ustala ogólną strategię działania ERC, a agencja wykonawcza wciela w życie tę strategię.

Działania ERC mają charakter uzupełniający w stosunku do działalności krajowych organów wspierających badania podstawowe, a także stanowią podstawowy element programu „Pomysły” (ang. Ideas), objętego Siódmym Programem Ramowym UE w zakresie badań (7PR).

ERC pozwala naukowcom na samodzielne określanie kierunków badań w dowolnej dziedzinie badań bez kierowania się priorytetami wskazanymi przez polityków. Takie podejście zapewnia większą elastyczność w przekazywaniu środków finansowania nowym, obiecującym obszarom badań. Granty przyznawane są w drodze konkursów. O granty mogą się ubiegać naukowcy zamieszkali w Europie lub chcący przeprowadzić się do Europy.

Oprócz finansowania badań naukowych ERC dąży również do wzmocnienia i przekształcenia europejskiego systemu badań. Metodą jego osiągnięcia jest stosowanie wymagającej metody weryfikacji wniosków (ang. peer review), ustanowienie międzynarodowych wzorców sukcesu oraz dostarczanie aktualnych informacji o tym, jaki profil naukowców i dlaczego osiąga sukcesy²⁷.

**FONDS NATIONAL SUISSE
DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE**

Szwajcarska Narodowa Fundacja Naukowa (SNSF) to fundacja prawa prywatnego założona w 1952 r. Jej głównym zadaniem jest zapewnienie wsparcia finansowego dla projektów badawczych we wszystkich dyscyplinach akademickich oraz promowanie młodych naukowców.

Najwyższym organem SNSF jest Rada Fundacji, która podejmuje strategiczne decyzje. Do jej obowiązków należy wybór członków Rady ds. Badań Naukowych.

Krajowa Rada ds. Badań Naukowych SNSF ocenia wnioski i podejmuje decyzje o finansowaniu. Składa się z około 100 wybitnych badaczy, z których większość pracuje w szwajcarskich szkołach wyższych. Rada ds. Badań Naukowych jest wspierana przez 90 zespołów oceniających składających się z ponad 700 członków. Krajowa Rada ds. Badań Naukowych SNSF podzielona jest na cztery panele: Nauki humanistyczne i społeczne; Matematyka, nauki przyrodnicze i inżynierskie; Biologia i medycyna oraz na panel dotyczący programów.

W ramach Fundacji działa Komitet Zgodności, który wspiera Komitet Wykonawczy Rady Fundacji w prawidłowym sprawowaniu nadzoru nad działalnością naukową Fundacji. Komitet ten ocenia m.in. legalność i adekwatność decyzji o finansowaniu.

W 2018 r. budżet Szwajcarskiej Narodowej Fundacji Naukowej wyniósł równowartość 3 687 194,4 tys. zł²⁸.

²⁷ www.erc.europa.eu

²⁸ www.snf.ch

Die Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) jest samodzielną jednostką zajmującą się nauką i badaniami w Niemczech. Swoim zakresem obejmuje wszystkie gałęzie nauki. DFG finansuje badania zorientowane na wiedzę, ale wspiera także współpracę nauki z tymi, którzy stosują naukę we wszystkich obszarach życia społecznego. Obejmuje to interakcję wyników badań naukowych z sektorem prywatnym i instytucjami, takimi jak muzea, akademie muzyczne, szpitale i partnerstwa publiczno-prywatne.

DFG działa w formie stowarzyszenia, w skład którego wchodzi niemieckie uniwersytety badawcze, pozauniwersyteckie instytucje badawcze, stowarzyszenia naukowe oraz akademie nauk ścisłych i humanistycznych. DFG jest finansowany w głównej mierze ze środków publicznych pochodzących z budżetu centralnego oraz z budżetów landowych.

Głównym zadaniem DFG jest finansowanie najlepszych projektów w określonej dziedzinie badań podstawowych na zasadach konkurencyjnych. Procedura konkursowa zakłada trójetapową ocenę wniosku przez niezależnych ekspertów na podstawie kryteriów naukowych. Ostateczna decyzja jest podejmowana przez komisję ds. grantów.

Podobnie jak NCN, DFG wspiera młodych naukowców poprzez zapewnienie finansowania realizowanych przez nich badań. DFG wspiera również proces rekrutacji naukowców oraz pracowników naukowych z kraju i zagranicy do badań w Niemczech.

DFG wspiera międzynarodową współpracę badawczą: wszystkie jej programy promują współpracę między naukowcami w Niemczech i naukowcami z zagranicy. W ramach współpracy z DFG, NCN ogłosił trzy konkursy Beethoven (edycja 1 i 2) oraz Beethoven Classic. W 2018 r. budżet DFG wyniósł równowartość 14 057 130,0 tys. zł²⁹.

FWF Der Wissenschaftsfonds (FWF) jest centralną instytucją Austrii zajmującą się promocją badań podstawowych. Działa na podstawie ustawy o finansowaniu badań i technologii. Podstawowym celem funkcjonowania FWF jest finansowanie badań nie nastawionych na zysk, mających na celu generowanie nowych spostrzeżeń oraz poszerzanie i pogłębianie wiedzy naukowej. Do pozostałych zadań FWF należy m.in.: promowanie badań naukowych i podnoszenie świadomości publicznej na temat znaczenia badań naukowych, coroczne przedkładanie sprawozdania z działalności FWF i stanu badań naukowych w Austrii, a także planowanie i prognozowanie badań naukowych w przyszłym roku, ze szczególnym uwzględnieniem ich znaczenia kulturowego, społecznego, gospodarczego i ekologicznego. Raport ten przedstawiany jest federalnemu ministrowi nauki i badań naukowych do 31 marca każdego roku.

Prezydent reprezentuje FWF na zewnątrz, przewodniczy Radzie Powierniczej i Komitetowi Wykonawczemu oraz kieruje biurem FWF.

Prezydium składa się z prezesa, trzech wiceprezesów naukowych i wiceprezesa ds. handlowych i koordynuje działania FWF. Do jego zadań należy opracowywanie i dalszy rozwój programów finansowania. Prezydium współpracuje z uniwersytetami i innymi instytucjami naukowymi w Niemczech i za granicą oraz reprezentuje FWF na poziomie krajowym i międzynarodowym. Członkowie Prezydium są członkami Zgromadzenia Delegatów i Rady Powierniczej. Wiceprezydenci naukowcy są odpowiedzialni za odpowiednie wydziały FWF. Rada nadzorcza podejmuje decyzje w sprawie rozliczenia rachunków i budżetu rocznego, programów wieloletnich i rocznych programów prac. Rada Powierników decyduje o finansowaniu projektów badawczych.

W 2018 r. budżet FWF wyniósł równowartość 2 667 284,7 tys. zł³⁰.

²⁹ www.dfg.de

³⁰ www.fwf.ac.at

Czeska Fundacja Nauki (GACR) jest niezależną organizacją publiczną założoną w 1993 r. Głównymi celami GACR jest m.in.: zapewnienie finansowania w zakresie badań podstawowych, promowanie i poszerzanie międzynarodowej współpracy naukowej, wsparcie młodych naukowców. GACR jest jedyną instytucją w Czechach zapewniającą finansowanie badań podstawowych ze środków publicznych.

Członkowie Prezydium GACR są powoływani na czteroletnią kadencję przez rząd Republiki Czeskiej na podstawie propozycji Rady ds. Badań, Rozwoju i Innowacji. Prezydium składa się z pięciu członków, którzy reprezentują pięć podstawowych dziedzin nauki – nauki techniczne, nauki fizyczne, nauki medyczne i biologiczne, nauki społeczne i humanistyczne oraz nauki rolnicze i biologiczno-środowiskowe. Prezydium zatwierdza zaproszenia do składania wniosków, przyznaje dotacje, przedstawia rządowi propozycje statutu GACR i jego zmian, przedstawia propozycję budżetu GACR. Ponadto Prezydium odpowiada za koordynację komitetów dyscyplinarnych, organów doradczych GACR, które oceniają propozycje projektów. Organem kontrolnym GACR jest Rada Nadzorcza. Składa się z dziesięciu członków mianowanych przez parlament Republiki Czeskiej na czteroletnią kadencję. Do głównych zadań Rady Nadzorczej należy nadzór finansowy nad GACR, rozpatrywanie skarg dotyczących naruszenia warunków konkursu podczas procesu³¹.

Narodowa Fundacja Nauk Przyrodniczych Chin (NSFC) została założona w 1986 r. i podlegała bezpośrednio Radzie Państwa. Od 2018 r. podlega Ministerstwu Nauki i Technologii.

Do głównych obowiązków NSFC należy: finansowanie badań podstawowych, formułowanie zasad i polityki badań podstawowych w Chinach, współpraca międzynarodowa w zakresie badań, zapewnienie wsparcia innym fundacjom naukowym w Chinach oraz podejmowanie innych zadań powierzonych przez władzę. Od chwili powstania NSFC jego roczny budżet wzrósł ponad 380 krotnie: z 80 milionów yuanów w 1986 r. do 31,11 miliarda yuanów w 2019 r. Obecnie funkcjonujący system finansowania skupia się na trzech kategoriach programów: promocji badań, wspieraniu talentów i budowaniu infrastruktury dla badań podstawowych. NSFC podpisał 93 umowy o współpracy lub porozumienia z partnerami z 49 krajów i regionów.

W celu dostosowania się do zmiany w globalnej nauce NSFC rozpoczęła proces modernizacji. Zgodnie z planem działania w ciągu najbliższych 5–10 lat mają zostać zrealizowane trzy główne zadania: identyfikacja kategorii finansowania, ustanowienie systemu przeglądu dla poszczególnych kategorii i optymalizacja układu obszarów badawczych. W 2018 r. budżet NSFC wyniósł równowartość 15 124 374,4 tys. zł³².

National Science Foundation (NSF) jest amerykańską niezależną agencją federalną utworzoną przez Kongres w 1950 r.

Do głównych celów NSF należy promowanie postępu nauki. Dzięki rocznemu budżetowi w wysokości 8,3 miliarda USD (rok budżetowy 2020) jest źródłem finansowania około 27 procent całkowitego budżetu federalnego przeznaczonego na podstawowe badania prowadzone w amerykańskich szkołach wyższych i uniwersytetach. W wielu dziedzinach, takich jak matematyka, informatyka i nauki społeczne, NSF jest głównym źródłem wsparcia badań.

NSF finansuje projekty badawcze udzielając dotacji na czas określony, przeważnie na trzy lata, w drodze konkursu. W ciągu ostatnich kilku dziesięcioleci badacze finansowani przez NSF zdobyli około 236 nagród Nobla.

NSF finansuje także aparaturę naukowo-badawczą, która z uwagi na jej cenę jest niedostępna dla naukowców (np. gigantyczne teleskopy optyczne

³¹ www.gacr.cz

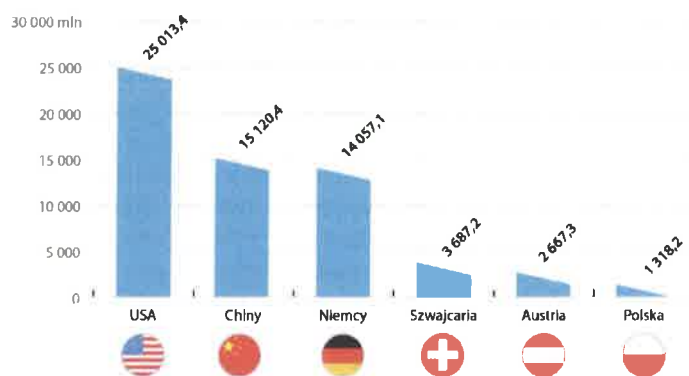
³² www.nsfc.gov.cn

i radiowe, antarktyczne stanowiska badawcze). Oprócz finansowania badań podstawowych NSF wspiera również edukację naukową poprzez studia podyplomowe.

W 2018 r. budżet NSF wyniósł równowartość 25 013 284,1 tys. zł³³.

Wykres nr 2.

Porównanie budżetów wybranych organizacji finansujących badania podstawowe.

Źródło: Opracowanie własne NIK.

³³ www.nsf.gov

6.4.SPOSÓB PRZEPROWADZENIA ORAZ WYNIKI BADANIA KWESTIONARIUSZOWEGO

Podstawa prawna przeprowadzenia badań kwestionariuszowych	W trakcie przeprowadzania kontroli działając na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK, Najwyższa Izba Kontroli, przeprowadziła badanie kwestionariuszowe w uczelniach publicznych i niepublicznych, instytutach naukowych Polskiej Akademii Nauk oraz instytutach badawczych.
Zagadnienia objęte badaniem	NIK zwróciła się do rektorów 127 uczelni publicznych, rektorów 222 uczelni niepublicznych, dyrektorów 64 instytutów naukowych Polskiej Akademii Nauk oraz dyrektorów 101 instytutów badawczych o wyrażenie opinii na temat systemu wspierania działalności naukowej w zakresie badań podstawowych. Pozyskiwane informacje dotyczyły w szczególności adekwatności ogłaszanych konkursów w stosunku do potrzeb i zainteresowań beneficjentów, ewentualnych trudności związanych z uzyskaniem dofinansowania i realizacją projektów. Przeprowadzenie badania miało również wskazać czy niewielki procentowy udział instytutów badawczych w realizacji projektów finansowanych w ramach konkursów NCN był powiązany przede wszystkim z uzyskiwaniem przez te instytuty finansowania z innych niż NCN źródeł czy też np. wynikał z niskiej jakości przygotowywanych wniosków skutkujących ich odrzuceniem przez Zespoły Ekspertów. Ponadto badanie miało na celu uzyskanie informacji czy w przypadku niezakwalifikowania wniosków do finansowania przez NCN z powodu niespełniania kryterium badań podstawowych uczelnie i jednostki naukowe uzyskały środki z innych źródeł czy też – w przypadku ewentualnego ubiegania się o dofinansowanie z Narodowego Centrum Badań i Rozwoju – również nie uzyskały takiego dofinansowania jako projekty nie spełniające z kolei kryterium badań stosowanych (aplikacyjnych).
Liczba respondentów	Najwyższa Izba Kontroli uzyskała informacje od 120 rektorów uczelni publicznych, 151 rektorów uczelni niepublicznych, 61 dyrektorów instytutów naukowych Polskiej Akademii Nauk oraz 92 dyrektorów instytutów badawczych.

WYNIKI BADANIA KWESTIONARIUSZOWEGO

Rodzaj podmiotu

Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
120	151	61	92

Czy w latach 2011-2018 kierowana przez Panią/Pana jednostka prowadziła badania podstawowe?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	93	58	60	79
Nie	27	93	1	13

Jakie były przyczyny, że kierowana przez Panią/Pana jednostka nie prowadziła badań podstawowych?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Brak kadry	5	19	1	4
Brak infrastruktury technicznej (np. laboratorium, sprzęt)	3	33	0	1

Brak własnych środków finansowych	10	48	0	1
-----------------------------------	----	----	---	---

Nie zakwalifikowano składanych wniosków do finansowania

4 6 0 3

Inne najczęstsza odpowiedź: uczelnia ma charakter praktyczny)	5	19	0	3
---	---	----	---	---

Czy wnioski o dofinansowanie składane były do NCN?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	3	5	0	3
Nie	1	1	0	0

Czy prowadzone badania podstawowe finansowane były ze środków pochodzących z NCN?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	79	22	60	67
Nie	14	36	0	12

Z jakich innych źródeł finansowano badania podstawowe w latach 2011-2018?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Środki krajowe nie pochodzące z NCN (np. programy ministerialne)	83	25	54	51
Środki pochodzące z budżetu UE lub państw członkowskich EFTA	44	18	43	28
Pozostałe międzynarodowe źródła finansowania	32	9	29	12
Nie korzystano z innych niż NCN źródeł finansowania	4	6	1	12
Inne (najczęstsze odpowiedzi: fundacje, środki jst, Lasy Państwowe)	8	10	10	20

Jakie były przyczyny niewystępowania o finansowanie badań podstawowych ze środków NCN?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Ogłaszane przez NCN konkursy nie pokrywają się z obszarami działania kierowanej przez mnie jednostki	6	6	0	6
Brak osób zainteresowanych udziałem w konkursach	3	16	0	2
Utrudniona procedura ubiegania się o finansowanie (np. wymóg sporządzania materiałów w języku angielskim)	3	12	0	3
Długotrwała procedura ubiegania się o finansowanie	2	12	0	4
Inne (najczęstsze odpowiedzi: niejasne procedury, preferencja uczelni publicznych, zniechęcenie)	4	8	0	3

Liczba złożonych wniosków (wn) oraz liczba zawartych umów (u) w poszczególnych konkursach

	Uczelnia publiczna		Uczelnia niepubliczna		Instytut naukowy PAN		Instytut badawczy	
Konkurs	wn	u	wn	u	wn	u	wn	u
Opus	23 356	5 327	1 205	195	5 230	1 576	1 879	243
Preludium	16 751	4 078	555	88	2 488	922	1 325	187
Sonata	8 393	1 655	451	56	1 490	438	603	96
Sonata BIS	2 108	402	87	12	428	142	116	12
Sonatina	219	62	6	0	46	15	5	3
Harmonia	1 802	344	77	13	539	159	173	25
Maestro	1 126	164	61	5	342	58	113	3
Fuga	859	206	29	4	161	56	42	6
Etiuda	1 627	531	56	18	281	114	47	4
Symfonia	131	15	4	0	42	7	11	0
Miniatura	4 779	1 234	365	68	383	172	119	33
Uwertura	36	12	3	1	6	2	0	0

Czy na etapie dokonywania oceny formalnej wniosków przez NCN, kierowana przez Panią/Pana jednostka była wzywana do uzupełnienia braków formalnych?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	45	10	28	28
Nie	34	12	32	39

Czy wyznaczony termin umożliwił uzupełnienie wniosków?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	45	10	28	28
Nie	1 ³⁴	0	0	0

Czy w latach 2011-2018 składano odwołania od decyzji Dyrektora NCN?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	49	8	38	21
Nie	30	14	22	46

Proszę podać, ile odwołań od decyzji Dyrektora NCN złożono w latach 2011-2018, w podziale na konkursy

Konkurs	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Opus	256	11	71	27
Preludium	57	2	11	7
Sonata	50	2	18	6
Sonata BIS	21	0	4	2
Sonatina	0	0	0	0
Harmonia	33	0	13	3
Maestro	23	0	9	6
Fuga	2	0	1	0
Etiuda	8	0	2	1
Symfonia	9	1	1	0
Miniatura	45	2	2	1
Uwertura	4	0	0	0

Czy wszystkie odwołania zostały rozpatrzone z zachowaniem trzymiesięcznego terminu?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	43	8	35	21
Nie	0	3	0	6

³⁴ Dwa wnioski w konkursie Opus.

W ilu przypadkach nie dochowano terminu do rozpatrzenia odwołania, w podziale na konkursy:

Konkurs	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Opus	6	0	3	0
Preludium	1	0	0	0
Sonata	0	0	0	0
Sonata BIS	0	0	0	0
Sonatina	0	0	0	0
Harmonia	1	0	0	0
Maestro	0	0	1	0
Fuga	0	0	0	0
Etluda	0	0	0	0
Symfonia	2	0	0	0
Miniatura	1	0	0	0
Uwertura	0	0	0	0

Czy w latach 2011-2018 wniesiono skargę na decyzję Komisji Odwoławczej Rady do sądu administracyjnego?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	2	0	1	0
Nie	47	8	37	21

Ile było przypadków wniesienia skargi na decyzję Komisji Odwoławczej Rady do sądu administracyjnego w latach 2011-2018, w podziale na konkursy:

Konkurs	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Opus	1	0	1	0
Preludium	0	0	0	0
Sonata	0	0	0	0
Sonata BIS	0	0	0	0
Sonatina	0	0	0	0
Harmonia	0	0	0	0
Maestro	0	0	0	0
Fuga	0	0	0	0
Etiuda	0	0	0	0
Symfonia	0	0	0	0
Miniatura	0	0	0	0
Uwertura	1	0	0	0

W ilu przypadkach skarga została prawomocnie uwzględniona, w podziale na konkursy:

Konkurs	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Opus	0	0	1	0
Preludium	0	0	0	0
Sonata	0	0	0	0
Sonata BIS	0	0	0	0
Sonatina	0	0	0	0
Harmonia	0	0	0	0
Maestro	0	0	0	0
Fuga	0	0	0	0
Etiuda	0	0	0	0
Symfonia	0	0	0	0
Miniatura	0	0	0	0
Uwertura	1	0	0	0

Czy w kierowanej przez Panią/Pana jednostce wystąpiły przypadki niezakwalifikowania wniosków do finansowania przez NCN z powodu niespełniania kryterium badań podstawowych?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	45	3	13	19
Nie	34	19	47	48

Czy kierowana przez Panią/Pana jednostka ubiegała się o finansowanie odrzuconego przez NCN wniosku w Narodowym Centrum Badań i Rozwoju?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	4	0	1	2
Nie	41	3	12	17

Czy kierowana przez Panią/Pana jednostka uzyskała dofinansowanie z NCBiR?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	2	0	0	1
Nie	2	0	1	1

Czy w latach 2011-2018 wystąpiły przypadki, w których kierowana przez Panią/Pana jednostka odstąpiła od realizacji projektów, a otrzymane środki w całości zostały zwrócone do NCN?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	15	1	7	1
Nie	64	21	53	66

W sytuacji odstąpienia od realizacji projektu/ów, proszę wskazać liczbę projektów (p) oraz łączną kwotę zwróconych środków (zś)

Konkurs	Uczelnia publiczna		Uczelnia niepubliczna		Instytut naukowy PAN		Instytut badawczy	
	p	zś (w tys. zł)	p	zś (w tys. zł)	p	zś (w tys. zł)	p	zś (w tys. zł)
Opus	3	1 088,3	1	450,0	0	0	0	0
Préludium	5	638,9	0	0	5	563,9	1	100,6
Sonata	4	1 277,8	0	0	1	670,8	0	0
Sonata BIS	0	0	0	0	2	214,0	0	0
Sonatina	0	0	0	0	0	0	0	0
Harmonia	1	1 547,4	0	0	0	0	0	0
Maestro	0	0	0	0	0	0	0	0
Fuga	0	0	0	0	0	0	0	0
Etiuda	0	0	0	0	0	0	0	0
Symfonia	0	0	0	0	0	0	0	0
Miniatura	6	150,4	0	0	1	39,6	0	0
Uwertura	0	0	0	0	0	0	0	0

Przyczyny odstąpienia od realizacji projektu/ów

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Nie złożenie raportu końcowego	0	0	0	0
Nie złożenia raportu rocznego	1	0	0	0
Konflikt między kierownikiem projektu a jednostką trwający ponad sześć miesięcy	2	0	0	0
Inne (najczęściej występująca odpowiedź: sprawy kadrowe – wyjazd, zmiana pracodawcy)	1	5	0	9

Czy w trakcie realizacji projektów finansowanych ze środków NCN zakupiono lub wytworzono aparaturę naukowo-badawczą?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Liczba zakupionej lub wytworzonej aparatury	27 613	258	7 417	601
Łączny koszt nabycia lub wytworzenia aparatury (w tys. zł)	554 309,8	4 029,9	167 615,7	20 758,6

Czy, po zakończeniu realizacji projektów finansowanych przez NCN, aparatura naukowo-badawcza była wykorzystywana na potrzeby własne jednostki?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Tak	63	10	54	42
Nie	4	0	0	4
Liczba aparatury wykorzystywanej na potrzeby własne jednostki	23 119	232	6 596	546

Czy, po zakończeniu realizacji projektów finansowanych przez NCN, aparatura naukowo-badawcza była wykorzystywana w celach komercyjnych?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Liczba aparatury wykorzystywanej w celach komercyjnych	25	0	18	0
Przychód (w tys. zł)	964,1	0	217,3	0

Jak Pani/Pan ocenia współpracę z NCN na etapie składania wniosków o finansowanie projektów?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Bardzo dobrze	32	8	17	15
Dobrze	40	13	36	36
Przeciętnie	7	1	6	13
Źle	0	0	1	2
Bardzo źle	0	0	0	1

Jak Pani/Pan ocenia współpracę z NCN na etapie realizacji projektów?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Bardzo dobrze	37	9	26	20
Dobrze	39	13	31	39
Przeciętnie	3	0	3	8
Źle	0	0	0	0
Bardzo źle	0	0	0	0

Jak Pani/Pan ocenia współpracę z NCN na etapie końcowego rozliczania projektów?

	Uczelnia publiczna	Uczelnia niepubliczna	Instytut naukowy PAN	Instytut badawczy
Bardzo dobrze	31	8	20	18
Dobrze	40	32	12	40

Przeciętnie	7	2	8	8
Źle	1	0	0	1
Bardzo źle	0	0	0	0

Jakie ma Pani/Pan uwagi lub spostrzeżenia dotyczące funkcjonującego systemu wspierania działalności naukowej w zakresie badań podstawowych?

Spostrzeżenia dotyczyły głównie wysokiego prestiżu NCN w środowisku naukowym, dużego profesjonalizmu działania, a także dużego znaczenia NCN dla rozwoju nauki. Najczęstsze uwagi dotyczyły problemów: zbytniego sformalizowania, wykluczenia na etapie składania wniosków oraz wadliwego systemu oceny wniosków.

Ankietowani wskazywali na niejednoznaczność procedur (np. niejasność definicji publikacji o charakterze międzynarodowym) oraz ich nadmierne sformalizowanie (20 wypowiedzi). W ich ocenie dużym ułatwieniem byłoby udrożnienie komunikacji z NCN, szczególnie poprzez wprowadzenie newslettera oraz wyjaśnień dotyczących poszczególnych pytań. W ankiecie wskazywano również na dużą kompetencję pracowników NCN. Za duże utrudnienie wskazano np. konieczność sporządzania całego wniosku, w tym w języku angielskim (trzy wypowiedzi). Postulowane było wprowadzenie wniosku uproszczonego i dopiero na dalszym etapie wypełnianie wniosku właściwego.

Duża liczba spostrzeżeń dotyczyła wykluczenia jednostek z możliwości ubiegania się o finansowanie projektów. Zjawisko to, zdaniem respondentów, dotyczy szczególnie uczelni zawodowych, uczelni artystycznych oraz małych ośrodków (łącznie 22 wypowiedzi). W opinii ankietowanych wykluczający charakter mają również zbyt wygórowane warunki konkursów oraz zbyt wysokie oczekiwania co do kadry (12 wypowiedzi). Takie określenie zasad konkursu prowadzi do powstania tzw. „efektu św. Mateusza” polegającego na ułatwionym dostępie do finansowania badań podstawowych przez naukowców o dużym doświadczeniu oraz dużym ośrodkom.

Największa liczba spostrzeżeń (24) dotyczyła braku procedur odwołania się od recenzji lub chociażby odniesienia się do niej. W opinii ankietowanych jest to szczególnie istotne, albowiem w obecnym stanie prawnym odwołanie od decyzji Dyrektora NCN dotyczyć może jedynie uchybień formalnych.

W badaniu kwestionariuszowym wskazywano również, że NCN nie ma wypracowanej praktyki dotyczącej badań interdyscyplinarnych, które często nie uzyskują finansowania.

Zdaniem 20 ankietowanych poziom finansowania badań podstawowych jest niewystarczający, co przekłada się na niski współczynnik sukcesu (średnio około 20%). Oba czynniki prowadzą, w opinii pięciu ankietowanych, do zniechęcenia przy ubieganiu się o finansowanie badań podstawowych ze środków NCN.

6.5. WYKAZ AKTÓW PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH KONTROLOWANEJ DZIAŁALNOŚCI

1. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Nauki (Dz. U. z 2019 r. poz. 1384).
2. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące system nauki (Dz. U. Nr 96, poz. 620, ze zm.).
3. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki (Dz. U. z 2018 r. poz. 87). Uchylona z dniem 1 października 2018 r.
4. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2017 r. poz. 2183, ze zm.). Uchylona z dniem 31 grudnia 2018 r.
5. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz. 85, ze zm.).
6. Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669, ze zm.).
7. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1350, ze zm.).
8. Ustawa z dnia 3 marca 2000 r. o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi (Dz. U. z 2019 r. poz. 2136).
9. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 września 2010 r. w sprawie statutu Narodowego Centrum Nauki (Dz. U. Nr 171, poz. 1154, ze zm.).
10. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 23 września 2010 r. w sprawie sposobu i trybu wyłaniania kandydatów na członków Rady Narodowego Centrum Nauki (Dz. U. Nr 181, poz. 1220). Uchylone z dniem 30 czerwca 2019 r.
11. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie wysokości miesięcznego wynagrodzenia przewodniczącego oraz członków Rady Narodowego Centrum Nauki (Dz. U. Nr 179, poz. 1069).
12. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 7 grudnia 2010 r. w sprawie konkursów na stanowiska Dyrektora i zastępcy Dyrektora Narodowego Centrum Nauki (Dz. U. Nr 238, poz. 1585).
13. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2010 r. w sprawie szczegółowych warunków wynagradzania zastępców Dyrektora, Koordynatorów Dyscyplin oraz pracowników Biura Narodowego Centrum Nauki (Dz. U. Nr 181, poz. 1223, ze zm.).
14. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 21 października 2011 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia ekspertów będących członkami Zespołów Ekspertów (Dz. U. Nr 232, poz. 1380). Uchylone z dniem 25 maja 2015 r.
15. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 września 2011 r. w sprawie przeprowadzania audytu zewnętrznego wydatkowania środków finansowych na naukę (Dz. U. Nr 207, poz. 1237). Uchylone z dniem 1 października 2018 r.

6.6. WYKAZ PODMIOTÓW, KTÓRYM PRZEKAZANO INFORMACJĘ O WYNIKACH KONTROLI

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
6. Rzecznik Praw Obywatelskich
7. Komisja Edukacji, Nauki i Młodzieży Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
8. Komisja do Spraw Kontroli Państwowej Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
9. Komisja Nauki, Edukacji i Sportu Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
10. Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego
11. Prezes Polskiej Akademii Nauk
12. Dyrektor Narodowego Centrum Nauki

6.7. STANOWISKO MINISTRA DO INFORMACJI O WYNIKACH KONTROLI

6.8.OPINIA PREZESA NIK DO STANOWISKA MINISTRA
